

प्रकाशक-निवेदनम्

संस्कृतप्रणयकाव्येषु अमरशतक नाम सर्वश्रेष्ठ काव्यम् । प्रणयिना मनो-
ध्यापाराः, तेषां विविधा शरीरायस्या, उत्तानप्रणयगता सूक्ष्मच्छटा-
त्प्यादीना मनोज वर्णनम् अस्मिन् काव्ये प्रतिश्लोक दरीद्श्यते । सप्तशतीकर्तु
हालस्य अवेक्षया अमरकवे ईक्षिका सूक्ष्मा गभीरा अतरतमभावप्राहिणी च ।
वीर्या, नादमधुरा च छन्दोरचना नाम अमरकवे शिष्टम् । अत एव अमर-
शतक वैविध्यपूर्णं वैचित्र्यपूर्णं च सत् आवजयति रसिकानां चेतसि । आनन्द-
वर्धन अत एव 'अमृतकाव्यम्' इदम् इति प्रशंसति । अमरकवरेक श्लोक
प्रबन्धशतायते इति यत् संस्कृतसाहित्यशास्त्रज्ञे ज्वन तन् न अत्युक्तिकोटोम्
आटीकते ।

तदिदं काव्यम् उद्दिश्य स्वोपज्ञा संस्कृतटीका पण्डित-वाक् कन्वे-महो-
दयं कोरियादेशीयं आरचिता । मेघदूतविलासाद्येन स्वीयग्रन्थेन श्री वाक्
कन्वे महोदया न खलु अविदिता संस्कृतरसिकबृन्दानाम् । तत् सपूर्णं पुस्तक
प्रथमं भारतवाण्याम अनन्तर ग्रन्थरूपेण भारतवाणी-प्रकाशनमालाया
प्रकाशितम् । इयम् अमरशतक-गीला अपि प्रथमम् अशतं भारतवाण्या प्रका-
शिता तदनु च ग्रन्थरूपेण भारतवाणी प्रकाशनमालायाम् । श्री वाक्-कन्वे-
महोदयं प्रतिश्लोकस्या प्रणयभावनायाः प्रतिक्षणं परिवर्तित्व्य छटा, तासा
तम प्रकाशाधिक्य, अस्थैयं च तत्रस्य समग्रफूर्णं अनिश्चितपूर्वं च निणय
इत्यादीना वर्णना स्वोपेन वैशिष्ट्यपूर्णं वैदुष्येण संस्कृतलेखननैपुण्येन च तथा
नाम कृता यथा सा न केवल सर्वेषां भारतीयानाम् अपि तु निखिलानां विदेशी-
यानां संस्कृतप्रणयिना चेतसु चमत्कर्ति विदधाति । अलकारशास्त्रीय विवेच-
नेऽपि श्री कन्वेमहोदयानाम् अस्ति कापि चातुरी ।

अमरशतके सर्वं व्यञ्जनया ध्वनितम् । अत तत्र ग्राम्यम अश्लीलं च
किमपि न विद्यते प्रणयवर्णने । तदिदं काव्यम् अधिकृत्य श्री वाक् कन्वे-
महोदयं विरचिता इयम् अमरशतकलीला रसिकेभ्य उपह्रियते ।

ध. ग. राहूरकर,

भारतवाणी-प्रकाशनमालाया

कार्यवाह

अंधानुक्रमणिका

	पृष्ठसङ्ख्या
१ अमरशतकलीला	१-१२
२ परिशिष्टम्	१२३-१४
३. अमरशतकश्लोकानुक्रमणी	१४७-१५
४ पाठान्तरसहितममरशतकमूलम्	१५१-१९

अमरुशतकलीला

श्रीवाक्कन्वेप्रणीता

निजदेशं नमस्कृत्य

सस्नेहं न कर्हिचिदपि विस्मृतम् ।

तनोम्यमरुकविलीलां

स्वप्रवासदुःखविनोदाय ॥१॥

कस्य न ह्यियते चित्त-

ममरुकाव्यलीलया ।

लोहयल्लोहकान्तेन

तेन निर्विशयतामियम् ॥२॥

सर्वजनचमत्कारी

ह विनदतूच्चैरमरुशतकडमरुः ।

संधुक्षितकामाग्निः

पुष्पधनुषो धनुर्घोष इव ॥३॥

नन्वधुनापि वरीवृत्यमानेषु सहृदयरसिकजनमनोहारिषु समस्त-
लोकप्रशंसितोत्तमकाव्यतापिद्भुननिर्दोषशाब्दार्यालकारप्रकृष्टगुणम-
धुरिमान्वितरसप्रवाहमयेषु कालिदासपुरस्सरै इलाध्यकविकुलपता-
कायमानहंसघवलकीर्तिभिर्महाकविवृन्दारकैः सुनिर्मितेषु शृगाररसा

त्मककाव्यरत्नेष्वतिविशालविष्णुपदावतसभूतेष्विव शाश्वती समा
 देदीप्यमानालोकेषु सप्तर्षिप्रमुखेषु नक्षत्रगणेषु समुद्रमन्यनसमुत्थेन
 त्वगिन्द्रियसुखकरेण शीतलेनापि दुर्निवारमनसिजानलसधुक्षणक्षमेण
 हिमाशुनेव कस्य सचेतनस्य विशेषतो हृदयालुशृङ्गारकाव्यामृत-
 रसास्त्रादलोलुपस्य सर्वकपप्रभविष्णुहृच्छयाज्ञावशवदस्य सौकुमार्य-
 माधुर्यसौक्ष्म्यादिगुणभूयिष्ठचेतोवृत्तिपरिपूर्णं मुनिर्णीतकाव्यगुण-
 दोपादेयपरिहार्यत्व मनो न काम सुदूरमेव जेह्नीयतेऽ
 मरुकाभिधानकविपुगवकाव्यनिबन्धनप्रभावसूत्रितेनाङ्गीकृतपार्थक्य-
 त्वात् पौर्वापर्यसम्बन्धरहितेनापि पृथक्पृथगकंकश श्लोके श्लोके
 स्वातन्त्र्यशसिसपूर्णाथसमन्वितत्वान्नून निर्वाच्यनिबन्धशतायमाने-
 नापि च 'मुक्तक श्लोक एवैकच्छमत्कारक्षम सताम्' इति
 काव्यादर्शे सदृश्यमाननिर्णयत्वाद्दृढयगमैः शतसंख्यकैः प्रकाशित-
 विविधमनोज्ञकुसुमेषुचेष्टैर्मुक्तकैरेव प्रभास्वरैः मुक्तापलंगुम्फितेन
 मुक्ताकलापेनेव श्लोकशतकेन हृदिस्पृशा को वा प्रबधसौष्ठवाभिज्ञ-
 प्रगुणकाव्यमोन्दर्यसुदूराकृष्टमनस्को भूत्वापि विभावानुभावव्यभि-
 चारिव्यक्तीकृतस्थायिभावभूतेषु हास्यरुणारौद्रवीरादिषु कविता-
 मुधारत्तरसिकं रस्यमाननिजमवेदनासिद्धेषु रसेषु सर्वजनमुलभनया
 मुकुमारकुमुमायुधधारिणोऽपि प्रभूष्णोश्चेतोजन्मन सदैव सर्वत्रैव
 प्रकटितसुरतलीलस्यातिहृद्यत्वाच्चाग्रसररसभूतशृङ्गार विलासतत्पर
 मनोविमाह्नमभागविप्रलम्भशृङ्गारात्मक यथाशक्ति प्रयुक्ताभिवा-
 लक्षणाव्यञ्जनाहृद्यव्यर्थशक्तिमाधुर्यादिगुणगणविचित्रालङ्कारम-
 षिडितम्ब्रह्म दिव्यसगोतममय स्वभावमुन्दरावृत्तिविभूषिताप्सरोग-
 णाभिवाद्यमानात्कृष्टधीणाद्यनिबन्मञ्जुमञ्जुशब्दायमानमेतदमरु-
 शनय श्राव श्राव प्रहृषातिशयेन पुलकिन्वपुर्न द्योभूयादहो केन
 वापरेणात्तमशृङ्गारिकाव्यमन्येनापि काव्येनानादृशेन खलूपमीयते
 निरूप्यप्रवृत्त्यविरचनान्तेषुपुण्यप्रदर्शितसौन्दर्यप्रकाशिते निरन्तरप्रवह-

णामानन्दजनयितृ निसर्गनिर्मलोज्ज्वलमुक्ताफलग्रथितहारवत्स्वभाव-
 वरुचिरनिजाकारशोभिमुक्तकशतगुम्फितत्वात् सदैव नयनोत्सव-
 प्रदमतिमञ्जुलरागरागिणीतरङ्गितगन्धर्वविद्यावन्मनोहररागमय-
 शृङ्गारिपदतरङ्गतलितत्वात् सर्वदैव श्रवणविवरप्रह्लादन च
 बोभवीतीति कोऽत्र सदेहो यस्माच्च नैरंतर्येण पनीपत्यते शृङ्गारज-
 लप्रवाहे सिष्णापूणा कृते मान्मथमदनिर्झरोऽनवरत च चेक्षिष्यन्ते
 कामुकजनान् लक्ष्मीकृत्य सुकुमारपुष्पमया अपि निष्ठुरा पञ्चशर-
 पञ्चशरा पौत पुन्येन च शोश्रूयन्ते सावधानश्राव्याणि निधुवनस-
 मये मामाशब्दपूर्वकसीत्कारसहितभणितानि सुरतनिरताना विलासि-
 नीना, किंहुना, यस्माच्चामूल्ययौवनप्रमोदप्रकर्षपरिपूर्णं. शृङ्गार-
 शेषधिनिर्व्याजमणिसमूहनिराकुल आकर इव सजाजायते यस्य च
 प्रणेता पुण्यश्लोक शाश्वतिककीर्तिमयूखजाज्वल्यमानप्राक्तनभार-
 तीयकविकुलचूडारत्नायमानोऽमहरतिनाम्ना प्रसिद्ध आत्मकीय-
 काव्यश्रवस्यवशात्तत्त्वतो मर्त्यधर्माप्यमरयशस्कोटि समाहरोह तथा-
 प्यय कविवृन्दारक कस्मिन् समये स्वजनुपा सह प्रादुर्बभूव कतम
 वा भारतवर्षीयभूमण्डल नन्वात्मना विमण्डयामासेति जिज्ञासाया
 सत्यामापि सुष्ठु निर्णेतु न शक्यते किन्तु यत काव्यालकारमूत्रवृत्ति-
 प्रणेता वामनाख्यालकारिकेण ख्रिस्तसावत्सराष्टमशतकसमुत्पन्ने-
 नास्य शतकाद द्विना श्लोका समुद्बिधरे 'मुक्तकेपु हि प्रबन्धेऽत्रिव
 रसप्रन्धाभिनिवेशिन वत्रयो दृशयन्ते तथा ह्यमरस्य कवेर्मुपतया
 शृङ्गाररसम्यन्दिन प्रन्धायमाना प्रसिद्ध इव' इति प्रशसता नव-
 मशताब्दकालीनन घन्यालोककारेणानन्दवर्धनेनापि चानल्पमग्यका-
 म्स्तदीयश्लोका उदाजह्निरे ततो नूनमय कवि त्रिस्ताब्दीयाष्टमश-
 तवात् प्राचीन इति वक्ष्यन्तिचित्तमेवानुमीयतेऽपि च तदीयगत-
 वस्य लोके मुप्रसिद्धत्वाच्चून प्रोद्भिन्नाविश्रगनीया यादृशी निवदन्ती
 वर्णावर्णि सप्रत्यप्यनुश्रूयते यद् दिग्बिजयप्रयाणस्येन शकराचार्येण

दार्शनिकविवादे निजितस्य मण्डनमिथनाम्नो विख्यातमीमांसकस्य
 शारदानाम्ना भाषाया. कामशास्त्रविषयकप्रश्ने त्वात्मन आजन्म-
 ब्रह्मचारित्वेनापरिचितान्ङ्गरहस्येन सपदिप्रतिवक्तुमसमर्थेन स्वाल्प-
 शतालोकप्रतीतिपरिजिहीर्षयैव मासमात्रं तत्प्रश्नोत्तरदानार्वाधि
 कृत्वाचिरेण पञ्चता यातस्यामरुकाभिघस्य कस्यचिद् भूपतेः कलेवरे
 परकीयदेहप्रवेशनशक्तिप्रयोगात् प्रविश्य प्रमुदितान्तः पुरवरारोहा-
 भिविचित्रमनोज्ञसभोगसुखान्वनुभूय तत. परिचितकामतत्त्वेन सम्यगु-
 पलब्धपुष्पधन्वपरिगूढरहस्यमर्मणा तेन सन्यासिवरेणैतच्छतकं निर-
 मायीति तादृश्यामसवद्धाया विवेकदृश्वना परिहासास्पदभूतायां
 कस्यचिदप्यविद्यमाने सति विश्वासावकाशश्लेषे यो वा को
 वासावमरुः स्वकीयशतकरत्नस्य सर्वैः काव्यमीमांसकप्रमुखैः
 श्रेष्ठकाव्यस्थाने समारोपितत्वाच्छृङ्गारिकाव्यकृता वरण्योऽस्माभि-
 समादत्तव्यो यथा कालिदासभवभूतिवाणमर्तुंहरिभारव्यादयो महाकः
 विकुञ्जराः रघुवंशमालतीमाधवकादम्बरीशतकनयीकिरातार्जुनी-
 यादीना स्वस्वकृतीनां सुविख्याताना वशादेव प्रभास्वरकीर्तिभाजोऽभू-
 वन् किलेति सर्वथा विचार विचार विकसिताद्भुतमान्मयकेलिमुम-
 नोवृन्दं गाडनिगूडासूर्यपश्यकदर्परहस्यजेवधिगह्वर सान्द्रप्रेमरसससि-
 कततारुण्यमधुमत्तनरीनृत्यमानस्त्रीपुसजेगीयमानमीनकेतनसाम्राज्य
 क्वचित् प्रमोदप्रदेन सभोगसौख्येन सानन्दाश्रु क्वचिच्छोकानलोद्दी-
 पत्वेन विप्रलम्भदौर्भाग्येण सदन्यवाप्य कर्हिचिदन्योन्यसगमेन सजात-
 पुलक कर्हिचित् परस्परविरहेण निर्विण्णमिव निदाध्यायमानमेतदी-
 यशतक विवृत्यातिमधुरशृङ्गारसुधाभारासिस्वादिपया मधुलेन मधुना
 मधुलिह इव स्वयमेव स्वैर स्वैरमाचरीकृत्यमाणा परित्यक्तान्यव्या-
 पारा सन्त. कियत्कालक्षेपेणातिहृद्यमान्मयामृतरसणनसुखमुपभुन-
 जामहं यथा बुद्बुदवत्क्षणनश्वरे जीवलोकोऽस्मिन् फल्गुनि शृङ्गारवर्जं
 किमप्यन्यत् सारवत्तर नू न भवति हि ।

अथो प्रारम्भे निविघ्ननिजप्रवन्त्रमृष्टिनायंपरिसमाप्तीप्सुना
न कविनाशीर्युगल प्रयुज्यते ।

ज्याकृष्टिबद्धखटकामुखपाणिपृष्ठ-

प्रेङ्खन्नखाशुचयसवलितोऽम्बिकाया ।

त्वा पातु मञ्जरितपल्लवकणपूर-

लोभभ्रमद्भ्रमरविभ्रमभृत्कटाक्ष ॥

कोदण्डशिञ्जनीकर्पणाय तर्जनीमध्यमामध्यगतस्य पुत्रम्या-
नामिकाङ्गुलीमयोगाद् झुष्टेन पञ्जनार्थं सन्निवेगितस्य खटकामुखाका-
रभाजा हस्तम्यार्ध्वभाग चपलायमानेन धवलकरजमयूग्वजालेन कर्बु-
रित तथा मुकुलितकिसलयमयकर्णावतसाय म्वृहया भ्रमर्ण कुर्वत
पटपदस्य विलासमुद्बहृच्छभुवल्लभाया पावत्या अपाङ्गवीक्षण
(क्तृ) त्वा रक्षतादित्यत्र चतुर्थपादे श्रुतिवैचित्र्यनिष्पादनाथमेव
भ्रम-भ्रम भ्रमेति व्यञ्जनावृत्तिमूलक काव्यशोभाहतुक शब्दालका-
रोऽनुप्रास प्रयुक्त पुनश्चान्न ललितविभ्रमशालिसितेतरभ्रमरकटा-
क्षयोहृज्ज्वलधवलनखाशुमञ्जर्यो नामन्यारुणपाणिपल्लवयोश्च पर-
स्परसादृश्यसाधर्म्यप्रतीतिसपादनन कल्पितोपमा नामार्थालकाराऽपि
प्रदर्शितो यथष्ट विशपणैरुपमेय परिकल्प्य तादृशमेव सिद्धमुपमान-
मुपात्तमिति लक्षणात् । वृत्त तु वसन्ततिलका । शृगारैकरमकाव्य-
प्रारम्भ किमर्य वीररथाभासशशिनी शभुप्रियाया अधिज्यधनुगकृ-
ष्टिचेष्टा व्यक्रीडतेति जायमानाशङ्क सशये व्रमो यत् पूर्वतो
ज्याकृष्टिद्वारा किञ्चिदाविर्भवन्नपि वीररसलव म्यप्राणेश्वरमवेन्दु-
मौलि प्रति ललितमान्मथलीलायमानेन सान्द्रप्रमाद्वहृदयाया गिरि-
जाया मनोजितरसृङ्गाररसव्यञ्जकेन कटाक्षण निरस्त्रियत उत्तरत्र

च शृङ्गाररसस्वरूपाया वश्यमुखीवेपधारिण्यास्तस्याः कुसुममार्गण-
सहितैक्षवधनुर्धारिण सुप्रसिद्, च पुनश्च तथाभूता पार्वती कविनात्र
विवर्णयिषितेति ।

क्षिप्तो हस्तावलग्न. प्रसभमभिहतोऽप्याददानोऽशुकात्
गृह्णन् केशेष्वपास्तश्चरणनिपतितो नेक्षितः संभ्रमेण ।
आलिङ्गन्योऽवधूतस्त्रिपुरयुवतिभिः साश्रुनेत्रोत्पलाभिः
कामोवाद्रापरावः स दहतु दुरितं शांभवो वः शराम्निः ॥

अन्यस्त्रीगमनेन तद्योऽपराद्ध कामुक इवावलोलोक्यमान-
स्तासा करावसक्तोऽसह्यमन्युजवाप्पधाराजर्जरितेन्दीवरवच्छोभ-
ननयनशालिनीभिस्त्रिपुरवास्तव्यदंत्यवनिताभिर्निरस्तोऽपि वस्ना-
ञ्चलमवलम्बमानो वलात्कारेण ताडितस्तत शिरोरुहपाशेषु सश्लि-
प्यन्नपहृतस्तदनन्तर विहितपादनिपतनोऽपि सक्षोभवेगेन नावलोकित-
तन्तत आलिङ्गन विदधदपाकृतनादुश पाशृपतविशिखवह्निर्युष्माक
कल्मष दहनेन विनश्यतु । श्लोकेऽस्मिन्नुभयोराद्रापराधकामिरौद्रश-
रानलयोरत्यन्तनिर्वासतापप्रकरोत्पादरुत्वेन समानभावे खलूपमित-
त्वात् साम्य नामालकार उपमालकारो वात्र चैकार्थवाचकाना
हस्तावलग्नेत्यादीना पदानामनेकार्थद्योतकोऽर्थश्लेषोऽपि व्यक्तीकृतो
येनात्र सद्य कृतपरवनितासगमरूपापराधमत एव यथाकथंचिन्निज-
वत्लमासान्त्वनार्थमेव हस्तावलम्बनकेशग्रहपुरस्सरचरणनिपतनादि-
चेष्टननिमग्न कामिनमुद्दिश्य क्षिप्तोऽवधूत इत्यादिना दानव-
विलासिनीनामोप्यमानहेतुको विप्रलम्भशृङ्गार प्रकटीकृतोऽत्र
च पुरा विश्वकर्मप्रख्यमयासुरनिर्मितत्रिपुरविध्वसार्यो दिविपद्भिः

वीर्यप्रतापोत्कर्षव्यञ्जको वीररस साश्रुनेत्रोत्पलाभिरितिशब्देन च दानवेन्द्रवरवर्णिनीना दयितजनविनाशजनितमन्यूसूचक , करुणा- रस इत्यभि सकीर्णैरपि परस्पराविद्वेदं रसैरर्थदलेपेण साव रसवद- लकारभयाङ्गभावन प्राधान्यभूतस्य वाक्यार्थस्योपबृहण विदेधीयते । वृत्त स्रग्धरा । न केवल काव्यग्रन्थशतायमानमपि तु रसवत्वाव्य- रसग्रहाणा मनानि चित्रीयमान श्लोकमिम पाठ पाठ चित्रैर्षपितन्येव वरावस्थापरवनिताभिगमनन दुर्निग्रहप्यामानारणीकृतनयनान्पला स्वप्रिया तच्चरणनिरतनादिनिरुपायशतं सानुनय सान्त्वयितु यतमानस्यापि दुर्मनायनानया तथा भृशमुपेक्षितस्य कामिनोऽन्यथा शोचनीयामुत्प्रक्षितु कथं न शक्नुम ?

आलोलामलकावर्णी विलुलिता विभ्रच्चलत्कुण्डल

किञ्चिन्मृष्टविशेषत तनुतरं स्वेदाम्भस शीकरं ।

तन्व्या यत्सुरतान्ततान्तनयन वक्त्र रतिव्यत्यये

तत्त्वा पातु चिराय किं हरिहरस्वन्दादिभिर्देवत ॥ १ ॥

पुरुषापितनिधुवनसमये चटूल्लोला व्याकीर्णा चिबुरमाला दधान चञ्चलवर्णावतसभृत् मूढमतरं श्रमजलवर्णरीपन्मृदितमालतिलव- शालि मुरतिपर्यवमान श्रमाश्लोचन सनुमध्याया वरारोहाया यद्वक्त्र तत्त्वा चिराल रसतु शिवत्रिपुगुणातिवैषेपुरम्मर्गनिर्जरं किं प्रयोजनम् ? ननु मगारेऽगारे परमनुखदायिनि विवस्वरगत्यव्य- दिकाशिनि ललितरम्भास्मृन्मन्दो विद्यमान नायविद्यमानेऽननाव्ये परलोकं मृगवृत्तिगानद्वामनारयमिद्धिमपादकं मदेशप्रमुग्ं ति प्रयोजन भवेत् तस्माच्छृङ्गारमनिर्दिश्य पौनस्ययो निराम्बिग्य एव मेव्या इत्युपदिशय्य इत्येके प्रागन्यानिदाध गताया यीन- श्रीश्याः शृङ्गाक्षया पुरुषापितमुखवर्णनात् गभोगमृद्गाम्गो

बहुश प्रवहत्यत्र च पुरयायमाणायास्तस्या स्वाभाविकक्रियाप्रदर्श-
नान् स्वभावोक्तिर्नामालंकार उपनिबध्यते । वृत्तं तु शार्दूलविक्री-
डितम् ।

अलसवलितं प्रेमादर्द्रिमुकुलीकृतं

क्षणमभिमुखैलंज्जालोलंनिमेषपराङ्मुखं ।

हृदयनिहित भावाकूतं वमद्भिरिवेक्षणं

कथय सुकृती कोऽयं मुग्धे त्वयाद्य विलोक्यते ॥ २ ॥

अपरिचित युवान प्रति प्रथमानुरागाद् कुर रुचिरे माभिप्रायेर-
पाङ्गवीक्षणैर्दंशयन्ती कामपि युवति प्रति सत्या नमगर्भा प्रौढोक्ति-
रियम् । अभिनवयौवनगुलभकातर्यनपातिशयन मन्दमन्दसाचीकृ-
तैरन्तरनुरागद्रवीकृतमनस्कत्वाद् वह्निगंतस्नहनिर्झरस्नापितैर्दंश-
नप्रीत्या पौन पुन्येन स्तोकनिमीलितैस्तथापि विलोकनपरमानन्दा-
नुबुभूपया मुहूर्तं समुखीकृतं प्रथममुकुलितप्रमवशात् सुकुमारकन्या-
स्वभावजगितत्रीडाकातरैस्तथाप्यवलोकात् ननैरन्तर्यलोभादुन्मेषतत्पर-
हृदयकूपस्थापित रागसकल्प निष्यन्दयद्भिरिवापलक्ष्यमागैर्वीक्ष-
णैरघुना त्वया विशपण योऽवलोक्यतेऽयं समुदितमौभाग्य कः
ब्रूहि हे मुग्धे ।

प्रथमानुरागपिशुनचक्षु प्रीतिस्मेरमनस्काया युवत्या प्रथमावस्या
सूचयति चारुणि पद्यऽस्मिन् सुकृतीति स्पृहणीयन किञ्चित्तमस्फोट-
शान्तेन पदेन प्रथमकालोन्मिषत्स्मरस्मरपुष्पैर्दंशन-
स्पृहोल्लासिभिर्दृष्टमौल्यदायिभिर्लज्जावतर्याभिलाषादिनानाभाव -
कर्वुरितहृदयया वमनीयया बालया मन्नुल्लेक्षणन्दीवरैर्लक्षी-
कृतन्व यूनो धन्यभाव प्रकर्षेण प्रशानित पुनश्च मुग्धे इति
सबोधनशब्देन स्तोत्रनमंगर्भेण वपय्या प्रौढोक्तिव्यवतीकृतार्थशक्ति-

व्यङ्ग्येन यस्मादेव मुग्धा त्व सौभाग्यभाज दर्शनीयाकृति युवान
साभिलाष सुचिर पश्यसि तस्मान्मुग्धापि खल्वमुग्धासीत्यर्थान्तरमपि
व्यज्यते । अन्यथानुपपादनीयेनावलोकनव्यापारेण प्रस्तुताया
युवत्या अनुरागरूपस्य जिज्ञासितार्थस्य प्रतीतिवर्णनादन्मान
नामालकारोऽत्र दृश्यते । वृत्त तु हरिणी ।

अङ्गुल्यग्रनखेन वाष्पसलिलं निक्षिप्य विक्षिप्य किं
तूष्णीं रोदिषि कोपने बहुतर फूत्कृत्य रोदिष्यसि ।
यस्यास्ते पिशुनोपदेशवचनैर्मानेऽतिभूमि गते
निर्विण्णोऽनुनय प्रति प्रियतमो मध्यस्थतामेष्यति ॥ ३ ॥

वहिर्दशितानुरागेणापि सदा वनितान्तरालनादिमानसव्ययाजन-
कविप्रियशतमाचरता गुपरिशीलितशठयन स्वकीयतामुकेन
वञ्चितत्वादीप्यग्नीयाकोपातिशयन रादन चेन्नीयमाणा नायिका
तेन कामिनत्य कुविति रहसि शिक्षिता काचिन् महचर्याग्न्य भेद-
सज्ञकोपायद्वारा मान परित्याजयितुमेवमभिभाषनेऽपि प्राधनेऽ-
ङ्गुल्यग्रररहेणाश्रुपात मुहुर्मुहुर्पनायमपनाय विमर्यमनाद्द गन्दमि?
परमुपदर्शनविद्वेषिणा प्रणयिद्वन्द्वभद्रता कर्णजराणा द्विजिह्वाना
दुर्जनाना दुष्टापजापयंशुनप्रलापयंस्यास्तवेर्ष्याजनिने माने
मर्यादामुल्लङ्घिते सति मान्दन प्रति मोर्षाभूतमनार्यहत्यासंगद्य
गमितो वन्द्यो मदा त्वा प्रयोशमीन्य प्राप्स्यति तदा दूरोभूतस्य
सस्य पुनर्दशाभावादनित्यत्र मुत्ताशठ सतिर्वेद नृनमापदिश्यमी-
न्यत्र युपया परम्परागन्तया प्रणयिना स्नह्नाष्टिपु पिशुनसर्पजापेणु
विश्रामात्परि नन्नापरापरमापुगपिन वेविषा तन्मात्तसंगरा-
रण्योत्त वापरूप प्रत्यमान जगति, तदि न्यमो-रे मान न जग-
स्य तान् स्वरानुये निरागतनेन न रासा मती गतिहेमा भशक्ति

भावोऽपि सूचितोऽत्र च 'गच्छ गच्छसि चेत् कान्त तत्रैव स्याज्ज-
निर्मम' इत्युदाहरणवत् किं तूष्णीं रोदिपि बहुतर फूत्कृत्य रोदिप्य-
सीति विधौ व्यक्तीकृतेऽपि मा रुदिहोति निषेधस्य तिरोहितत्वा-
दाक्षेपो नामालकार प्रणयमानरूपेण विप्रलम्भशृङ्गाररसेन परिपो-
पितो देदीप्यते । वृत्त तु भवति शार्दूलविक्रीडितम् ।

दत्तोऽस्या प्रणयस्त्वयैव भवतैवेय चिर लालिता

देवादद्य किल त्वमेव कृतवानस्या नय विप्रियम् ।

मन्युर्दु सह एव यात्पुपशम नो सान्त्ववादं. स्फुट

हे तिस्त्रिश विमुक्तकण्ठकरुण तावत्सखी रोदितु ॥४॥

शाठ्यप्रस्तेनानेकस्त्रीचौरेण कामिना निष्पादितेन परयोपिलाल-
नादिकेन विप्रियेण हृद्वेधिमन्यकोटिमघिस्टा कान्ता दर्श दर्श
करुणाद्रंमनास्तत्सहचरी त सोपालम्भ निन्दति हे वीतकरुण क्रूर-
हृदय पूर्वं स्वयमेव त्वयास्यै प्रेम विश्राणित न त्वन्येन, किञ्च
त्वयैवेय दीर्घकालमुपलालनेनानुरागपूर्वं श्रीणिता किन्त्वहो दीर्घग्य-
योगात्त्वमेव न त्वपर एतस्या हृच्छित् कपटतममभिनवमप्रियमद्या-
कार्पीरिति यातानुश्रूयते, तदेतत् स्फुट यदसह्य एव त्वदीयविप्रियजो
मानातिशयो मानापनयनोपायपट्कपुरस्सरं प्रसादनानुनयवचन-
शतेरपि प्रशान्ति न गमिष्यति तेन कारणेन यावदात्मनो हृदय-
शोकातिरेक स्वय चिरात् प्रशाम्यति तावदस्मत्सखी विज्ञेपतो
मुक्तकण्ठ सकरुण चोच्चैरुर्ध्वः क्रन्दतु । पद्येऽत्र किलशब्द सायंको
वस्तुतः शाठ्यस्वरूपेण नायकेन विहितस्य दुर्वारमानजयिष्णुदुराचारस्य
सुविदितत्वेऽपि सोऽय तादृश दुराचार न कुम्भ इति वक्तवित
विचिद् व्यनक्तवान् चातिमानध्मापितमुखवाय्वतिशयन्फुटित-
कद्वन्ध्यायेन निजवान्तनिष्पादितदुरितजमन्युप्रनर्पपरिपूर्णं नागिका-

हृदय क्रन्दनोच्चैस्तरेण स्फोटं गमिष्यत् स्वयं प्रशमिष्यति तदैव
सामादय उपायाः प्रयोक्तव्या इति निगूढाभिप्रायोऽपि नूनमुत्प्रेष्यते
पुनरत्र चेय चिर लालिता तथाप्यद्यास्या विप्रिय त्वया कृतमिति
लालनविप्रिययोरननुरूपयो. ससर्गोपवर्णनाद् विपमसंज्ञकोऽलकार
आविष्कृत. शार्दूलविक्रीडितवृत्तेनेर्प्यामानस्विपा विप्रलम्भशृङ्गार-
रसेन च सार्धम् ।

लिखन्नास्ते भूमि बहिरदनतः प्राणदयितो

निराहाराः सत्यः सततरुदितोच्छूननयनाः ।

परित्यक्तं सर्वं हसितपठितं पञ्जरशुकं—

स्तवावस्था चेयं विसृज कठिने मानमधुना ॥५॥ .

अपि निन्मोन्नतपापाणवत्क रूपाहृदये पश्य, तत्र प्रियतमो जीवितेश्वरो
वाह्यम्वले नम्रवदनस्त्वद्गनचिन्तानैरन्तर्यव्याकुलीवृत्तमनस्वत्वेन
गृहीतमोनां निरर्थक क्षितितलमालिखन् वरीचत्यंते, तवेदुःखं दशा-
न्तरं दृष्ट्वा महत्त्वयोऽपि त्वदीयप्रोधागहेण भृश दुःगापमाना अपि-
श्रान्तेन रोदनेन स्वययुविवृत्तनेन दूरीकृतभोजनव्यापारा बोभुवति
तथा च पञ्जरम्येर्वाचालेरपि लीलानुकेः पूर्वोन्मत्त निगिलं
मपरिह्रागवान्श्ववहार मयम्य वाचयमनांगीशेन्नीयते, तेऽन्म्येवमि-
त्यभूता बोभवीन्मत्त एव मयंजनदुःखकारण मन्मू मप्रति मन्मजेति
मचनारीशटेनाधिसरमानमपुक्षणक्षमरान्तापराधोन्मत्तमन्मयमि
परिहृन्नी विन्पागपात्रभूता मनी नावितां मान त्याजन्ति
यवीति । ननु मन्मामहे यदनेनापदेनयसना वन्तुन पटोरापि मोसना
मान्यमूयिता न्यदमित्त्यापराधमेत क्षमेत, पि पुनर्ज्ञाशापन्तान्
मुदुनहृदया मानयतिरुभंगा । हे मानिनि श्यग्गवन्पिभि मयंजने—
विषयवर्तिरुपरीक्षणीः गोपयार्गीनायमानशीष्टाभिः ममानदुःखं-

दुर्मनायमाणं खलु शोकतिरेकोज्जुभूयत इति श्रुत्वापि का मानुषी
स्वीय प्राणवद्वयित दयित प्रति तदीयापराधजनितमानाभिनिवेश
निरन्तर धारयत् । अय खलु प्रवन्वायमानो मानकृतविप्रलम्भशृङ्गा-
ररसात्मक श्लोक एव भाषणसीष्ठवेन मानस्य निपिद्धत्वादाक्षेपाल-
कारेण विभूष्यते शिखरिणीवृत्तेन सह ।

भार्यो मुग्धशठा हरन्ति रमण तिष्ठन्ति नो वारिता-

स्तर्त्तिक ताम्यसि किं च रोदियि मृधा तासां प्रियं मा कृथा ।

कान्त केलिरुचिर्युवा सहृदयस्तादृवपति कातरे

किं नो बवंरककंशः प्रियक्षतराक्रम्य विनीयते ॥६॥

वह्नीभिर्धुवतिभो ररम्यमाणस्य प्रकटितकैवस्य त्वदयितस्य
दुराचारकदर्थितान्त करणामोष्यामिन्युग्रस्ता वीतधैर्या वररोहा दर्श
दर्श कोष जहाहि अस्त्युगायो रमणस्य प्रत्युपाजने, इति बल्लभप्र-
तिलाभयोग्या प्रतिप्रिया शिक्षयन्ती परस्परविश्लेषितस्त्रीपुरुषसयो-
जनवैदग्ध्यनिधिस्तत्सखी ब्रवीति यदङ्गना प्रकटितबाह्यमौग्या
अप्यान्तरसाठघपरिपूर्णा अप्यारोवद्रमणीयाकृतयाजपि द्विजिह्वसरी
सूपवत्कुटिलहृदया सत्य प्रियतम त्वत्सकाशादपहन्य स्ववशे
स्थापयन्ति, मा मा प्राणवल्लभ मेऽपहाष्टं युय निस्त्रिशा इति
नाक्रोश निपिद्धा अपि नोपरमन्ति तस्मात् किमर्थं वृथा सतापज्वरे-
णात्मान परिशोपयसि, किमर्थं वान्याचौरितस्वीयवान्ता सती व्यर्थक
ऋदसि, तव चिन्ताकुलतारोदनादिकमात्ममात्कृतत्वदीयरमणाना
तस्वरीणामभीप्सित भवत्यत एव तासां प्रियहनुव मौर्ख्यं मा कार्षीं,
अयि भीरु । ते प्राणेश्वरस्तादृगृह्य कमनीयवपु मुरतलीलासक्ते
मनोहरस्यौदनस्थश्च बोधवीति यो वैराग्यजनकान्वयमपरुषवचनानि
परिहृत्य ताम्यो मुग्धशठाम्य आच्छिद्य मनस्तुष्टिकरं चाटुशनैविक-

ययोग्यस्त्वद्वशवद त्रियते, एव कर्तुं बवंरककैरस्माक वचोभिः
 किमपि प्रयोजन नास्ति । दुष्टान्ययुवत्वपहृतदयितसमा-
 कर्षणविषयेऽरप्यरुदितादिक व्यर्थकचेष्टन परिहाय वैदग्ध्यमेव प्रयो-
 क्तव्यमित्यर्थान्तर समूचयति मानजविप्रलम्भशृङ्गाररसस्यन्दिनि
 पद्येऽस्मिन् प्रियशतदानेन रमणावर्जनरूपस्य विनिमयस्य द्योतितत्वात्
 परिवृत्तिर्नामालकार । शार्दूलविक्रीडितवृत्तम् ।

कोपात्कोमललोलबाहुलतिकापाशेन बद्ध्वा दृढं
 नीत्वा वासनिकेतनं दयितया साय सखीना पुरः ।
 भूयोऽप्येवमिति स्वलन्मृदुगिरा समूच्य दुश्चेष्टितं
 धन्या हन्यत एव निहनुतिपरं प्रेषान् रुदत्या हसन् ॥७॥

वनितान्तराभिगमनजनिताद् दुर्निवारमन्युप्रकर्षात् सुबुमार-
 चञ्चलभुजवल्लरीरज्ज्वा निष्ठुर निबध्य वसतिगृह समानीय त्रीडा-
 पनयनयोग्यन्वान् सायतनसमये प्रियसहचरोणा समक्षमेव पुनरपि
 त्वमित्यमपराधमनापीरिति वण्टगतगद्गदगद्गदयन्त्या सव्यययापि
 मुबुमारया वाचा तद्दुराचार व्यज्य, नाहमपराद्ध इति स्वदुर्विनयप्र-
 त्याग्यानतत्पर पुण्यराशिर्हासस्मेरवदन प्रियतम नन्दन्त्या प्रेष्ठया
 ताडयत एवेति मधुग्रसप्रतिपादनरसिवेनाम्मतविना प्रगल्भाधी-
 राया ईर्ष्याभ्रोधागणितनयनोत्पलाया अभ्यसूयन्त्या नायिनाया
 ध्यवनीशृङ्गाया द्गनासुगमरूपदुश्चेष्टितस्य निगूह्यमाणस्यापि गहा-
 सन्य धृष्टनायकस्य चापहास्यचेष्टा रूपवशात्तेनालवारेण मुष्टु-
 यणिता । युक्त तु शार्दूलविक्रीडितम् । पुनरपि कोमललोलाबाहुलतिका-
 पाशेनेति पदेन वरवर्णिन्याम्नातप्यमाननान्निविप्रयागान्दग्धात्पुन-
 र्नेन दग्धनक्षपदेनाद् दयितवृष्ट्यात्पतुण्याभिरोच्यते इति श्रिति

शब्देन च प्रकटितनिजदुर्विनीतत्वनिह्ववनसूचितकौटिल्यम्य रमणस्य
घाटं च धर्मशब्देन च दयिताप्रतिपादितनिग्रहतर्जनताडनानामपि
हृदयगमसौभाग्यवत्ता किमुत सस्नेहचुम्बनालिङ्गानादीनामिति निगू-
ढाभिप्रायोऽपि । अत्रानुमीयमानस्त्रीवत् प्रागभ्योच्छ्रायोपेता प्रभ-
विष्णवो महिला स्त्रीजितान् पुरुषान् न वशीकृत्य न कर्हिचित्
सहेरन् । .

याताः किं न भिलन्ति सुन्दरि पुनश्चिन्ता त्वया मत्कृते

नो कार्या नितरां कुशासि कथयत्येवं सवाप्ये मयि ।

लज्जामन्थरन्तारकेण निपतत्योताश्रुजा चक्षुषा

दृष्ट्वा मां हसितेन भाविमरणोत्साहस्तया सूचित ॥८॥

स्वकीयप्रियभार्यावान्सल्यातिशयसत्यक्तविदेशप्रवासार्थप्रया-
णाध्यवसायः केवलमेकजायाधीनत्वादनुकूलस्नेहाद्र्द्विदक्षितवृत्तिः
कश्चन प्रियवयस्यानुयुक्तप्रयाणत्यागकारण एव वक्ति यदयि मत्तका-
शिनि ! प्रोपिता देशान्तरप्रवास समाप्य निजदेश प्रत्यागता जना-
स्वस्वरमगीभिर्दन्दह्यमानविरहशोकाम्निशोपितदेहाभि पुनर्दयितज-
नसमागमोत्कलिकाकीलितावशहृदयाभि मुखेन किं न मगच्छन्ते ?
अवश्य मगच्छन्त एव, एव मनसि दृढवद्वपुन समेलनाशापाशया
त्वयान्यथा मदर्थे वापि चिन्ता न कर्तव्या, भाविवियोगचिन्तया
सुतरामधुनापि तनूकृततनुरसीत्येव वाष्पपूर्णनेत्रे मयि सदय द्रुवाणे
सति व्रीडामन्दीकृतकनीनिकाशालिना स्रन्ननिगूढवाष्पविन्दुना नेत्रे-
णाय निस्त्रिश इत्यभूता प्रणयिनी मा परित्यज्य दूरवर्ति देशान्तर
यियासतीति मनसि विधाय मामवलोक्याचिरेणावश्यभाविमृत्युनि-
श्चयः शुष्कस्मितेन सह तथाव्यक्तीकृत इति । भाविविप्रलम्भशू-
ङ्गाररसद्रवीकृतसहृदयरसिकमनसि श्लोकेऽस्मिन् पूर्वाधे प्रश्नरूपे

नायकवचसि श्रूयमाणे सत्युत्तरार्धेन भाविमरणोत्साहपिण्डिगत-
रूपस्योत्तरस्य प्रतिपादनादुत्तरं नामालंकारस्तेन च कान्तप्रस्थान-
निवारणोपायस्य संसूचितत्वादाक्षेपालंकारोऽपि, अथवात्र केनचित्
सुहृदा प्रयाणः कस्माद्धेतोस्त्वया त्यक्त इति प्रस्तुतकार्ये पृष्टे प्रियाया
भाविमरणोत्साहरूपिणोऽप्रस्तुतस्य कारणस्य वर्णनादप्रस्तुतप्रशंसा-
लंकारोऽपि । वृत्त तु पूर्ववद् भवति । उत्प्रेक्षामो यत् पूर्वपादद्वये
कार्यादिप्रयोजनवशात् परदेशं जिगमिपोर्दयालुहृदयस्य बल्लभस्य
भार्यास्नंहप्रकारं काव्यरसिकमनासि तत्त्वत आर्वर्जयतितरा किं
चोत्तरपादद्वये दरीदृश्यमानमिव स्वप्रस्थानानन्तरभाविदयितात्मव्या-
पादनसकल्पशसि कृपास्पदायमानं निर्वचनचेष्टितं साक्षीकृत्यापि
दयिता विहाय प्रयाणमार्गे प्रतिष्ठेत निर्दयीऽपि कः ?

तद्वचत्राभिमुखं मुखं विनमितं दृष्टिः कृता पादयो—

स्तस्यालापकृतुहलाकुलतरे श्रोत्रे निरुद्धे मया ।

पाणिभ्यां च तिरस्कृतः सपुलकः स्वदोद्गमो गण्डयोः

सत्यः किं करवाणि यान्ति शतधा यत्कञ्चुके संघयः ॥९॥

विहितपग्यांपिन्लालनरुपदुराचारं स्ववासगृहे समायातं दयितं
प्रत्येवमेव स्वयाम्यमूयान्नोधव्यञ्जनार्थं विधातव्यमिति विदग्धप्रिय
वयन्याभिर्दुविगाहपुष्पमायकरहस्यतोविदाभि पूर्वमेवोपदिष्टापि
स्वाभाविक्तमोघ्यविजितत्वान् तदीयप्रत्यागमनमहोत्सवजनितप्रह-
र्षातिरेकात्तान्गवेपथुद्दयन्वाच्य तथावर्तमगमर्या भूत्या
तदानीननीमात्मनोऽग्रम्या तान्यो मुग्धा वर्णयति यत् प्राणेश्वरे
समायात्रे गति तदानी तदीयप्रदनसंमृगमेव अञ्जयेव मया निजाम्य-
मयनमित्त, संवर्धमानगद्दिदृक्षानिवाग्णाय स्वनरपयोरपन्नाद्

दृष्टिः प्रक्षिप्ता, तस्य संभाषणवचनश्रवणकौतूहलव्याकुलिता स्वीयकर्णो पिहितौ, तद्दर्शनपरमानन्देन कपोलयोः स्वच्छन्दं निस्यन्दमानो रोमाञ्चसहितः स्वेदप्रादुर्भावः कराभ्या सछादितस्तथापि हे वयस्याः ! शृणुध्वम्, प्रियतमसदर्शनसमुत्थप्रहर्षसमुत्लासवेपमान-
 रोमाञ्चितस्तनाभोगाध्मापितानि मदीयकञ्चुलिकायाः स्यूतस्था-
 णानि शतवा विदलन्ति स्म, इत्यंभूतेऽत्राहं किं करवै ? अत्र संभो-
 तपर्यवसायिशृङ्गाररसमये पद्ये कृतापराधतया दुस्सहकोपास्पदीभू-
 तस्यापि प्रियस्य सानिध्ये प्रियाया मानाभासोऽपि वलीयसा तत्संग-
 रजनितेन प्रीतिविकासेन भृश दूरीक्रियमाणस्तिरस्क्रियते । ननु पति-
 राणानामधिगुणानामङ्गनाना जीविते स्वभर्तृसमागमादधिकतरश्रेय-
 स्करं किं भवितुमर्हति ? अत्रेष्टजनसंगमसिद्धिसमुत्थप्रहर्षसंसूचनात्
 प्रहर्षणालंकारो नायिकाया इङ्गिताकारोपलक्ष्यस्यानन्दातिशयरूप-
 स्यार्थस्य सौक्ष्म्यात् सूक्ष्मो नामालकारश्च पद्यभूषणत्वे दर्शितौ ।
 वृत्त तु पूर्ववत् ।

प्रहरविरतौ मध्ये बाल्लस्ततोऽपि परेण वा

किमुत सकले याति बाल्लि प्रिय त्वमिहैष्यति ।

इति दिनशतप्राप्यं देशं प्रियस्य यियासतो

हरति गमनं बालालापैः सबाष्पगलज्जलैः ॥१०॥

हे दमितहृदयेश्वर ! यामस्य पर्यवसाने पूर्वाह्नेऽत्र त्व प्रत्या-
 गमिष्यसि माघ्यंदिनसमये वा ततोऽपि परेऽपराह्णे बाहोस्वित्
 समस्ते वासरे व्यतिक्रान्ते वा समायास्यसीति शतसंख्यकदिवस-
 व्यत्ययगम्य सुदूरवर्तिन विदेशं प्रति प्रतिष्ठासतः स्ववल्लभस्य
 प्रयाणमतिमुग्धा तरणी निपतदश्रुप्रवाहकलुपितैः सगद्गदस्वरैः कृपणैः

प्रलापैर्लम्पतीतीह सचारिभावप्रकारान्तरभृतदैन्यातिरेकव्यञ्जके
 श्लोके दिनमेकमपि हे प्रष्ठ त्वामन्तरेण हताशा जिजीविषाम्यहमिति
 काव्यसौक्ष्म्यनिगूढाभिप्रायो नायिकाया वितर्कयतेऽत एव मा गा मा
 परिहायेत्यनुक्तेऽपि नायकस्य प्रवासवृद्धि कथ न स्वयमेव सह्यते
 यथैव निर्वायंत्वात्सत्यक्तसग्रामोत्साह पौरुषहीन परिपन्थिन दृष्ट्वा
 वीरवरस्य चन्द्रहास-कोपे पुन प्रतिक्षिप्यते । अहो को दयालुवात्स-
 ल्याद्राद्रान्त करण एकपत्नीप्रेमानुकूलो विप्रवृष्टभूमण्डलस्यपरजनप-
 दप्रयाण निजनियोगवशादन्यस्माद्धेतोर्वा चिकीर्षु सञ्जीवृतप्रयाण-
 सभारोऽपि हा प्रिय कदागमिष्यसि वासरेऽस्मिन्नेव प्रत्येष्यसीति
 स्वकीयचरणारविन्दद्वयस वाष्पपूर भविष्यत्कान्तविरहमन्युवशा-
 न्निपातयन्त्या अश्रुवर्षणदुर्दिनायमानन्दनायास्नस्या सदैव्य वारवार
 स्मरत्पद प्रलाप श्राव श्राव प्रस्यातु शक्नुयात् ?

जयि कान्त मा यासीरितीह वक्तुमिष्टेऽप्यशक्यवक्तव्यतया
 गमननिषेधस्यानुमितत्वादाक्षपालवारोऽथवा स्वप्रियप्रयाणसमये
 भाविविप्रयागतुराया कान्तायास्तादवस्थोपवर्णनाज्जातिनामा-
 लवारोऽपि विप्रलम्भरसोपयूहणाय प्रयुक्तो हरिणीवृतेन मावम् ।

धीर वारिधरस्य वारि फिरत श्रुत्वा निशीये ध्वनिं

दीर्घोच्छ्वासमुदभ्रुणा विरहिणो बालां चिर ध्यायता ।

अध्वन्येन विमुक्तकण्ठमपिला रात्रिं तथा प्रन्दितं

ग्रामोर्णं पुनरप्यगत्य यस्ततिगमि निपिद्धा यया ॥११॥

प्रयाणप्रगङ्गभुवनवान्नास भाग वेनागस्यपञ्चसारगरजर्ज-
 तत्रोपितजनमन सक्षोभणशीले दविागमागमोत्वलिनागहृद्यैदिधर-
 विरहजमनोव्यथामरीमूचमानमपि चिरहिनिपुरम्बं सहृदय

पोपूर्यमाणे मेघागमसमये निर्विनोदत्वाद्भून प्रहरत्रयसमितायामपि
 प्रहरशतायमानायामिव सशय्यमानाया त्रियामाया शोश्रूयमाणेन
 मेघाडम्बरध्वनिनातिगम्भोरेणातिमानसर्वाधितोत्कण्ठातिरस्कृतसुपु-
 प्स कश्चिदध्वग स्वप्रियादिदृक्षयोच्चैस्तरा हरोदेति मनोजशृङ्गार-
 रमनिष्पादनैवतानोद्योगेन प्रवासिजनहृदयमर्मपारदृश्वना न कविना
 चित्रवदुपवर्ण्यते, तमिस्राया निशीथिन्या वर्षाम्बु वर्षतो जलमय-
 स्यापि प्रोपितचेतस्तापनस्य धाराधरस्य गम्भीरं स्तनित श्राव श्राव
 दृष्टिगोचरातीते मयि प्रणयिनि सा मे कामिनी केन प्रकारेण
 सप्रति वियोगानलदन्दह्यमानमात्मान विनोदयतीति सदीर्घोत्थणो-
 च्छ्वसित विप्रयुवतामवला ता दीर्घकाल सोत्कण्ठ चिन्तयतोद्गत-
 बाष्पमुखेनाध्वनीनेन यथा प्रमुक्तकण्ठमुच्चै कृत्स्ना निशामरोदि
 तथा विरहासहिष्णुप्रोपितचित्तवृत्तिविशेषाविज्ञैरन्यथाशङ्किभिर्जनि-
 पदैस्तत्रत्यैर्हन्त ग्रामे पथिकस्य पुनर्वास्तव्य न्यपेधोति । वृत्त
 शार्दूलवित्रीडितम् ।

वृत्तो दूरादेय स्मितमधुरमभ्युद्गमविधि

शिरस्याज्ञा न्यस्ता प्रतिवचनवत्यानतिमति ।

न दृष्टे शंथित्य मिलन इति चेतो दहति मे

निगूढान्त कोपा कठिनहृदये सवृत्तिरियम् ॥ १२ ॥

येन पूर्वं प्रीतिस्निग्ध हृदय मे स्वप्रेम्णाक्रायि यच्च मे निरुप-
 मानुरागपान भूत्वा जीवितसम आ सप्रत्यभूत् सोऽय परयोपिद-
 भिगमनपानवद्वृपिता निर्लज्जो निस्त्रिशो भूत्वा गृहमागत इति
 प्रतिकूलप्रभञ्जनवलोत्थापितसमुद्रवत्लोलदोषूयमान यानपात्रमिवा-
 ननुबूलनिजकान्तस्वैरविहितस्नेहभङ्गव्यसनज्ञशावातमामन्थ्यमानम-
 पिशोघालुदावानलज्वालादन्दह्यमान दाडिमफलमिवाभ्यसूयाकोपा-

यमानेव सकरुणमाह हे सहचरि तदानीमाकस्मिकप्रणयविग्रहजकपट-
 क्रोधाद्धेतोम्बं गच्छेति मया कथञ्चित् प्रोक्ते सति वास्तविकेन रोपे-
 णेयमित्थ वदतीति मत्वा दारुणधेतोवृत्तिरसौ मे कामी लीलातल्प
 परित्यज्य बलात्कारेण, न जाने, कुत्रापि निष्प्रान्त इत्येव हठाद्विना-
 सितानुरागाय कृपारहिताय तस्मै वीतलज्ज मे हतमन साभिलाष
 स्पृहयतेऽत्र किं मया कर्तव्यमिति। चाटुकारमपि प्राणनाथ रोपादपास्य
 या पश्चात्तापमवाप्नोति कलहान्तरिता तु सेति साहित्यदर्पणे दृश्यमा-
 नलक्षणांविता नायिकात्मनो निर्विचारत्वेन हृदयवल्लभ लीला-
 कोपातिरस्य खल्वनुशयातिरेकमनुभवन्ती तद्दर्शनीत्कण्ठघेनाभि-
 योभूयमानास्त इति विपादोपेतस्वभावोक्त्यलवारहरिणीसज्जकवृत्त-
 शालिनानेन प्रणयबलहजविप्रलम्भरसस्वादुना श्लोकेन सुष्ठूपवर्ण्यते।
 वयमनुयुयुक्षामहे रे रे दुर्विदग्धे कथं नाम चिरमह्वासपरिचयसुवि-
 ज्ञाततदीयचित्तवृत्तिरपि तस्वीय रमण मोह्येन निराकृत्यदानी
 दुर्मनायसे ?

दंपत्योनिशि जल्पतोर्गृहशुकेनाकर्णित यद्वच-

स्तत्प्रातर्गुरसनिधौ निगदत श्रुत्वंव तार वधु ।

कर्णालम्बितपद्मरागशकल विन्यस्य चञ्चूपुटे

घोडार्ता प्रकरोति दाडिमफलव्याजेन वागवन्धनम् ॥१४॥

अहो कीदृशी सेय लोकात्तरा सर्वधर्म मुनायमानश्रेष्ठ-
 वाव्यस्वादलेहलालुपागिलरमिरमनाह्लादिपञ्चनिर्माणनैपुण्यमूलभूता
 शोभ्यो कविदरेण्यस्य यया स्वप्रभाजाज्वल्यमानन्वरूप सर्वलोचनम-
 रारि मुक्तरत्नमिदं निरमायि, अहो यौवनोन्मत्तवामलोचनाग्नीडा-
 ध्यभिचारिभावपरिपुष्टनभोगसूक्ष्मामृतरसनिष्यन्दित्वेन सभाव्य-

माना सुस्वादुता कवितासृष्टिकार्यंप्रावीण्योपेतप्रभास्वरप्रतिभादेदी-
 प्यमानेनामरुणा यशस्विना निपुण प्रतिपादितमनोहरशोभाशालि-
 त्वेन चातिरुचिर रूपमस्य श्लोकस्य य पाठ पाठ प्रीतिविकाशोत्फुल-
 नेत्रस्य कस्य चेतोऽतिस्वादुतयातिचारतया च न द्रवीक्रियत इति
 मनसि विधाय वयमपि तद्वसचर्वणेनात्मानं प्रह्लादयिष्यामोऽधुना ।
 प्रणयिस्त्रीपुंसमुरतक्षणदाया ह्यस्तन्या क्षणदायामन्योन्यचुम्बना-
 लिङ्गनलालनवस्त्रापनयनपुरस्सरे सस्नह रहसि सलपतो स्मेरस्मर-
 विलासप्रभोदितधार्जपत्न्यार्वाच्यावाच्यचाटूक्तकण्ठकूजितमणितादि-
 शब्दसमन्वितमनुरागमय यद्वचन गृहस्थलीलाशुकेन सावधान कर्णेऽ-
 कारि तद्वचन प्रातस्तरा श्वशुरश्वश्रूपमुखाना गुरूणा सान्निध्ये
 विस्पष्टमुञ्चैरुच्चारयतस्तस्यैव शुक्स्य नाटिसपुटे स्वसुरतरहस्य-
 प्रकाशनन खलु लज्जारुणितमुखी बधूर्दाडिमवीजव्यपदेशान्निजश्रव-
 णपाल्यवलम्बि कर्णावितसभूत पद्मरागखण्ड निधाय मोनव्रततत्पर-
 सन्यासिवस्त्रमपि हे वाचाल वाचयमो भवेतीव तस्य पक्षिहृतवस्य
 वाङ्मुद्रण विधत्त । शार्दूलविकीडितवृत्तमय मुवतवमिद सुग्तममं-
 गुप्तय गुरजनातिमधानस्य विहितत्वादवगम्यमानो युक्तिर्नामाल-
 वाराऽलचरीवर्ति ।

अज्ञानेन पराङ्मुखो परिभवादाश्लिष्य मा दु खिता
 किं लब्धं शठ दुर्नयेन नयता सौभाग्यमेता दशाम् ।
 पद्म्यंतद्वयितापुचय्यतिकरोन्मृष्टाद्भरागारण
 यक्षस्ते मलतैलपद्मशवलवैणोपदंरङ्कितम् ॥१५॥

पाद्वर्षमति प्रियायस्या अन्यायभोगचिह्नित सा गण्डितेति
 वधिना धीरंरोग्यावपायितति विश्वनाथन प्रावनलक्षणान्विता रज-
 म्वला गण्डितमुवति स्वर्तुद्वयपगमपर्यन्त वियन्नमपि बाल सभोग-

श्लोषा नियन्तुमशक्यत्वात् कृतान्याङ्गनाभिगमन रतिलम्पटं
 कामुक न्यक्कृत्य सरोपमभिभापते यदरेऽरे वीतलज्ज घूर्तं योपिद-
 न्तरेऽनुरक्तस्य तेऽपमानादत्यन्तनिर्विण्णामहृच्या खल्वसमुखीमानु-
 कूल्यविहीना मामविवेकेन पृष्ठे समालिङ्ग्य, कथय, तिरस्कारार्हण
 दुर्विनयेनान्यासगमरूपदुराचारजमात्मन मीभाग्यभावमीदृशी
 गहंणीयामवस्था गमयता त्वया किं फलमवाप्त, न किमपि, यतस्ते
 प्रियायास्तस्या स्तनाभोगपरिमर्दनेनानुलिप्तो योऽङ्गरागस्तेन पूर्व-
 मरुणीकृत पश्चात् स्नानार्थमेव लिप्ताभ्या मलीमसतैलकदंभाभ्या
 कर्पूरमंम प्रवेणीलक्ष्मभिर्लाञ्छितमात्मनो भुजान्तराल पश्येति ।
 इहान्तिमपादे मलतैलपङ्कशवलंबेणीपदैरित्यनेन स्वीयकामिनोऽपरा-
 सङ्गव्यसनरूपेण दुर्ललितम्बेन नून शतधा खण्डिताया ईर्ष्यामान-
 योऽतिमधिम्ह्याया प्रगल्भनायिकाया स्वर्तुसमये सद्य पर्यवमिते
 सति स्नानार्थं सज्जितत्व समर्थ्यते येनास्या कामी मुरतोन्मवनिरतो
 वनितान्तरमुपभुवतवान् । यदा स्त्रीविषये कृतवप्रयोगचतुरो दीप्यो-
 ल्लङ्घितविनयमयादोऽन्यया सह मान्मथकेलि निर्विषय नत्सभाग-
 क्षमलाञ्छित स्वकीयरमणीसमोपमागत्य तामपि सभाक्नु सचाटु
 चतेत तदा सा रोपातिरेकम्फुटिनहृदया कथं न भवेत् ? तादृश्या
 खण्डिताया रोपावतारवत्क्रुद्धगार्दुलविश्रोहितवृत्तनियमितोऽभ्यसू-
 यामन्युजनितविप्रलम्भरसमसिक्तोऽयं श्लोको विभूष्यते हेतुमता
 हेतुवर्णनमिति लक्षणोपेतेन हेत्वलवायेण ।

एष प्रासनसस्थितिः परिहृता प्रत्युद्गमाद्भ्रत-

स्ताम्बूलाहरणच्छलेन रभसाःलेपोऽपि सविप्लितः ।

आलापोऽपि न मिथितः परिजन ध्यापारयन्त्यान्तिके

शान्तं प्रत्युपचारतःचतुरया कोपः कृतार्थोऽकृतः ॥ १६ ॥

अनेकस्त्रीनिष्ठे योपिदन्तरलालनेन कृतापराधे बल्लभे गेहा-
 गते तद्भार्या धैर्येण धैर्येणान्तर्मन्यु निग्राह निग्राह प्रत्युत्थानादिरूपेण
 मृपाप्रश्रयेण स्वागतानर्हमपि त स्वागतीकृत्य सहासनपरिग्रहसभाषण-
 सश्लेषपुरस्सरमनुरागचेष्टित विधित्सन्त त सविनयं परिहृत्य च
 मान सिद्धार्थीकृतवतीति नो मान्मथममंपारदृश्व कविवरो वर्णयति
 यद् गृहागतमपराधिन भर्तारिमप्रत्युद्गमनीयमप्यारात् प्रत्युद्गत्य
 तच्छरीरसंपर्कपरिजिहीषंयैव समाने पीठे सहोपवेशन तथा मानिन्या
 निपुणेन निवारित ताम्बूलपात्रमानयामीति व्याजेन तस्य सबला-
 त्वारालिङ्गनोद्यमोऽपि कुशलबुद्ध्या तथा विध्वंसित सामीप्यवर्तिन
 परिवारमिदमिद कुरतेति विविधेषु कार्येषु चतुर नियुञ्जानया तथा
 सलापावकाशोऽपि तस्मै न दत्त इत्येवप्रकारेण स्वीय रमण लक्ष्मी-
 कृत्य कपटसन्धियाद्वारा निपुणया तथा मनसि निगृहीत श्लेषः
 मफरीकृत इति । दुर्ललित भर्तारमुद्दिश्य निन्दार्तिभ्रतंगनादिव्याह-
 वापव्यक्त्विजंमङ्गीकृतगुपादराया स्थिरधैर्यनिधेर्जायायास्नादु-
 ग्विधावगरयोग्य चातुर्यं शार्दूलविश्रीहितवृत्तयुजि रमणापराधजनित-
 विप्रभ्रममय भुवनरपदस्मिनावारगोपनगर्भयुक्तिगमपालवा-
 रादप्यधिनतरमभारविशेषायत इति मे मति ।

दृष्ट्वंकासनसस्थिते प्रियतमे पदचातुपेत्यादरा-

देवस्या नयने निमील्य विहितश्रीडानुषण्पच्छ ।

ईषद्विस्तवधर सपुलक प्रेमोल्लसन्मानगा-

मन्तर्हसात्मकपोलपञ्चं धूर्तोऽपरां धुम्यन्ति ॥ १७ ॥

एतन्ममानागत ममुपविष्ट ममात्मानुगततांभूता वामि-
 नोद्युक्त दृष्टिमापरे दृष्टा पृष्ठान्पूर्णा नमनमनुभवत्त दुर्वाग्म-

मदनकलहोत्थमानप्रशमनाय सानुनयं चरणपङ्क्तयः

दाक्षिण्यानुकूल्यसमुपेत निजवल्लभं प्रसादनप्रत्यादेशात् कर्कशवचनो-
 च्चारणाच्च विरक्तिं गतमपास्य ततोऽनुशयाभिभूतहृदयाया दैन्याति-
 रेकमुपवर्णयन् नानाविधमदनावस्थाकोविदोऽतिरुचिरशृङ्गार-
 रसैकतानकविसार्वभौमोऽमररित्थं यथावस्तु यावन्निगदति यद् यदा
 पादप्रणामस्य तस्या निराकृत्या सान्त्वने निराशो निगूढकृतवसमा-
 चारैकरसो रे रे धूर्तहतकेति सोल्लुण्ठ सोपालम्भं तथा प्रोक्तेन
 वक्षसा परमार्थतोऽपमानितत्वारकुशा कर्कशीकृतान्तकरणस्तस्यां
 चिरानुरक्तोऽपि विरज्यमानः प्राणदयितो गृहाद्वर्हिर्निरयासीत् तदा
 पश्चात्तापतातप्यमाना सकरुण दीर्घनिःश्वास कृत्वा विरहातुरतया
 वेपमानकुचकुम्भनिहितपाणिः शोकविकलाश्रुविन्दुक्लिन्नां दृष्टिमि-
 त्यभूतेऽत्र को योग्यः प्रतिविधि स्यादिति व प्रियवयस्यासु न्यपीपतत् ।
 हे किवर्तव्यताविमूढे मानिनि ! अकारणप्रणयकलहकोपितामीप्यान्तु
 यथाशक्ति त्वा चरणनिपतनेनाप्यनुनिनीपुं निरुपमानुरागातिशय-
 शालिनं कामिनं निन्वरोपव्याकुलमनसा सुदूरीकृतकोमलस्त्रीस्वभा-
 चया पाह्यमग्रञ्चित्तवृत्त्या त्वया निर्घृणं निरस्पाधुनानुशयानमा
 ममच्छिद् विरहोऽनुभूयतेतमामित्येतदहो अकाण्डवग्रनिपतनमिवा-
 पलक्ष्यते तथापि किमपि प्रतिविधेयमत्र न स्यात् । नायिकाया
 स्वाभाविकव्यापारवर्णनसमुत्थेन जातिसंशकेनाऽकारेणाववा विरह-
 स्पाणिष्टायंजन्ममूचकेन विपादनालकारेणाय हरिणीवृत्तशोभमा-
 नोऽपि फान्तनिराकृतिजविप्रलम्भशोकसमुद्गनिमग्नः श्लोको विभू-
 प्यने ।

काञ्च्या गात्रतरायनद्वयसनप्रान्ता किमर्थं पुन-

मुग्धाशी स्यपितीति सत्परिजनं स्वरं प्रिये पृच्छति ।

मातः स्वप्नुमपीह वारयति मामित्याहितक्रोधया

पर्यस्य स्वपनच्छलेन शयने दत्तोऽवकाशस्तया ॥१९॥

प्रदोषवेलाया गृहागतस्य प्रणयिनो भर्तुर्भावाकूतावबुभुत्सया
 नून मिथ्या निद्राणा भार्या कथमिय वरारोहा मत्तकाशिनीत्य निद्रा-
 तीति परिवारमनुयुञ्जानस्य तस्यैव निगदितमाकर्ण्य मदनमदज्वर-
 व्याकुलितसर्वाङ्गालसा मधुरिमातिशयमीनकेतनकेलिलिप्सया परि-
 वर्तितपाश्वर्भगा तल्पे तस्यावकाशमदादिति परम्परानुरक्तमिथुन-
 मूक्षमेङ्गिताकारज्ञाननिष्णातेन सलीलमुक्तकशतमयमकरध्वजविरु-
 दात्रलीनन्दितसर्वलोकेनाम्मदीयेन कविपुगवेन सरस व्याह्रियते यन्मे-
 यलागुणेन सुदृढतरमाप्रदीनाधोवस्त्राञ्चल निव्रध्य वामलोचना
 चरवर्णिनी किमर्थं पुनर्निद्रातीति तदीयानुजीविन परिच्छद गतं
 शनैरनुयुञ्जाने प्रियतमे सति हेऽम्ब मे निद्रासुखमप्यत्र मोऽप्य विव्व-
 मयत इति सौजनप्राकृतिकमृपाकाशभाषितद्वारेण साकूतप्रनाशित-
 कोपयार्धनिमीलितालसनेप्रया तथा कपटनिद्राव्याजन मन्दमन्द परि-
 चृत्य विलासशयनीयके तस्यावकाशोऽद्रामीति । इह गाडतरावनद्ध-
 वसनप्रान्तशब्देन काञ्चीगुणोच्छ्वसनपुरम्सरवस्त्रापनयनरूपमा-
 न्मयलीलायितप्रस्तावनापूर्वक सरसपीवरनितम्बविम्बमस्पर्शतृष्णा
 रम्भोगामिलापुबन्ध कान्तस्य हृदि सजायेत, किमर्थं स्वपितोत्यनेन
 रम्भोऽर्तुप्रियभावजिज्ञासा शोत्यते, आहितक्रोधयेति पदेनाद्यं-
 परिणामात् प्रीतिविकास कान्ताया व्यज्यते, अथकाशो दत्त
 इत्यनेन च तस्या मनाऽभि राममैथुनपीयूषपरससिस्वदिपा निभूत नमू-
 च्यते । सभोगशृङ्गाररसतन्मयेऽत्र शार्दूलविक्रीडितवृत्तयुजि पद्ये
 चुनोऽपि लक्षित मूढमोऽप्यर्थोऽन्यस्मै प्रकारवते, धर्मेण वेनचिद्यत्र
 तत्नूस्मं परिचक्षत इति मन्मटवृत्तलक्षणांपेन मूढमालंवार शरीर-

परिवर्तनरूपेणङ्गितेन शयनपाश्वेऽवकाशदानात्कामिन्याः सुरताभिल-
 लारूपं सूक्ष्मार्थं व्यक्तीकुर्वाण उत्कृष्टभूषणायते ।

एकस्मिञ्शयने विपक्षरमणीनामग्रहे मुग्धया

सद्यः कोपपराड्मुखं ग्लपितया चादूनि कुर्वन्नपि ।

आवेगादवधीरितः प्रियतमस्तूष्णीं स्थितस्तत्क्षणा-

न्मा भून्म्लान इवेत्यमन्दवलितप्रीवं पुनर्वाक्षितः ॥२०॥

कस्याचिन्निशीथिन्यामेकप्रशयनीयके भार्यया सह शयानेन
 नूनं स्वप्नायमानेन भर्त्रा वाक्स्खलनात् सपत्नीयमानायाः प्रतिनायि-
 काया हितेतरमनभीष्टं नामधेयमुच्चारितं संहिकेयाग्रहेण राकेव
 तन्नामग्रहेण सहसा विच्छायाता गता सा भार्या सामूया रोपज्वरेण
 विमुखीभूय प्रसादनानुनयतत्पराणि लालनवचासि बहून्यभीक्ष्णं
 प्रयुञ्जानमपि दुवारिर्ष्याग्रहग्रस्तत्वान् क्रोधवेगादवहेलिष्ट किञ्च
 तदनन्तरमेव सामविधौ निरागत्वाद्दृपिते गृहीतमूकभावे सति
 मद्भेतुकचिन्ताव्याधिनाय मे बल्लभो ग्लानमद्गोऽप्यस्वस्यसंका-
 शोऽपि मा भूदिति प्रभविष्णुप्रेमबलविजिताबलकोपरष्टका इदिति
 शिरोधरा विवर्त्य न पुनरद्राक्षीदित्यन्योन्यासकप्रणयिमिथुनेर्ष्या-
 मानरूपोपदशमिश्रितगृह्णारपीयूषरमप्रोक्षणप्रीणितसहृदयजनन-
 सामून्यमुक्तकननीमयवतव्यमुक्ताबलीगुम्फनागमुपाजितशादवतिव-
 धवस्येन शार्दूलविश्रीडितवृत्तप्रियेण कविवरेण्येनामरुणातिरुचिर-
 चित्रवदुपवर्णिनेऽप्रर्ष्यामानात्मकविप्रलभानन्तरमजातमंभोगगृह्णा-
 रन्त्याद्गभूतया स्मरणकोपचिन्नीःशुभ्रभावना शरत्कथा निर्मितेन
 भावगवलालवारेण शोभुम्यमाने मुक्तके विपक्षरमणीनामग्रहग्रहेण
 नायकस्य प्रतिनायिकास्मरण कोपपराड्मुखं ग्लपितयेत्यनेन नायि

कायाः कोपाविर्भावस्तूष्णीस्थितपदेन चिन्ता पश्चिमपादेन
चौत्मुख्यं पृथक्पृथग्भिव्यज्यन्ते पुनश्चात्र कोपपराङ्मुखं चामन्दव-
लितग्रीवं चेति क्रियाविशेषणद्वयं वर्तते ।

एकस्मिञ्शयने पराङ्मुखतया वीतोत्तरं ताम्यतो-

रन्योन्यं हृदयस्थितेऽप्यनुनये संरक्षतो गौरवम् ।

दंपत्योः शनकैरपाङ्गवलनान्मिश्रीभवच्चक्षुषो-

भङ्गो मानकलिः सहासरभसं व्यावृत्तकण्ठग्रहः ॥२१॥

सैव क्षणदा परस्परानुरागिनोर्जायापत्योः क्षणभङ्गुरप्रणयकलहभ-
ङ्गेन यथार्यतो हृदयंगमसंभोगक्षणदा समजनि यस्यामादौ सर्वकप-
स्वपराक्रमोत्सिक्तप्रणयिस्त्रीपुंसकलहप्रियकदपदपजितो निष्कार-
णोऽपि हृदयंतपः प्रणयकलिस्तावपीपिडदित्येवमीर्ष्यामानजकलहा-
त्मकविप्रलम्भदुःखदीर्घीक्रियमाणत्वात् त्रियाममयीमपि यामशतय-
मानां क्षणदामप्यक्षणदां निशा प्रस्तुतजपत्योः कृते सर्वाङ्गपूणेन
मनोमोहिता सभोगरमेन यथाशीघ्र यापयितुमिवास्मत्कविर्वर्णयति
यन समानशय्याया शयित्तमोरपि कोपाद् वैमुख्येन व्यपेतप्रतिवचनं
यथा तथा दुर्मनायमानयो सान्त्वनेच्छायामितरेतरस्य मनसि
विद्यमानाशामपि लघिमपरिजिहीषंया गरिमाणमाश्रयतोस्तदनन्तर-
मीपदीपदपाटगव्यावर्तनेन शनं शनं मयुज्यमानदृशोर्जायापत्योः
प्रणयकलह सस्मित सत्वरं परिवृत्तयो परस्परकण्ठयोः समाश्लेषेण
विध्वस्त इति । इह जात्यलकारशार्दूलविनीडितवृत्तशालिनि मानज-
विप्रलम्भानुगामिसंभोगशृंगारामृतरममधुरितैर्जम्बिन् पद्ये ननु
क्षयिकप्रणयकलिः प्रणयमूलकत्वेन प्रणयेनैव प्रशान्ति सपदि नीयते,
नान्येनेति म्यायेन पूर्वाधेज्जुभोयमान कलहहेतुकदीर्मनस्यमुत्तरार्धे
प्रादुर्भूतेन प्रीतिप्रकपेणाभिभूयत इति प्रशस्यसदाचाराश्रितस्त्रीपुं-

धर्मानुकूल सर्वत्रानुसृतलोकचारित्रपथाविहृद्वः प्रणय एव प्रमाणम् ।
किं बहुना, सर्वत सर्वदमविजिगीषुमदनमदज्जरोद्दीपककण्ठा-
श्लेषेण नानारूप दुःखकदम्बक चिरतनमपि दुस्सहमपि विस्मर्यते
किं पुनरकिंचित्करप्रणयमानज दुःखम् ?

पश्यामो मयि किं प्रपद्यत इति स्थैर्यं मयालम्बितं

किं मा नालपतीत्ययं खलु शठः कोपस्तयाप्याश्रितः ।

इत्यन्योन्यविलक्षदृष्टिचतुरे तस्मिन्नवस्थान्तरे

सव्याजं हसितं मया धृतिहरी चाप्यस्तु मुञ्चतस्तथा ॥२८

यादृच्छिकप्रणयकलहसमुत्पन्नेन कोमलहृदयशिरीषकुमुम
पिणा वैमनस्येन सर्वथा व्याप्त स्वयमनुभूत दुर्वाच्यवैलक्ष्यपरिपूर्णं
विचित्रावस्थान्तर यथातथ वर्णयन् मधुरमधुरिमसहचरयीवनोद्भे-
दस्मेरवदन. केनचिद् विश्वासपात्रीभूतेन सुहृदा जिज्ञासया ननु पर्य-
न्युक्त. कोऽपि रमणः सरम ब्रवीति यदकृत.मभवस्याप्यकम्मात्
सजातस्य निष्कारणस्यापि वैवलव्यदायिन आवयोस्तर्गणदपत्योः
प्रणयकलहस्याद्भुतमकाशे प्रसङ्गेऽधुनैषा मे भार्या मद्विषये किं नु
ममाचरितु प्रत्रमिष्यते पश्येममिति परोचिक्षिपया चिरसहिष्णु
धैर्यं मया प्रतिपन्नम्, किं न खलु निष्ठुरहृदयोऽयं धूर्तो मा नाभि-
भापत इति गाढोत्कलिकाविमनीकृतया तथा रोष उरसि कृतस्ततः
वियत्यपि चित्ततपे काले व्यनीते मति परस्परवैलक्ष्यापाङ्गवीक्षण-
मनोऽभिरामे तादृग्भूते विवृतदशाविशेषे किंचिदकिंचित्कर मृधा
व्यपदिश्य मया वैलक्ष्यस्मित कृत् तत्क्षण च तेन स्मितेन
विद्राविनत्रोधान्मुहृदयया तथा त्वीर्षामानजनितमर्धंर्यचुर वैम-
नस्यनुद नेत्राम्बु निपातितमिति । ह्यन निमगंविगुद्धमुक्ताफलवग्नु-

पममेतन्मुक्तव भावसौक्ष्मसमन्वितप्रणयमानाभिनयकुशलस्त्रीपुत्रप्र-
युक्तनाटयप्रेक्षणकवत्प्रक्षणीय मनोमयनकोपात् किञ्चिन्निर्वेदकरमपि
पुनर्मन्दनोल्लासप्रादुर्भावात् सतुष्टिप्रद सब्याज हसित मया धृतिहरो
मुक्कनस्तु वाष्पस्नयेत्यनेन मञ्जुलेन पादेन व्यवलीकृताया प्रण-
यकलहजविप्रलम्भसमनन्तराविकृतसभोगशृङ्गारस्याद्गभूताया
कोपशान्तेर्निमित्ताज्जनितेन समाहितालकारेण सुमण्डित पुनः
शार्दूलविश्रीडितशोभि कस्य रसाद्रं चित्त न समाचरीकृष्यते ?

परिम्लाने माने मुखशशिनि तस्या करधृते

मयि क्षीणोपाये प्रणिपतनमात्रं कशरणे ।

तया पक्षमप्रान्तध्वजपुटनिरुद्धेन सहसा

प्रसादो वाष्पेण स्तनतटविशीर्णेन कथित. ॥२३॥

प्रयत्नतो नानाविधोपायद्वारेण सुचिरमनुनेनीयमानाया अपि
प्रसन्नतामभजमानाया अमर्षव्यभिचारिभावकलुषीकृतान्तरात्मन
आत्मकीयदयिताया मदनकोपेन विलक्षचेताविकाङ्क्षभवमवस्थान्तर-
मनुभूतवान् कश्चिद् युवा परस्पररहस्यभजनसभाविताय विश्वसनी-
याम मुहुद्द यथावस्तूपानु वययति यन्मदपराधमभवे मनामयनशीले
तस्या म प्राणदयिताया अमर्षे स्वय परिगुप्यमाणवृन्मुमवद् ग्लान्ती
प्रशान्तप्राये, तमिन्ने गगन ममुदितमुमुदप्राग्धवनिहृपितत्वादति-
चाम्णि मदीये चेतमि मदा विमिनित्वादतिमनात्र वदने
चिन्नावृत्त्या तथा सोच्छ्वमित ह्मनिहिते मति तथा प्रियचाटू-
विनमान्पनादीना सर्वेषामुपायाना परिक्षयेण ध्रुवभुपायान्तरविग-
हिते मयि गत्यन्तराभावात्तच्चरणयो केवल प्रणिपतमानैकाश्रये
मति पक्षमलाना पक्षमणामक्षिलोम्ना श्रान्ता एव ध्वजास्तेपः

संपुटंऽवरुद्धेनापि तत्रावरोधयितुमशक्यत्वेन प्रकामतः प्रवहताचिरेण
 पीवरमञ्जुलवक्षोरुहाभोगे सर्वत्र जर्जरितेन मूकेनापि तस्या
 नेत्राम्बुना मयि प्रसन्नता सहर्षमहनाय समुद्घोषितेति । ननु क्रोध-
 कालुष्येऽपि हृदयमाधुर्यं धारयन्त्या मानिन्या वाष्पमोचनसमकालमेव
 प्रशान्तिं प्राप्तस्य प्रणयमानस्योपवर्णनोत्थो मुखशशिगब्दनिरूपित-
 रूपकालकृतिसहितो मानसमनन्तरजगभोगरसाद्गभूतः समाहिता-
 लंकारो मान्मप्ररससारनिप्यन्दिपीनोन्नतस्तनजघनविशिष्टशिख-
 रिणीवद्रुचिरशिखरिणीवृत्तोपेतमेन श्लोकं मण्डयति ।

तस्याः सान्द्रविलेपनस्तनमुगप्रश्लेषमुद्राङ्कितं

किं वक्षश्चरणानतिव्यतिकरव्याजेन गोपाय्यत ।

इत्युक्ते ष्य तदित्युदीर्यं सहसा तत्संप्रमाष्टुं मया

साश्लिष्टा रभसेन तत्मुखवजात्तस्याश्च तद्विस्मृतम् ॥२४॥

ह्यस्तन्या विभावया कुत्रचिद्दहिगंत्वा मदनानुरया प्रतिपक्ष-
 कामिन्या सार्धं मनोहरकण्ठाश्लेषचुम्बनालिङ्गनपुरस्सरमग्मयलीला-
 महामह यथातृप्ति निविश्य प्रभाते गृहागते त्वयि किरूपो वृन्तातः
 ममजनीति साभिप्राय महायेन केनचित् परिपृष्टोऽतिवृष्टः प्रहर्षो-
 र्त्फुल्लनयनः समुपजोपमनुभूतकाताद्वयसमुपभोगस्मरणसतुष्टिस्मेर-
 वदनो जिह्वार्शनीच्छुट लीढ्वा गाटोपमभिभावते प्रतिपक्षरमण्याः
 गुरतमृदितायास्तस्याश्चन्दनपुङ्गुमादिमयेन निविडतराद्गगरागे-
 पानुलिङ्गम्य कुचकुम्भमुगलम्य परिरम्भणचिह्नेन प्रतिलाञ्छनं
 भुजान्तरालम्यल मञ्चरणप्रणिपातपतिरम्भ्रिपाव्यपदेनो
 त्यमपहनुप इति मदीयभायंवा सामुय निर्गदिते कुत्र तद् यतंत इति
 परिहासपूर्वं व्याहृत्य गपदि तद्द्वारागलाञ्छनमेव परिमार्जितं, न

ता परिरब्धु, मया सावेग सा समालिङ्गिता विञ्च मदालिङ्गनप-
मानन्दवशवदत्वादितरस्या अङ्गरागचिह्नमपि तथा विस्मृतमिति ।
नितान्तराभिगमनरूपस्वमर्मगोपनार्थमेव सभोगचिह्ननाङ्कित वक्ष-
ादप्रमाणमच्छलेन कामुको निगूढवानिति युक्त्यलकारोऽथवा सुरत-
चह्नससूचितस्य गूढवृत्तान्तस्य प्रणिपातापदेशात् कान्तासमालिङ्ग-
च्छायास्तच्चिह्नसप्रमार्जनव्याजाच्च साकृतपिधान विहितमिति
पहितालकारो न. कवेरभिप्रेतशार्दूलविनीडितवृत्तयुजीर्ष्यामानन-
ंप्रीतिप्रकर्षगर्भे मानानन्तरजनितसभोगरसस्वादुनि पद्येऽन सुतरा
मव देदीप्यते, किञ्चान योपिदन्तरसगमदूषितेऽपि निकृष्टाचारेऽपि-
कामिनि दृढवद्वेनानुरागेण समूलघात प्रणयमानस्य विध्वंसितत्वाद्
वय सखेदमिव द्रमहेजिय युवतय । सर्वा ययमवला इत्युच्यध्वे
खल्वित्यत्र किमाश्चर्यम् ?

त्व मुग्धाक्षि विनैव कञ्चुलिकया धत्से मनोहारिणीं

लक्ष्मीमित्यभिधायिनि प्रियतमे तद्वीटिकासस्पृश ।

शय्योपागतनिविष्टसस्मितवधूनेत्रोत्सवानन्दितो

निर्पात. शनकैरलीकवचनोपन्यासमालीजन ॥ २५ ॥

कदाचिच्चितापहारिमदनभदद्रवीभूतसर्वावयवस्य गाढप्रेमबन्ध-
सदानितचेतोवृत्ते स्वकीयमुग्धवामलोचनामनिर्वचनीयशारोरकमुप-
माशोशुभ्यमाना सस्नेह दर्श दर्शमकुत सभवमदातिरेकदपितपुण्य-
घन्वसहेलप्रक्षिप्तपौष्पवाणताताड्यमानस्य कान्तस्य कान्तासवुभु-
क्षालक्षण वाच्यातिरिक्तव्यङ्ग्यार्थ रुचिरव्वनिहेतुकमर्थव्यञ्जनाश-
रत्यात्रागोप्य सुरसमधुरिमवाहध्वनिमय कव्यरत्ननिर्माणचतुरेणाम्म-
दीयेन कविना सरनमभिधीयतेऽयि चारुलोचने वञ्चुलिकापराह्वस्त-

नाशुकमन्तरेणापि पीवरोच्छ्रितवक्षोरुहकुम्भयुगलकस्य चक्षुस्त्व-
गिन्द्रियपरममुखदायित्वात्मनोविमोहिनी प्रकृतिप्रभावती स्तनशोभा
त्व जुपस इत्येवप्रकारेण साभिलाप व्याहरति प्रेष्ठे प्राणेश्वरेस्तना-
शुक विमोचयितु तद्वन्वनग्रन्थि सस्पृशति सति युष्मत्समक्षमेवाय
मेऽनुरक्तभर्तेदृश चापन्य समाचिचरिष्यतीति व्रीडान्याया शयनप्रा-
न्तदेशोपविष्टाया विह्वलस्मितविकस्वरवदनारविन्दाया बध्वा भावि-
सुरतोत्मवचिन्ननमनाऽनिमीलितनयनप्रमादप्रमुदितस्तदोयसलीज-
नस्ती दपती परस्पररिरसा सफलीकारयितुमेव वायान्तरव्यप-
देशेन विनयमुक्त्वा मन्यरगतिस्तत स्यानाद्वहिर्निरयागीदिति ।
' देहि मत्कन्दुक राधे परिधाननिगूहिनम्, एति विश्वमवशीयी तस्याः
शृणो मुदेऽस्तु न ' इतिवदन्न पूर्वपादद्वयमगूचितेन कञ्चुलितापहर-
णव्याजेनाभिलषितमभोगार्थमाधनम्, 'यामि चूतलता द्रष्टु युवा-
न्यामाम्पतामिह ' इतिवदुत्तरपादद्वये व्यपरीकृतेनालीकवचनच्छलेन
निर्यान्तीभि मन्वीभिस्त्वरणजपन्योरभिप्रेतरागव्यसपादन श्रुत-
मिति निरूपित पर्यायास्वाङ्गोऽङ्गरार प्रष्टुभृषायने पुनरपि चाप
पूर्ववच्छादंलवित्रीटितयूनशालिनि काव्यग्रन्थगतायमाने मुखपरत्ने
मुग्धाशीति मराधनशब्दो वरारोहात्तिलोभनार्थं प्रयुक्तो, विनय
कञ्चुलिकया धम मनाऽगिर्णी लक्ष्मीमित्यनेनानिर्गनिरमन्मपनेव-
धिरूपस्य पीनाप्रतनुनयुगलस्य नेर्गनिरी गिय विरम्भुर्वाजिया तथा
कञ्चुलिया ति प्रमाजनमिति भङ्गीभजित ध्वङ्गपम्, तद्वीटिका-
मन्तीति पदन प्रादुर्भवंमन्मदजगत्स्य मुग्धोऽमुक्त्या
कामिता रिग्ना मूषिता जननंरणीकवप्रांरुवागमिति विनाशितो-
पदुग्म मयागपि मन्नामनुनमुपभुञ्जाम्भननयन्नादरगवाप-
नेन भन मरिषतास तथाऽऽस प्रीतल्लुक्कार्य मन्नासादम-
पीतारताससतनय पौफरगामिति ध्वङ्गपापेनोःमर्षीनिप-
मन्नाऽऽमन्निगीम' ।

भ्रूमङ्गे रचितेऽपि दृष्टिरधिकं सोत्कण्ठमुद्बोधते
 रुद्धायामपि वाचि सस्मितमिदं दग्धाननं जायते ।
 कार्कश्यं गमितेऽपि चेतसि तनू रोमाञ्चमालम्बते
 दृष्टे निर्वहणं भविष्यति कथं मानस्य तस्मिञ्जने ॥ २६ ॥

निजहृदयस्वम्यापि कामुक्म्यापराङ्गनालालनादिशाठ्यदोषेण
 खण्डितयात एव दुर्निवारेष्वामिष्यमतापवपाथितलाचनया त्वया दुर्ल-
 लितं तं प्रति सम्भ्रमङ्गमानानुभावप्रकाशनार्थमेवमव क्रिप्रनामिति
 प्रौढसखीभिरध्यापिनरोपानुभावप्रकाराप्यतिमुग्धतया वा तस्मिन्
 कामपितरि सुतरामनुरक्तत्वेन वा तथा कर्तुमसमर्था भूत्वा मुग्धयुव-
 तिस्ता अभिभाषते हे प्रियसदृश ! त मे रमणं दृष्टिगोचरे कृत्वा
 प्रणयक्रोधप्रकटनाय कथमपि भ्रुकुटिरचनाया विहितायामपि स्नेह-
 व्यक्तियेशला दृष्टिर्ममाल्मुवयाधिक्येन मोत्सुकं तं जनं निरीक्षते
 तवातिमर्यादिनापराधेन रुद्धाहं न विभाषिष्य इतीव वाचयमताया
 वृच्छ्यादङ्गीकृतायामपि तद्दर्शनानन्दनेदं हतमुखं विकसितस्मितं सजा-
 यते, कथमप्यभिनयनद्वारा मनसि काठिन्यं प्रापिते न तु स्वयं प्राप्ते
 शरीरं यथातृप्तिं तदवलोकनप्रीतिप्रकर्षेण पुलकयतीत्यं नयनात्सर्वरूपं
 तन्मिञ्जने बोधिते सत्यम्यमूयामर्षावकाशं कथं मभिवृतुमर्हतीति ।
 ननु वल्लोयमा भर्तृवात्सल्याधिक्येन सर्वथा पराजीयमानस्य भ्रुचाप-
 भञ्जनादीङ्गितानारचेष्टितैर्ययासक्तिं वहिर्व्यक्तोक्तम्यापि प्रणय-
 कोषानुभावस्य कुत सामर्थ्यम् ? कितवाचाराऽपि निकृष्ट-
 प्रवृत्तिरपि स धन्यो यः प्राणदयित इति बहुमन्वते स्नेहपूर्वं मभाजयते
 चेत्यभूत्पलाहस्यमाचारं प्रवृष्टस्वभावं मृदुलमृदुलनेतोवृत्तिं व म-
 नोयं स्त्रीरत्नं यदीयमुकुमारस्वभाववर्णनादयमपि शार्दूलप्रिकीडिन-
 वृत्तयुक् स्तारविप्रलम्बव्यञ्जनमिधितहृद्यमभोगरसशाशी श्लोक-
 स्वभाव्योत्पलमाररत्नेन गोभनेतराम् ।

सा पत्युः प्रथमेऽपराधसमये सख्योपदेशं विना
 नो जानाति सविभ्रमाङ्गवलनायक्रोचितसंसूचनम् ।
 स्वच्छरच्छकपोलमूलगलितं पर्यस्तनेत्रोत्पला
 बाला केवलमेव रोदिति लुठल्लोलोदकैरश्रुभिः ॥ २७ ॥

आमरणपरस्मरात्मसमर्पणशसिनित्याविप्लुतस्नेहभक्तिव्रतमहित —
 स्यापि विवाहोत्सवस्य निरुपमप्रीतिविकासपूर्वमनुष्ठितस्य काले
 कियति सजाते प्रेमपात्रे परिणेतारि दौर्भाग्ययोगादपराद्धे सति प्राथ-
 मिकेन तस्यैव प्रणयापराधेन जात्वपरिचितत्वादुताहोस्विदात्मनो
 भौग्ध्यातिशयाद् वाकृत्रिममार्कचित्करमात्मानमनुशीचन्ती किंकर्तव्य
 तामूहचेतसं नवोद्धातरुणीमुपविवर्णयिषुणा परमाणुवल्सूक्ष्मयीवतस्व
 भावपारदृश्वना कविवरेण सकरुणमभिधीयते यन्निजप्रियोद्धोदुः प्रथमे
 मन्मथविषयकदुश्चरितावसरे विश्वसनीयया प्रगल्भया सख्या दीप
 मानमुपदेशमन्तरेण प्रणयमानविषये नूनमात्मनोऽकिञ्चिज्ज्ञत्वाद्विला
 ससहितमुललितशरीरपरिवर्तनसाकूतभङ्गीभणितं करणीयमपि
 तदपराधावबोधक विधि किञ्चिदपि नावगच्छति सा येन स्वभर्तृकर्तृक-
 प्रणयभङ्गजनितातिशयमन्युर्वश्वानरपरिदन्दह्यमानस्यान्तत्वेनाति-
 मात्रनिर्वेददैन्यसत्कारिभावपराधोभूयमानहृदयमौकुमार्यत्वेन च
 मौषितकधवलं सद्योदुग्धदुग्धवदवदातगण्डभित्तिच्युतरजप्रनीपत्य-
 मानचचलोदविन्दुभिर्याणं सर्वतोऽव्याप्तनयनेन्दीवर्शोभिनी तरुणी
 कंवलमेव मनोरु रोदने । मन्वय प्रणयमन्युजकृपणविप्रलम्भशो-
 कविालोऽपि श्लोको निरन्तरनिपतरश्रुपूरपरिपूर्णनेत्रोत्पलाया
 मुग्धमुत्रुमारग्वभावव्यापनेन पर्यस्तनेत्रोत्पलेतिगव्यदूचितरूप-
 मगाहिनेन स्वभावव्योषन्वलाहारेण विनूप्यनेऽपि चान्य वृत्तं तु
 पूर्ववच्छाद्रुलविप्रीडितम् ।

भवतु विदितं व्यर्थालापरलं प्रिय गम्यतां
 तनुरपि न ते दोषोऽस्माकं द्विधिस्तु पराङ्मुखः ।
 तव यदि तथारूढं प्रेम प्रपन्नमिमां दशां
 प्रकृतितरले का नः पीडा गते हतजीविते ॥ २८ ॥

प्रबलवनितान्तरप्रसवितप्रकटितप्रातिकूल्यस्य सान्द्रानुरक्तस्वी-
 णायावात्सल्यनिरपेक्षानुमेयनिरनुक्रोशमनोवृत्ते सर्वथा मृपावादि-
 त्वाद् विश्वासानहंस्यान्यत्रगतमनस्कत्वान्निर्दयस्य प्रियभाषिणोऽपि
 परातिसंधानशीलस्य स्वभर्तुनिष्ठतरप्रणयभङ्गेन हृदयतपेन खण्डश-
 क्षण्डितत्वात् संजातजीवितनैराश्या तथा निश्चितप्राणपरित्यागाध्य-
 वसाया यथापूर्वं वृथाप्रसादनवचनशतैः पौन पुन्येनानुनयप्रयत्न विद-
 धानं तं निविण्णा काचिद्भ्रायां सावज्ञं ब्रवीति, प्रिय ! बहुशो
 विहितान्ययोपिदभिगमनपापेन त्वयेदानी यद् यदभिधीयते तत्तत्त-
 थैव तिष्ठतु सर्वमेतत् तव दुश्चरितवृत्तान्तकदम्बक सम्यग्ज्ञात-
 मेवैतस्माद्धेतोर्मोऽपराध एको मर्षयितव्यस्त्वदायत्ते मयि विमुखो मा
 सलु भूरित्यादिभिर्मृपाप्रलापैः मोघीभूतं कृतम्, एतादृशानि वृथा-
 वचांसि पुनर्मा कृथा., यत्र तेऽनुरक्ता प्रेयसी निवमति तत्रैव मर्वा-
 त्मना जगति त्वया साध्यताम्, स्वल्पमप्यत्र ते स्वलित नास्ति किन्तु
 भागधेयमावयोरननुकूलमेव, तेन प्रकारेण परिवृहित ते प्रेम महिला-
 न्तरसंगमेनेयतीमवस्थां प्राप्त स्याच्चेत्तर्हि निमग्नभङ्गरे दग्धजीवने
 व्यपेतेऽपि का तीव्रवेदना स्यात्, न कापीति । इह पराङ्गनासंभोग-
 लक्षणे प्रियस्यागसि व्यक्तीकृतेऽपि तत्प्रतिषेधमनुक्त्वा केवल
 गम्यता का पीडा भते हतजीवित इत्यादिनात्मव्यापादननिश्चय-
 शंसिना वचसा निषेधगर्भायंविशेषम्याक्षिप्तत्वादाक्षेपालंकार-
 विभूपिते हरिणीवृत्तयुजि पद्ये प्रिय तनुरपि न ते दोष इत्यनेन

(३८)

सोत्प्रासवचसा परगार्भतोऽप्रिय ते दोष सुमहानिति विपरीतं
वगम्यते प्रकृतितरले हृतजीवित इत्यनेन वैराग्यस्थापनेन भक्ति
जीवलोकस्य क्षणनश्वरत्व च । बलवान् खलु स्त्रीगान्
यदर्थममूल्यमन्यमपि स्वस्वजीवित ताम्बृणवदुपेक्षेरन् प्रतिवृत्ते
प्रतिविधेये प्रणयभङ्गे सति यथैव स्वदेशभक्ता ॥ १६ ॥
सत्पुरुषा देशविप्लवे ।

उरसि निहितस्तारो हार कृतो जघने घने
कलकलवती काञ्ची पादौ रणमणिनूपुरौ ।
प्रियमभिसरस्येव मुग्धे त्वमाहतद्विण्डिमा
यदि किमधिकत्रासोत्कम्प दिश' समुदीक्षते ॥ २९ ॥

घोभिनि दलोके 'मञ्जिना स्वेषु गात्रेषु मूकीकृतविभूषणा, अवगु-
 ष्ठनमवीता कुलजाभिसरेद्यदि' इति साहित्यदर्पणप्रवृत्तितलक्षणा-
 न्वितया कुलजाभिसारिकाया मुष्टु भवितव्यं न तु 'विचित्रोज्ज्व-
 लवेपा तु रणनूपुरवकणा प्रमोदस्मेरवदना स्याद् वेर्याभिसरेद्यदि'
 इतिवदिति समूचितमत्र च त्वमाहृतडिण्डिमिति सोत्प्रासनमर्गाभितेन
 पदेन मदकलहसकण्ठवनिर्वात्कल्किलशब्दकराभरणजालस्याप्रश-
 स्तत्वं चरमपादेन च तस्या अभिसारिकाया कुलममुत्पन्नत्व
 पृथग्विज्ञाप्यते । नन्वियमतिमौग्ध्येन मुरतलोभेन वावधीरित-
 योग्यावल्पा स्वादथवा केवलमात्मानं सोत्कण्ठं प्रतिपालयन्तं रमण
 सतोप यितुमेवप्रकारेण मुमण्डितसर्वाङ्गमुन्दरी आदिति मन्यामहे ।

मलयमरता वाता वाता विकसितमल्लिका—

परिमलभरो भग्नो प्रीष्मस्त्वमुत्सहसे यदि ।

घन घटय त त्व नि स्नेह य एव निवर्तते

प्रभवति गवा किं नश्छिन्न स एव धनजय ॥ ३० ॥

भृशमानन्दितमारसनिवृत्तस्वाभिनन्दितेऽपि प्रमुदितवलापिक-
 दम्प्रयताण्डवाडम्बरे नखपचम्रंमितमतापनापितप्रायशाद्वलविस्तरो-
 ज्जीवनकृति नैदाघतपनतप क्लेशचिरतृपिननि शयम्यावरजङ्गमम्-
 मूहप्रमोदिनि दीर्घकालविरहितप्रणयिस्त्रीपुगमयोजयितरि मौत्वा
 ज्येष्ठितागमे चराममये दार्ढीभूतविप्रयागमन्युमृदितन्वन्ता वाचि
 प्रोषितभर्तृका प्राणवल्लभ भर्तारि समानतु वाग्विवाह सक्मण प्रार्थयते
 यन्मन्मयमधिताना वनाना कामान्गोदीपनशीताना मलयाद्रिचन्द्र-
 समोष्णाना निजहा दक्षिणादवामिमुस्तथापि स मे दयितो नाया-
 मोम् ममुन्मेषिनमल्लिकानुत्पमौग्ध्यतपितघ्राणोन्द्रयो निदापोदि

यत्यपीत् तथापि स न प्रत्यागमत्, हे जलद ! संप्रति त्वत्समय
 त्मागतस्तेन त्वमुत्साहवान् भवामि चेत् तर्हि त्वमनागमनप्रकटित
 नेरपेक्षं निरनुक्रोशं तं मया सह संयोजय, किमस्माकं च्युतं भवेत्
 १ किमपि, यथा य एव धनसदृश गोव्रजं प्रत्यानेतु शक्नोति २
 एव धनजयस्तथा त्वद्विधा जलमुग्धरा मादृशीणा विरहिणीन
 द्वितीय-जीवितभूतानां प्रोपिताना भर्तृणां समानयने खलु पारयन्ती
 ति मेघालोके भवति मुखिनोऽप्यन्यथावृत्ति चेत्. कण्ठाश्लेषप्रणयिनि
 जने किं पुनर्दूरसम्य इति कालिदासीयमेघदूते समुपलभ्यवचनवत्
 प्रावृषेण्यवारिदमदर्शनेन कान्ताविरहातुराः प्रवासिनस्तत्समागमो
 त्मुक्यातिशयेनाग्नेज्ये प्रेर्यमाणा. कृच्छ्रणापि विप्रकृष्टविदेशादपि
 सत्वर विप्रयोगसमयानुपभुवतनानासभोगार्थयथातृप्तिरिच्छा
 निजगेह प्रति धावन्तीत्यर्थं ध्यनक्ति विरहजनितविप्रल
 ससिक्त हरिणीवृत्तसदानितं मुक्तकमेतद् ' भुजङ्ग एव जा
 चरण सखे ' इतिवद् ' य एव गवा निवर्तने प्रभवति स एव ५
 इति प्रमिद्धलोकोक्ती यथा गोधन व्यावर्तयितु प्रभूष्णुरर्जुन ६
 समर्थस्तथा धनादिलिप्सामुदूरापहत प्रणयिन भर्तार समानेतु प्रभ-
 विष्णुस्त्व मेघ एव शक्नोमीति छेकोक्तयार्थान्तरस्य गर्भीकृतत्वाच्छे-
 कोक्तिमज्ञकेनालकारेण समलक्रियते च ।

प्रातःप्रातरुपागतेन जनिता निनिद्रता चक्षुषो—

मन्दाया मम गौरवं व्यपगतं प्रोत्पादितं लाघवम् ।

किं तद्यत्र कृतं त्वया मरणभीर्भुवता मया गम्यतां

दुःखं तिष्ठसि यच्च पथ्यमधुना कर्तास्मि तच्छोष्यसि ॥ ३१ ॥

प्रतिरात्रमनभिमतप्रतिपक्षकामिन्या समं विविधमन्मथकेलिवलापं

यथा क्वचि स्वैर स्वैर समुपभोज समुपभोज केवल प्रभातसमये वसति-
 निकेतनमागत्य निम्नप दक्षितात्मान न कर्हन्निदपि निधुवनसभोगा-
 वकाशलेशमपि ददान निस्त्रिजमन्याप्रसवन धव दृष्ट्वा सजातहृद्देना
 विरहज्वरतात्प्यमानसववियवा शारीखरोगेण सर्वथादिता मन्देव
 मानसिकपीडया सर्वजो मृदिता मन्दभागधेया सकृहणमर्थान्तरशसिव-
 क्रोवितन्यासेनोपालभते प्रतिप्रभात स्वास्थ्यविशेषपिपृच्छिपया
 समायातेनार्गोष्टजनरूपिणा त्वयैव निद्रालमाभ्या नेनाभ्या दिवा-
 निष्टा निद्रा सुखेनापनीता रोगिण्या ममास्वास्थ्यगरिमा व्यपेतो
 जनितविशेष शारीखलघिमा त्वदुपकारेण दिष्ट्या सजातो मे
 स्वास्थ्यसपादनार्थं यद्यद् विधेय तत्तत् किं न त्वया दयालुना न वृत,
 वृतमेव, मर्ति मविशेष शोधवलाभेन भयानकमृन्वुभोति सम्यङ्मया
 दूरीकृतात् एव प्रत्याशादृढीकृतमनस्काह जीविष्यामि, कथं दुःख-
 मान्ते, भवानघुना प्रमुदितमना साधयतु, यद् योगक्षेमयाग्य समी-
 हित करिष्यामि तत् त्वमपि नचिरेणाकर्णयिष्यमीत्यकमवरार्थं समू-
 चयन्ती पुनरपि, निशि निशि प्रतिद्वन्द्विबनिताभिगमन कार कार
 प्रभाते प्रभातेऽन प्रत्यावृत्तन वृत्तैन्सा त्वया जनयामायमानाया त्रिया-
 माया त्वद्विरहदुःखन जागर जागर प्रानस्तन ममय कथं चिल्लब्ध-
 निद्रासुखाया मे चक्षुभ्यां स्वप्न इत्यमपनीतो मन्दभागिन्या मम
 गौरवमदृश्यता ममित विञ्च तुच्छस्वमेव प्रोत्पादित मा सावहेलमु-
 पेक्षितु त्वया यद्यत् कर्तव्य तत्तत् सर्वं किं न कृतमत एव त्वया निष्ठुर-
 हृदयेन त्यक्तया मयापि भयकरपञ्चनाभयमयुनेव त्यक्तम्, कथं
 सखेदमान्मे, स्त्रीयकामिन्या तया नानासुरतविशेषान् पुनरनु-
 भविष्यता त्वया निवन्तु इदिति गम्यता, यत् ममोहितात्मव्यापाद-
 नलक्षण पथ्य विधास्यामि तदचिरेण श्रवणे करिष्यमीति हृदि
 वृतप्रधानार्थमभिव्यञ्जयन्ती । आत्महत्याध्यवसायपिगुनेनैवविधेन
 वचना भर्तुरङ्गनान्तरमगमो निपिद्ध इत्याक्षेपाऽनारमुमण्डितावारे

तथा शार्दूलविक्रीडितवृत्तसप्तम्यादचतुष्टये लण्डिताया धीप्रगल्भ
नायिकाया वान्त्विहराभिशाचनशसिनि श्लोकऽश्रोपमालधार
भूपितस्य मन्दाया इतिशब्दस्य निरपमा शक्ति पूर्वमूचितार्थयुगल
सरम प्रकाशयन्ती स्वप्रभया देदीप्यते ।

सा बाला वयमप्रगल्भमनस सा स्त्री वय कातरा

सा पीनोन्नतिमत्पयोधरयुग धत्ते सखेदा वयम् ।

साक्रान्ता जघनस्थलेन गुरुणा गन्तु न शक्ता वय

वोपरन्यजनाश्रयंरपटदो जाता स्म इत्यद्भुतम् ॥ ३२ ॥

यथैव बाल्ये मनसोऽप्रागल्भ्य युक्त भवति तथैव सा दरमुकु-
लितमुमन कलिकेव यौवनारम्भस्था पोडशवर्षदेशीया साप्रतमप्य-
क्षतयोनि वन्या वय च तथाभूत कन्यारत्न कथमवाप्नुयामेति
चिन्ताप्रस्तत्वाद्दृष्टचेतसो यथैव स्त्रीस्वभावे कातर्य साप्रत विद्यते
तथैव सा पुरुषतरा दुर्लभा दुराक्रमणीया नारी वय च केन प्रकारेण
ता हस्त कुर्वीमहीनि सगयापना दुर्विदग्वा यथैव गरीयोभार-
वहने खद सजायते तदैव सा गिरीय पीवराच्छ्रितवधोरुहकुम्भ-
युगलमस्मद्धस्तमपर्काश्लेषार्हं वहति वय चापि कदा परिस्पर्शनीय-
पीवरस्तन्यास्तस्या गाटवण्ठाश्लेषो भवितुमहंतीति निश्चयराहित्येन
परिखिन्नहृदया वांभूमा यथैव चातिरायभारानातस्य जनस्य
गमनेऽसौष्टवमुत्पद्यते तथैव सा नूनमतिभारायमाणेन गरिष्ठेन
श्रोणीत्रिवेन समान्तालसगजगामिनी पुनश्च वयमप्यस्मद्धस्तमप्यश-
सवाहनयोग्यस्य तस्या पीवरनितम्बफलस्यालाभेन दृष्वितत्वा-
देवमपि पद निक्षेप्तुमसमर्था इत्य जनान्तरसमाश्रयिभिर्दोषे सर्वतोऽ-
स्वम्या सवृत्ता स्म इति यद् महदाश्चर्यमिति लोभनीयावृत्ति

विशेषज्ञोऽभुव्यमाने कस्मिंश्चित् कन्यारग्ने स्वयं स्निह्यता तदवाप्ति-
लोलुपेन केनचिद् यूना मथितर्कं सागङ्गं चाभिधीयते ।

'द्विष जलधरैः पीत मूर्च्छिता. पथिकाङ्गना ' इत्युदाहर-
णवत् सा बालेत्यादिकारणानां वयमप्रगल्भमनस इत्यादिकार्याणां
चान्योन्यविरुद्धत्वस्य भिन्नदेशस्थत्वस्य शसनेन भिन्नदेशतयात्यन्तं
कार्य-कारण-भूतयो युगपद्धर्मयोर्यत्र स्याति स्यादसगति.' इति
काव्यप्रकाशकारोक्तलक्षणान्वितोऽसगतिरलकार एन शार्दूलवित्री-
द्वितवृत्तनिबद्धश्लोकं विभूषयति । अत्र च दोषैरिति शब्दोऽर्थ-
वैपरीत्येन गुणैरित्यभिप्रायोऽवगम्यतेपुनश्चात्र लकेऽवरस्य दश-
मुखस्य रामवल्लभां सीता प्रति स्वयं प्रदर्शितकानुगमलक्षण-
वच्छृङ्गाराभासस्यैव कस्य चिद् यूनोऽप्रकटिनप्रभावाया स्पृहणी-
यायामपि प्रच्छन्नहृदयाया कस्याचिदनुरक्तस्यैकानुरगित्वस्योभया-
नुरागवर्जितत्वात् कोऽप्यास्वादनीयरमोपन्यासो न दृश्यते तथाप्यय
श्लोको मदनमदरुचिरतारुष्योन्मत्तस्य यूनो दयनीयप्रेमभावप्रदर्शनेन
हृदयगमोत्तमकाव्यप्रवन्धायमान इव दरीदृश्यत इति कोऽत्र मदेहले-
शावकाश ?

प्रस्थानं चलयेः कृतं प्रियसखैरखैरजस्रं गतं

धृत्या न क्षणमासितं व्यवसितं चित्तेन गन्तुं पुरः ।

यातुं निश्चितचेतसि प्रियतमे सर्वे समं प्रस्थिता

गन्तव्ये सति जीवित प्रियमुहृत्सायंः किमु त्यज्यते ॥३३॥

वेनाप्यविजातेन कारणेन दूर्वर्तिदेशान्तरगमननिश्चितमनसि निरु-
पमस्नेहास्यदोभूते प्राणदयिते भर्तरि भविष्यद्विरहदोर्भाग्यामहिष्णुत-
योन्मनायमाना त विना निमेषमात्रमपि न जिजीविषुर्वेमनस्यनैराश्या
तिगम्येविह्वला स्वदग्धजीवित मनिर्वेद निन्दन्ती काचिदविधवाप्य
चिरभाविना तदीयप्रवामेन विधवागदृशा स्वयमेवात्मानमुद्दिश्य प्रल-

पति हे जीवितहतक। प्रेष्ठे प्राणेश्वरे प्रवासायात्यनुरक्तामपि मा
 भार्या परित्यज्य प्रस्थातु वृतव्यवसाये सति वनवलयभ्रशरिक्तप्रको
 ष्ठस्य मेघदूतनायकस्य वलयवत् मुचिरधृतत्वात् प्रियसखसमानैरङ्ग-
 दैरपि तद्विप्रयोगासहत्वेनेव भाविविरहशोकाग्निजनितेन दीर्बल्या-
 न्वित काश्येन हस्ताभ्या गलद्भि प्रयाणवृत दुस्सहविप्रलम्भवेदनया
 सहभाविभिः प्रियमित्रै पतयालुभिर्वाप्यैरपि प्रस्थित चिरकालसहवा-
 सित्वान्मित्रीभूतेन धैर्येणापि मुहूर्तमात्रमप्येकाकिनासितुमनिच्छताप्रे
 प्रयात मम हृदये सुचिरमुपितत्वात् समीहितसुहृद्भूतेन चेतसापि
 पुरस्ताद् भर्ता सह यातु दृढमध्यवसितमित्य सर्वं बहुमताः सुहृद
 समकालमेव प्रयाण वृतवन्तस्तस्माद्धेतोर्हंतजीवित । त्वयाप्यवश्य
 यातव्ये किमर्थं त्रयैवभूतानि वलयादिमित्राणि ननु पदचार्तिनयन्ते,
 तं सह त्वमपि प्रस्थास्यमानेन भर्ता साक प्रयाहोति ।

‘ गुणप्रधानभावावच्छिन्नमहार्थसम्बधोक्ति ’ इति रसगङ्गाधरकृत-
 लक्षणवत् तृतीयान्तशब्दैर्बलयादिभि सहशब्दस्य प्रकाशितत्वात्
 सहोक्तिसज्ञकालकारसमलकृते शोचनीयदन्यमचारिभावपुरस्सरभा-
 विप्रवासजनिप्यद्विप्रलम्भशृङ्गाररमनिप्यन्दिनि शार्दूलविक्रीडित-
 वृत्तकल्पितपादे श्लोकेऽन प्रोपितभर्तृवाभावे स्थातुमशक्ताया
 स्निग्धप्रेमरमसाराद्रीकृतान्त करणाया भार्याया जीवितनिरपेक्ष
 सहृदयानामस्माक हृदयानि सान्द्राश्रुप्रवाहेणार्द्रीकरोतीत्यत परं
 विस्तरेण ?

सदष्टेऽधरपल्लवे सचकितं हस्ताप्रमाधुःखती

मा मा मुञ्च शठेति कोपवचनैरानतितभ्रूलता ।

सोत्काराञ्चितलोचना सरभस येश्चुम्बिता मानिनी ।

प्राप्त तैरमृतं धमाय मथितो मूढः सुरैः सागरः ॥३४॥

क्षीरवारिधिविलोडनसमुत्थेनापि पीयूषेण किं प्रयोजनं लोकोत्तर-
 चमत्कारिरसविशेषशालिनि मनोहारिणीना हचिरदृष्टिविभ्रम-
 शोभिवदनेन्दुविजितचन्द्रविम्बाना स्पृहणीयपीवरोन्नतस्तनीना स्पर्श-
 नीयजघनभारालसगतीना नयनोत्सवप्रदरम्भोरुणा विलासिनीना
 सर्वजित्यप्यतिशयम्रदिमपरिपूर्णं सर्वदमेऽप्यतिरुचिररससारस्वादि-
 ममयेऽधरपल्लवेऽमृतायमाने विद्यमाने सतीति दृङ्गारामृतरसज्ञो
 रसिकलोकैः शश्वदुपश्लोकितस्वर्धुनीहसायमानयशा अस्मदीयः कविः
 कामपुरुषार्थस्यानिर्वचनीय फलमवबोधयन्नाह यत् सुरतश्रीडारसलो-
 लुभैर्दन्ताग्रैराहते किसलयसुकुमारेऽधरे चकितचकितकिलकिञ्चित्त-
 पूर्वंकमग्रहस्त दोषूयमाना मा कृथा मा कृथा अलमल मा विमुञ्च
 धूतत्यलीकरोपवचोभि साक विरचितसलीलभ्रुकुटी चुम्बनपरमान-
 न्दोच्चारितसीत्कृतिपूर्वं दरकूणितनेत्रद्वयी रतिलीलास्यरूपा वर-
 वर्णिनी कामातुरैर्यै. कामिभि. ससभ्रमावेग परिचुम्बिता तैरेव
 वास्तविकं पीयूष समर्जितमेव किन्तु मुखैर्दिविपद्भि सुरामुरै. केवलं
 परिखेदाय दुग्धाब्धीर्वृथा मथित इति । अत्र यदचुम्बिता मानि-
 नीति वाक्येन रतिशूराणामनेकपुरुषाणा पप्यविलासिन्यामिवैकस्या
 स्त्रिया सान्द्रप्रसक्ति. स्त्रीपुरुषन्यायपथविरुद्धत्वादश्लीलजनकत्वान्च
 कविना न विवक्षिता परन्तु मानिनीति जातावैकवचनप्रयुक्तेन
 शब्देनैकैकैरमणैः स्वकस्वकरमप्य. परिचुम्बिता इति विस्पष्टार्थः
 सुसूचयिपितः किञ्चान्न मनोज्ञसभोगदृङ्गारमुधारसनिर्झरोक्षिते
 पूर्ववच्छादूलवित्रीडितवृत्तकल्पिताकारे श्लोके यथातथममृतमप-
 ह्नृत्य स्वादिप्लाधरपल्लवस्यामृतत्वे निहपितत्वादपह्नृत्यलकारः
 प्रभासत इति नूनं योपितामौष्ट्यविवमेवासारे ससारे सारवत्सु

सुप्तोऽयं सखि सुप्यतामिति गता. सत्यस्ततोऽनन्तरं

प्रेमावेशितया मया तरलया न्यस्तं मुखं तन्मुखे ।

ज्ञातेऽलीकनिमोलने नयनयोर्धूतस्य रोमाञ्चतो

लज्जासीन्मम तेन साप्यपहुता तत्कालयोग्यं क्रमं ॥३५॥

निद्रासुखनिमग्नोऽयं ते प्रियतमो हे प्रियसहचरि त्वयापीदानी
सुप्तिसौख्यमनुभूयतामिति मा प्रति भाषित्वा शीघ्रसुरतसमुपभो-
गतृष्णपास्मान् वह्निनिगमयितुं कृतवृत्तकनिद्राव्याजोऽयं वञ्चनशील
इति सम्यग्ज्ञाततदीयगूढभावा सख्य निरयासिपुस्ततस्तासां
निर्गमनात्समनन्तर सर्वकपमन्मयाभिनिवेश्यस्तथा रिरसातरलाय-
मानचेतसा भया परिचुम्बनाय स्ववदन तदीयवदने सानुराग न्यधायि
तेन च मुखन्यासेन प्रहृष्टपुलकोद्गमाद् वञ्चकस्यापि हृद्यस्य तस्य
निद्राव्यपदेशसहिते नेत्रयो कपटमुकुलने विदिते सति समकालमेव मे
क्रीडा समजनि परन्तु सापि क्षणिकरूपा तेन पुष्पायुधरहस्यकोविदेन
वयितेन तत्समयक्षमैर्निधुवनप्रस्तावशसिभिश्चुम्बनालिङ्गनवस्त्राप-
हरणगानसबाहनादिभिर्विधानै सुदूरमपाहारीति यद्यदनङ्गरङ्ग
प्रसङ्गे तदानीं सभुवन तत्तत् सर्वं विश्वासपात्रभूतायै सहचर्यै
सहर्षं निवदयति तत्स्मरणस्मेरवदनारविन्द्रा मन्मथवक्षवदा वात्स-
ल्यानुकूलरमणसहवागनुसिता काचन तरुणी ।

खल्विहादिमपादन विजने कान्तासभोगप्रमोदप्रेप्सया प्रदाप-
समय दृष्टियुगल मृबुलीकृत्य मृपामुस्तस्य कान्तस्य निगूढाभिप्राय
सविद्य त तया सह निर्विघ्न मदनललित रहसि यथेच्छ निर्वेशयितु
प्रयस्याभिनिर्वातमिति, द्वितीयपादेनाय मे प्रेष्ठोऽद्वितथ निद्रित इति
मत्त्वोत्सुक्यमचारिभावाभिभूतत्वात् तन्मुख निवितकं परिचुम्ब्य
कामिन्या राग उद्विपित इति, तृतीयतुरीयपादाभ्यां च प्रहृष्टपुलक-
पुरन्तर परस्परानुरागिणोर्मन्मथमदातुरयोस्तयो सुरतिमहामह
गजान इति नि सद्य वितवपने । निद्राव्यपदेशेन नयन निमीत्य
नायोरेन सभागाभिलाषस्य प्रच्छादित्वाद् यथायथं व्याजोक्तिरुच्छ-

चनोद्भिन्नरूपवस्तुनिगूहनम्' इति काव्यप्रदीपकृतेन लक्षणेन 'निगूढमपि वस्तुनो रूप कथमपि प्रभिन्न वेनापि व्यपदेशेन यदपहनू-
यते सा व्याजोक्ति' इतिकाव्यप्रकाशकारसपादितेन लक्षणेन
चान्वितो व्याजोक्तिस्तत्रकालंकार परिपूर्णसंभोगरसव्यञ्जक
शार्दूलविक्रीडितवृत्तोपेत श्लोकमेन समलकरोति ।

कोपो यत्र भ्रुकुटिरचना निग्रहो यत्र मौन
पत्रान्धोन्वस्मितमनुनयो दृष्टिपातः प्रसादः ।

तस्य प्रेम्णस्तदिदमधुना वंशसं पश्य जात

त्व पादान्ते लुठति न च मे मन्युभोक्ष खलाया ॥३६॥

कदाचिन्निर्मयदिन वनितान्तराभिगमनादिकदुश्चरितेन कृतंनसे
वल्लभाय नृध्यन्ती तदपराधातिशयखण्डिता धैर्यप्रागल्भ्यनिधि
प्रौढयौवना काचिद्भामिनी सामाद्युपायकदम्बकेन साग्रह तेन सुचिर-
मनुनेनीयमाना चरमे तितिक्षया तदीयस्खलितमसहामपि कथंचिन्म-
पंपितुकामा विदग्धोक्तिद्वारेण तमभिभापते शृणु यत्र प्रेम्णि तर-
ङ्गितभ्रुकुटिवन्ध एवामर्य सतर्जनताडनादिकेनाविनीतेन रोप-
प्रकाशनस्याप्राप्तकालत्वान्मनस उद्वेजकत्वाच्च यत्र प्रेम्णि
नूष्णीभावाङ्गीकार एव यथापराधदण्डो न तु काष्ठमयदण्डप्रयोगो
वानपाख्यकरण वा, तादृगन्ध प्रणयस्खलितेऽयोम्यत्वाद् यत्र प्रेम्णि
परस्परस्मितेरेव स्वाभाविकी सफःशुनीतिर्नानाविधसान्वनोपाय-
प्रयुक्त्या निश्चितानुनयसिद्धे सदानपेक्ष्यत्वाद् यत्र प्रेम्णि स्नेहपूर्वक-
दृष्टिनिक्षेप एव सफलीभूत शानुग्रह प्रसाद उपहारदानप्रार्थना-
दिप्रत्रमेणापि सर्वदा मादृक्षीणा मानिनीना प्रसन्नताया अलभ्यत्वात्
तादृशस्वानिर्वचनोपस्य प्रशसनीयस्य प्रेम्ण एवविधो विध्वंसस्त्व-

त्कतृकप्रणयभङ्गेनाधुना सवृत्त , पश्य, मामनुनिनीपुस्त्व मदीयचरणी
 समया प्रणिपातेन पाजुले भूस्थलपृष्ठे खल्वकुलीन इव परिलुठन
 करोपि तथापि दुष्टाया मम दोषपरित्यागो न सजायत इति ।
 इह दृष्टिपात प्रसाद इति तुरीयवाक्ये यत्रशब्दस्य वृष्टिदोषोऽन्तिम-
 पादे खलाया इत्यात्मनिन्दाशब्देनापराधिनः खलत्व चानुमीयते
 किञ्चान्नेर्ष्याक्रोधान्वितप्रणयमानजनितविप्रलम्भरसवलुपिते तथा
 मन्दानान्तवृत्तसदानितचरणे मुक्तके मन्युमोक्ष परिष्यामीति
 विवक्षितस्य प्रधानार्थान्तरस्य विशेषणपादनार्थं निषिध्य त्व पादान्ते
 लुठसि न च मे मन्युमोक्ष खलाया इति मानिन्योषात्वात् खलु
 समुत्पद्यत आक्षेपालवारस्तथापि यत्रोक्तिरुशलाया विदग्धाया
 युष्मदीयनायिकाया मन्युमोक्षोऽचिरेण भवितेति विदित्वा भो
 ललितसभागरमरमिवा । विषण्णा मा भूत यूयम् ।

सुतनु जट्टिहि मौन पश्य पादान्त मा

न खलु तय वदाचित्त्वोप एषविधोऽभूत् ।

इति निषदिते नाथे तिर्यंगामीलिताश्या

नयनजलमनल्प मुषतमुषन न विचित् ॥३७॥

वदृष्ट्वोऽन्यप्रमदाभिगम्णादिश्रानापयप्रतिप्रसव्य दयित-
 र्णापि धूमंरुणिणाऽनरास्यः।दुग्धवारंभूना गजातागूयामपंमन्युप्र-
 र्णाया अपि मुविनीतन्नासतन्त्रंतित्रोपामि कच्छ्रेण निगूषारीरा-
 यागयमताता कथ कथमपि तेन प्रमाद्यमताता वग्नादिता कुस्या-
 या वापनातिमुर्षावतापिपुता मृक्षमन्त्रंतापाम्द्वरातमरणा
 मयानुरूपमुत्तार्जय मन्तरासिति । एतत्तथाप्युक्तं गण्डीभासाप-
 दिति तत्र तत्रप्रमादीयमया मरिचामय तन्त्राणिता कुर्वाण मा
 तिर्यंगमर कर्त्तिषरति मन्तरायाः।शुक्लातन्त्रं वात्तियभूता नाभ-

वदिति भर्तंरि व्याहरति सति साचिदरमुकुलितदृष्ट्या तथा कोपनया स्वकोपप्रशमनशसि प्रचुर वाष्प निपातित किन्तु किञ्चिदपि नोच्चारितमिति । खन्विहादिमपादेन वामलोचने मुदति । निसर्गसुकुमारमालतीजालकवत्प्रकृतिमृदुलमुवृत्तशीलापि कथं वामशीलेव दरी-दृश्यसे ? त्वच्चरणयोः सकरुण निपातितमपराद्धमपि जनमिम प्रमन्नतास्मेरदृष्टिविक्षेपामृतसारेण सिञ्चती मधुरमधुरवचनपीयूषदानेन मम दयस्येति द्वितीयपादे न खलु तव वदाचित् कोप एवविधोऽभूदिति वाक्येनानेन भर्तुं पीन पुनिकप्रणयभङ्गदूषितत्वमनवापराधत्व चेति चर्मपादेऽनल्पाश्रुमोचनेन सदयहृदयाया भार्याया गत्यन्तराभावेन कोपगान्ति मुचिरादुदपादोति च विद्यो वयम् । अत्रत्यमानिनोवन्मृदुस्वभावांपेतमालिनीवृत्तमण्डितमेन रुचिर इलोक समलगुरतेऽर्गप्रशान्तिसमुत्थ समाहिनालकारो यद्द्वारा प्रणयमानजशोच्यविप्रलम्भमोर्जपि नूनमतिहृद्यमभागशृङ्गारामृतरमेन पुरा परिणमतीत्यत्र वा शङ्का ?

गाढालिङ्गनवामनीकृत रुचप्रोद्भूतरौमोद्गमा

सान्द्रस्नेहरसातिरेकविगलच्छ्रीमघ्नितम्बाम्बरा ।

मा मा मानद माति मामलमिति धामाक्षरोल्लापिनी

मुप्ता किं नु मुता नु किं मनसि किं लीना विलीना नु
किम् ॥ ३८ ॥

अतो परमायंतोऽद्भुतमेतद् यदनिर्वचनोयनिर्दोष-निरप-
मरागोद्रेकव्याप्तमनोहारिणुं न्नास्ति । अन्यगुधानागनिगन्तुलिच्छ्रुणा
शाश्वतवशम्बरान्यप्रयन्धगुणशोषतारतम्यगग्नीत्वननिपातानाम
म्मान् सर्वदमप्रभृत्पुराणगज्जुग्जुद्गुत्तगदानितानि मान्मयप्रमोद-
व्यतिरेकविमोहितान्यन्तरमर्नापि मनाम्पि सुदूरेऽहृत्य सर्वलोच-

मोहनमनोजन्मरागसागरे चमत्कारिणि मनोज्ञविचित्ररसतन्मये
 निमज्जयत् तत्रैव विलाययति नून पद्यनिबन्धसहस्रायमान निर्वा-
 च्यकाव्यसुपमाजाज्यल्यमानसुविरचितसर्वाङ्गप्रदर्शनजनितरसिब-
 जनलोमहर्षण सुस्वादुसभोगशृङ्गारमदजलोपहारि श्लोकरत्नमेतद्
 यस्मिन् सुभग कश्चिद् युवा हृदयगमचेतोभूमहोत्सवपर्यवसाने चैत-
 न्यनाशजडीकृतेन्द्रियग्रामामिव सर्वावयवप्रहर्षयित्नुमुरतज्वरद्रवीभूता
 स्ववरा रोहा सावधान दशं दशंमिथादुपवर्णयति यत्रोरन्धरेण मदीयस-
 मालिङ्गनेन दृढतरमृदितयोर्वक्षोरुहवलशयो प्रहर्षातिशयात् स्वय
 प्रोद्भिद्घने रोमहर्षणेन शोभमाना तथा निर्भरप्रेमनिर्झरप्रवर्षणाति-
 स्पर्शनीयपीवरशोणिविम्बाद् विलसमानेनाधोवस्त्रेण नग्नप्राया
 समनन्तरमेवायि मदभिमानछिद् । भेव कृथा खलु मा पिपीडो
 मामतिमात्रमलमिति मदालिङ्गनप्रत्याख्यानव्याजेन हृदिस्पृग्मन्य-
 युद्धरमद्योतवमर्धाक्तदुर्बलवचन सहस्तक्षेप प्रलपन्तीय हृदयदयिता
 विश्लथीभूतगात्रलता किं नु निद्रिता किं नु प्रलय गताथवा मनसि मे
 निमग्नाहोम्बित् सभागरममायुज्य प्राप्तत्वाद् द्रवीभूता नु किमिति
 गशयानो यथायाग्य निश्चेतुमपि न शक्नोम्यहमिति । इत्यवारमथ
 ' जीवनग्रहणे नम्रा गृहीता पुनरुन्नता किं वनिष्ठा किमु ज्येष्ठा
 घटीयन्त्रस्य दुर्जना इति ध्रुवद्वयानन्दात्सदमोद्धृतोदाहरणवत्
 मुप्ता किं नु मृता नु किमित्यादिना ममशयनातिशयांक्तिगर्भेषान्तिम-
 पादेनानिर्णयस्योपवर्णनात् मदेहालवारविभूषिते शार्दूलविप्रीडित-
 वृत्तनियमिन्वरणे दृढावरत्न मा मा मानद माति मामिति चेतो-
 हारिमदमदनयुद्धव्याकुलितापौफनी कृथा पिपीट श्यादिमियाप-
 दन्तूनापि रतिगगानिशमद्योनरतया गुणवती गनी ध्रुव श्रवणपेया
 योभोतीत्यस्य पश्यन् प्रवृष्टमधुग्निनाणमास्वाग्मास्वाद रगवद्राग-
 यारिषी वयमपि निमग्ना किं नु पिपीटा किं निति न निश्चिन्नु-
 महे ।

पटालगने पत्थौ नमयति मुख जातविनया
 हठाश्लेषं वाञ्छत्यपहरति गाघ्राणि निभृतम् ।
 न शक्नोत्याहपातुं स्मितमुखसखीदत्तनपदा
 ह्रिया ताम्यत्यन्तः प्रयमपरिहासे नववधूः ॥ ३९ ॥

क्षणनश्वरे मृगतृष्णिगाभसीवेहत्ये निर्वले जीवलोकेऽपि
 यावज्जीव जीवमाफन्पसाधनेनमार्गंभूतादामुक्तिसर्मापितपरस्परा-
 त्मन परिणयोत्सवादनन्तर विश्वामपाश्रीभूतसहचरोजनसमक्षमपि
 पुण्यमायकनिर्दयविमुक्तप्रथमसायकाहतस्याभिनवविवाहजनितरति-
 रगमिन्वादिपया प्राग्बध्यमदनवेलिप्रस्तावनस्य पाणिग्रहीतुरतिवैल-
 क्ष्यजनकेन नर्मणानीव ह्योषा नवपरिणया वधू कि वरंतिरिति
 तस्या अक्षतरन्याभावाया ध्रुव दयमानेननाम्भतरविना मरस
 व्याहृत्यते यदुल्लसद्रागपारवन्वयवोचते परिणतरि वंवाहिकपरि-
 धानाशुवाचलम्बिनि निवर्तव्यताव्यावुल्लहृदयवत्तया केवलभाकार-
 गोपनाय गमाधितविनया वदनमधन्नाग्रम्रीतुरने तस्मिन् मरभस
 दोम्यौ परिरब्धु कामयमाने सति सा नृष्णीमङ्गानि तस्मादन्यत
 आवर्पतीत्य प्रापमिके वंवाहिवनमंविवागे निभंग्वैलक्ष्यलज्जामकुला
 विचिदपि यनतुमगमयां लज्जालुदुष्टिविशपण स्मेरमुखी सती-
 म्तिर्यक् पश्यन्ती श्रीढानिग्वेषेण नवांश वधुन्नाम्यतितमामिति ।
 मप्रत्यप्पशतमदनात्ययान्याभायम्यन्वान् मवंथा गन्धपरिचित-
 सभोगविन्नामापान्तरानिमौग्ध्यात् तन्वाशोचितपामोपचारनातुयं-
 पिहीनाया गानमवोचनेनपारवमुग्यपूर्वमंगगिराचेष्टितवर्णनममुन्येन
 जात्यन्तारेणापया स्वभाषोपपत्राणेन उरवधुनरमडगमोत्य-
 मभोगशुनारमव्यञ्जक शिगमिणीरूत्तमनञ्जादचनृष्टयां
 शोरोऽशमभिनाननरगमगापुर्वेन गमाभिज्ञाना चेतानि प्रमोदयितु
 विभूरमाण शभने ।

नापेतोऽनुनयेन यः प्रियमुहृद्वापयंनं यः संहत

यो दीर्घं दिवसं विषह्य विषमं यत्नात् कथंचिद्धृतः ।

अन्योन्यस्य हृते मुखे निहितयोस्तिर्यक्कथंचिद्दृशोः

स द्वाभ्यामतिविस्मृतव्यतिकरो मानो विहस्योज्जितः ॥ ४० ॥

इतरेतरसान्द्रानुरागानुकूलयोरपि प्रणयिस्त्रीपुसयोर्दुर्वार-
निर्वेददीर्घमनस्फवेऽक्षयजनकेन किसलयसुकुमारहृदयदाहकेन प्रणय-
कलहेन, न तु कारणान्तरेण समुत्पादितोऽसहनीयोऽपि दुर्निग्रहोऽ-
निष्टोऽपि दुर्दम्यो मनःसत्तापनोऽपि दुरुच्छेदो दग्धमानो न केनाप्यु-
पायेन न केनापि प्रकारेण न केनाप्यन्येन प्रतिप्रियाविधानेन वा
प्रशान्तिं प्राप्नोति किन्तु प्रणयकलहजत्वेन केवलं प्रणयस्मितिसमु-
न्मेषेणैव स्वयं ममुपजोषं प्रशाम्यतीति विवदिपयास्मदीयशुद्धारि-
काव्यकारेण कथोश्चित् परस्परानुकूलयात्सत्यपाशबद्धहृदययोर्यो-
वनम्ययोर्दपन्योर्मानिचेष्टेत्यप्रकारेण निर्वण्यंते यद्योऽमयः प्रशमनाय
प्रयुक्तेन चिन्त्याचिन्त्येन सर्वेणानुनयविधिनापि न व्यपेतो यः
प्रियमुहृदा मग्नीना प्रमादनमन्त्रशनेरपि न परित्याजितो यश्च
दुःखकरत्वेन विषम दुर्विषहत्वेन दीर्घमागायमानमतिकष्ट वासरमेक-
कृच्छ्रान् क्षाम क्षाममान्मलाघत्रपरिजिहीर्षया प्रयत्नेन कथमपि
परिरक्षित गोऽमर्षोऽनगने महत्प्रदीधितो ममायाते प्रदोषे परस्परस्य
विमृगीभूत यदन प्रति गात्रीकृत्य कथं कथमपि प्रणिहितयोर्नेत्रयोः
मन्योन्माभ्या जपतीन्गामनिमाय विस्मृतगमगंः मन् विमृत्वा परि-
त्याज ॥ अन्योन्यान्विलक्षदृष्टिचतुरे नस्मिन्नयम्वान्तरे गव्याजं हृमितं
मया पूनित्गो मुखात्तु चापगतयेति दृष्टनरपरिसासरात् माप्रहा-
नुनयारिभिर्यदृभिः प्रतिविधिभिरप्यत्याजितव्य प्रणयमानस्य पथ्येन
स्मिन्नेव स्वयं प्रशमिततत्तादनन्तरनादिमनोऽगमंभांगन् हारखत्त-

भूतकोपशान्तिमुच्यते समाहितालवार शार्दूलविक्रीडितवृत्तशालिनो
 मुक्तावस्त्राभ्यां गोभनाकृतिमधिव गोभयतीति सौख्यवतानमधुर-
 सभोगमृद्गारेऽपि कदाचित्प्रदानिन् कटुप्रणयमान मजायेत् चेत्
 तित्तव्यञ्जनमिश्रितमिष्टान्नवत् मार्गि प्रत्युत् स्वादीयान् भवेत् ।

गते प्रेमाद्यन्धे प्रणयचहुमाने विगलिते

निवृत्ते सद्भावे जने इव जने गच्छति पुर ।

तदुत्प्रेक्ष्योत्प्रेक्ष्य प्रियसति गतास्ताश्च दिवसान्

न जाने को हेतुर्ललति शतधा यत्र हृदयम् ॥ ४१ ॥

इत्यादिकाण्डे विगलितस्य शतधा त्वण्डितस्य दुर्बलस्य वाच-
 भाजनस्यैव हृदयवृत्ताद् यदुच्छयापसृतस्य त्वण्डितस्य त्वण्डितस्य फल्गो
 माररहितस्य प्रणयस्याप्रतिविधेयेन वेशमेन दुर्विगाह्यगामागरा-
 भस्यामन्त्रवचरणपर्यन्तमन्त्रैर्हि प्रमह्य न्नपिता वाचिद्भामिनी
 सतिवेद मयंया गहंणोयदंरदुर्विपायजमात्मन इदानीतनदशान्तरम्-
 भिसांनुच्यमाना तथा रमणेन गह यावदीप्सित तदानीतनयागमनु-
 मपि गोचरमनुस्मारमनुस्मार महनरो प्रति प्रत्यति हा प्रियमसि
 हा हृदयपरस्परहृदयस्य स्नेहात् त्वण्डितज्जुरागजनितगौरवोपेते-
 र्जनिमाने त्विध्नन्नेञ्चोन्वस्य गौहादे व्यगते मदधोनस्य दयितजने
 तदस्यजन शरीरान्घेनाप्रनोऽमरगति मति तदनुरागवैशम्यमन् -
 वरणममंभेदि च तदानी यस्यात्प्रतिनिविष्टनिष्पमानङ्गुलीलापुर-
 म्गरविशिष्टमभोगार्धममुपभागमनाहराणि ताणि ताणि मुक्तमयानि
 त्प्रिमयानि प्रमोदमयानि रामाञ्चमयानि वानगन्धमुत्सृष्यानु-
 स्मृत्यापि मप्रति हृदय मे मन्त्रपा न भिनन्ति मदम वि कारण-
 मिति न मन्त्रवैद्योति । मन्त्रिः पूर्वार्धं ज्ञानश्चमाणस्य प्रणय-

भङ्गरूपस्य हेतोरुत्तरार्धेऽवगम्यमानेन हृदयविदलनरूपेण हेतुमता
 वार्येण सार्धमुपवर्णनोत्थेन हेतुत्रलकारेण शिखरिणीवृत्तनिबद्धचतुष्पदो
 निर्वेदसचारिभावपरिपूर्णं वरुणविप्रलम्भगृङ्गारवाप्पप्रवाहकलुपित-
 रसिकजनहृदयस्तीव्रवेदनामय इव दुःखमय इव नैराश्यावलम्बी
 श्लोकोऽयं समर्थत इति वयमपि स्नेहविनाशविदलितेय मनस्विनीव
 दुःखीयन्तस्तस्यास्तपस्विन्या कृते मुक्तवण्टमानोशाम रे रे दग्ध-
 हृदय ! तस्या जीविताशाभूत प्रणय खण्डश खण्डशो विदारित
 दृष्ट्वापि निर्विकार ध्रियसे, कथं शतधा न स्फुटसि ?

चिरविरहिणोरत्युत्कण्ठाश्लथीकृतगात्रयो—

नैवमिव जगज्जात भूयश्चिरादभिनन्दतो ।

कथमपि दिने दीर्घं याते निशामधिरूढयो

प्रसरति कथा बह्वी यूनोर्यथा न तथा रति ॥ ४२ ॥

वस्तुतो दुर्विषहहृच्छूलायमानेन तीक्ष्णमकरध्वजसहेलोद्दी-
 पितमुर्मुरस्फुलिङ्गायमानेनानिर्वचनीयस्नेहवटुमानानुबूलस्य भर्तुर्दे-
 शान्तरप्रवामेन यद् भुवन म्थाणुस्थितिमत्त्वादनश्वरमपि विनष्ट-
 मिवामानि तत्तातप्यमानवियोगतनूनपादन्तवेन प्रीतिपूर्वं सुदूरप्रसा-
 रिताभ्या प्रमोदप्रकषंपुलकिताभ्या भुजाभ्या गाढ परिरम्याभिन-
 न्दनीयेन समागमेन पुन सजातमिषादांशिन नूनमिति वक्नु प्रक्रमतेऽ-
 स्माभिर्बहुमतोऽमरुवविर्यद बहुतियकालावविना सप्तप्तविरहागु-
 नुक्षणिना दग्धप्राययोरोत्सुकयातिरेकेण शिथिल्यायमानशरीरयो
 पुन मगम लब्ध्वा परम्पर यथच्छमभिनन्दतोदीर्घंवालविरहितयोस्त-
 रणदपत्यो कृते चिरात् सोऽयं नष्टपूर्वो जीवलोक प्रत्यग्र इव
 सतुष्टितन्मय इव कमनीय मवृत्त विन्तु दूरवर्तिनो विदेशाद्
 गृहागमनसमनन्तर बहो बालादितरेतरदर्शनमौग्यप्रहृष्टमनसाम-

भिवाद्यमानानामन्तरान्तराभिवादयमानाना यथाज्येष्ठ प्राप्तकालोप
 चारत्रियार्हाणा प्रियवान्धवमुहुज्जनाना सान्निध्ये तयोर्मध्ये परस्पर-
 सलापालिङ्गनपरिचुम्बनादीनामनुरागव्यञ्जकचेष्टानामचिन्त्य-
 त्वाद् द्राघीयसि तस्मिन्निह कृच्छ्रादतिराहिते ततो भृशमभिलषिता
 त्रियामा सहर्षमवाप्तयोस्तयोर्नून दीर्घाभूतप्रवाससमयनिर्विष्टनाना-
 विधवातानिबु रम्भपर्यनुयोगोत्तरदाननेरन्तयेण चिरविरहकालराशी-
 भूतगृहवन्धुमित्रगणादिविषयकवट्टविधवृत्तान्तसचयकथनाकर्णनपरा-
 म्पराभिश्च प्रचुरीभवन् स्निग्धसभापणमाप्रभात यथा प्रमेस्त्रीयते
 तथा विप्रयोगमये मुचिरमनुपभुक्तत्वात्पुञ्जीभूतोत्कलिकासहस्र-
 समन्विताद्राद्रिं प्रेमरसोऽपि सुरतोन्मवम्भियामायामपि मुहूर्तमानाय-
 मानाया विभावयामविच्छिन्नकथारसप्रसरमन्तरा विरलविरलक्रिय-
 माणत्वात् प्रमेस्त्रीयत इति । शोचनीयप्रवामविप्रलम्भान्तगोत्पन्ना-
 भिनवमभोगशृङ्गाररमाद्रौष्टजनमनमि प्रमुदितहरिणीवृत्तयुजि
 पद्येऽथ सगमप्रमोदनरीनृत्यमानहृदययो प्रणयिणोस्मरणयोर्नमगिक्-
 समागमावस्थाप्रदर्शनाज्जात्यलकारोऽन च वियोगेन पूर्वं पृथक्वृत्त-
 योरिदानी सगमेन पुनरेकीभूतयोस्तयोर्मन्मथयुद्धादप्यधिवमतोपाव-
 हेणान्योन्योदन्तकथनेन निद्रालेशमन्तरेण यथामुग्धमनिवाहपते सा
 निशीयितीति समूच्यते ।

दीर्घा वन्दनमालिका विरचिता दृष्टघं व नेन्दोवरः

पुष्पाणा प्रकरः स्मितेन रचितो नो कुन्दजात्यादिभिः ।

दत्तः स्वेदमुचा पयोधरभरेणाघौ न कुम्भाभ्रसा

स्वरेवावयवैः प्रियस्य विज्ञातस्तन्व्या कृतं भगलम् ॥ ४३ ॥

विप्रकृष्ट जनपदान्तरमध्युष्य परिवलेशावहादध्वमानान्

कान्तादर्शनीत्मुवयप्ररितद्रुततरगती प्राणदयिते पत्यौ सुचिरात्स्व-
वसतिगृह प्रत्यागते वासकसज्जिक्वा प्रवासविप्रलम्भसतापदग्ध-
कल्पापि धृतिकरतत्समागमोच्छ्वासोज्जीवितजीविताशा विरहणी
किमकार्षीदित्यवबुभुत्माया शृङ्गारिकविशिरोमणिना निर्भरकामा-
तुरप्रणयिजनभावसौक्ष्म्यपारगणास्मदीयकविपुगवेन सुरस व्याह्रियते
यत् स्वीयभर्तुर्गृहप्रवेशमहोत्सवे समुत्पन्ने दीर्घाभिनन्दमुमनोमाला
प्रीत्युत्फुल्लया निसर्गरमणीयया दृशैव न तु वास्तविकैर्नीलोत्पल-
वृन्दैर्गुम्फिता स्वागतार्थं विस्तृत विक्षेप्य कुसुमाना राशि प्रमोद-
विकसितेन प्रकृतिमुपमेण स्मितेन न तु माध्यमालतीप्रमुखैस्तात्त्विकै
कुमुमं सपादित सप्रश्रयोपचारायोपहरणीय पाद्यादिक सतोपा-
तिशयप्रहृष्टपुलवेन स्वेदाम्बुनिस्यन्दिना स्वभावचारुणा पयोधरकल-
शभारेण तम्मै दयिताय विश्राणित न तु याथार्थिकेन कलशवारिणै-
वप्रकारेण महार्घैर्नेसगिकलावण्यवद्भिरिन्दीवरकुन्दकुम्भादिचैतन्यर-
हितैवंस्तुभिरनुपमेयै स्वकीयैरङ्गैरेव स्वनिवेतन सहर्षं प्रविशत
प्रमपानस्थ पत्युर्भागल्य कृशादर्या पीनस्तन्या भायंया प्रीतिपूर्व-
मकारीति । खल्वय सुरसमञ्जुलोऽङ्गीकृतशार्दूलविक्रीडितवृत्त-
शोभी परम्परानुरवतमिथुनसगमजहृद्यसभोगामोदविकस्वराकृति
श्लोको दृष्ट्यैवेन्दीवरैरिति ताद्रूप्येण निरूप्य निपद्यव्यञ्जकेन
नगब्दप्रयागणोपमानभूतानामिन्दीवरादीना तिरस्कृतत्वाद् रूपकस-
हिताक्षपालकारेण विभूष्यमाण शाशुम्यत इति विचार विचारभ्रूम
कान्तसमागमप्रमुदिताया वरवर्णिन्या आमोदतरलयोर्दृशो सत्या-
नीलोत्पलै कि, प्रमोदामृतरसवाहे स्मिते सति कुन्दादिपुष्पै कि,
स्पृहणीय पयाधरयुगले विद्यमाने कश्यै कि प्रयोजन यथा तस्या
निरुपमावयवा निखिलोपमानवस्तूनि परमार्थत सावलेष पश्चा-
त्कुर्वन्त इति ।

कान्ते सागसि शापिते प्रियसखीवेष विधायागते

भ्रान्त्यालिङ्ग्य मया रहस्यमुदित तत्सगमाकाक्षया ।

मुग्धे दुष्करमेतदित्यतितमामुद्दामहास बला-

दाशिल्य्य च्छलितास्मि तेन कितवेनाद्य प्रदोषागमे ॥ ४४ ॥

चाटुकारमपि प्राणनाथ रोषादपास्य या पश्चात्तापमवाप्नोति
 कलहान्तरिता तु मेति साहित्यदर्पणव्यक्तीकृतलक्षणोपेता काचित्
 प्रणयामर्पस्फुटनेन साग्रहानुनयाभिनिविष्ट दयित सशपथ निरस्य
 तदनन्तरं कथं नाम हताशया मया दयितजन प्रतीत्य समाचरितमिति
 निर्वायानुत्तापतातप्यमानोपाशु तदीयप्रत्यागमनमनारथशतमेव समा-
 धृत्य दुःखीयन्ती स्थिता ततः सायसमयं प्रियमहचरणीवेषधारिणा
 तेनागत्य परिचुम्बिता चण्डी प्रत्ययितायै वयन्यायै परिहासगर्भ-
 रहस्यवृत्तान्तं कथापयति हं धूर्तं कृनिवृत्वस्तथाविधं कुपय पतित्वा
 वृत्तिषा तादृशीं कुचर्यां वृत्तवान्मि, इतोऽपसर मा भूयोऽपि
 मदीयगोहं प्रविक्षस्त्वमित्यहं मशापात्सर्गमाशुश्यापराधिनमात्मन
 यामुक्त्वा निरावृत्तवती ततो दरतमिन्त्रं निशामुखं महर्शनाय समायाता
 काचित् प्रियसखी ससम्पन्नं परिरम्य निष्कामितेन तन पुनः सजिग-
 मिपुनिर्विचारा भूत्वामुक्तेन हतुना प्राणनाथं सहैल निरस्य दुर्भर-
 मनुशयमनुबोभामि किन्निवदानी तेन विनावृताहं न जिजीविषामि
 तन् तमप्रानयत्यादिरहस्यवचनं तस्यै मकरुणं व्याहृतवती, हहो
 महदाश्चर्यम् ! अपि मति सा कासीदिति मन्यसे न कापि परन्तु
 विश्वमनीयत्रयस्यावेषं कापट्येन परिधाय मन्योव प्रादुर्भूतो महा-
 वञ्चका मे कान्त आसीद् यमहमाशिल्य्याकथनीयमपि रहं कथि-
 तरती मन्दबुद्धिं क्षीणभागधेया विञ्च मोऽपि तदा मुन्दरि !
 प्रणयात्परोपवशात्प्रमत्तमनममये यदेतन् त्वया निगदितं तन्मे

दुष्करमित्यतिशयप्रभक्तकण्ठ विहस्य बलात्कारेण मा समालिङ्गितवान्नित्येवप्रकारेण हे सखि तेन दुर्वुद्धिनोदितभाग्येन कितवेनाद्ये-
पत्तमिल्ले तमिस्राप्रारम्भे मन्दधीर्निर्भाग्या प्रवाम वञ्चितास्मीति ।
अञ्जसा दुर्ललितेनापि निपुणेन वामवश्येनापि वामरूपेणैव वामुकेन
स्त्रीवेषपरीधानवैतवद्वारा कोपनापि वामवशवदा वामिनीयमति-
सधीयते स्मेति युक्त्यलकार पूर्ववच्छार्दूलवित्रीडितवृत्तसूत्रित
सभोगशृङ्गाररसमयमप्युत्त्वणहासरसगर्भमेन सुरसवाव्यरसिवान-
तिशयनर्मस्फोटेन परिहासयितुमिव समलकरोति ।

आशङ्क्य प्रणतिं पटान्तपिहितौ पादौ करोत्यादरा-

द्व्याजेनागतमावृणोति हसित न स्पष्टमुद्वीक्षते ।

मय्यालापवति प्रतीपवचन सख्या सहाभापते

तन्व्यास्तिष्ठतु निर्भरप्रणयिता मानोऽपि रम्योदय ॥ ४५ ॥

अविचारिणोऽपि त्वयि सान्द्रानुरागस्य मे तुच्छ प्रणय-
स्फलितलेनो मर्षयितव्य इति सान्त्वनवचनपूर्वं नूनमेव प्रणिपात
विधास्यतीति मनसि मग्न्य तृणाग्नी माप्रपदीनस्य परिधानस्या-
ञ्चलेन प्रणिपातपरिहाराय मद्यादिति चरणौ त्रिघत्तेज्य मे वान्तो
हास्यास्पदमिति वितर्क्य वदन यदृच्छया प्रादुर्भूत रमणीयं म्मिति-
विकागमनिष्टमिव वैमुग्यादिच्छयना तिरयति किंस्विद् यमनस्य-
वशात्तु वैलक्ष्यपारवस्यात्तु ग्नात्ताधामुगी गी व्यक्ता मा नावदोर-
यापीप्यामर्षत्रनितमन गतापान् वयमप्यात्मान ता चोच्छ्रयागमितु
मयि श्रुवाणेऽपि त्वदात्ताप न तिसिरपि शुभ्रपेऽहमितीय विमुक्षीभूय
म्वीयया वयमप्या गातामन्यद्विपरीतरत्ना निगदन्ति श्रेत्यान् प्राति-
लोम्यमागृह्य प्रातीपित मानगिषयपमनुगर त्ता वगरोहाया दुषिगा-
श्लुस्करत्ता सख्यसख्य सख्यदन्वभूयामर्षाऽपि मन्मनोर्हारि सख्यदन्व-

तरसमयत्वान्वातिकमनीयोद्धेदो भवतीति प्रागनुभूतस्याप्यद्यैव
 सवृत्तस्येव विरहानलसतातप्यमाने मनसि मौत्सुक्यमुत्प्रेक्ष्यमाणस्य
 न कर्हिचिदपि विस्मरणीयाया निर्भरस्नेहभाजनीभूताया मनस्विन्याः
 प्रणयमानोदन्तस्यानुस्मारमनुस्मारं ताम्स्तान् मुखितान् तथा सह
 संभोगार्थोपभोगेष्वतिवाहितान् वासरान् चानुचिन्तमनुचिन्तमत्यु-
 ल्वणोत्कलिकामयेऽतिशयनिवेदप्रायेऽतिगाढे शोकाभिन्नापवारिधौ
 सुतरा निमज्जति तपस्वी कश्चन विरही । 'अखिलेषु विहङ्गेषु हन्त
 स्वच्छन्दचारिषु शुक पञ्जरबन्धस्ते मधुराणा गिरा फलम्'
 इत्युदाहरणवदत्रापि प्रणये दोर्मनस्यजनकत्वाद्दोषरूपो मानोऽपि
 रम्योदय इति गुणत्वे कल्पितत्वाल्लेशालंकार उत्पत्नीपद्यमानेन
 दुर्भरविप्रलम्भशंकरमेन मृदुहृदयाग्रस्मान्निशोचयन्तमेन श्लोकं
 शार्दूलविश्रीडितवृत्तेन मम परिपूर्णार्थीचरोक्ति ।

यावन्त्येव पदान्यलीकवचनैरालीजनैः पाठिता

तावन्त्येव कृतागतो द्रुततरं संलप्य पत्युः पुरः ।

प्रारभे परतो यथा मनसिजस्येच्छा तथा वर्तितुं

प्रेम्णो मौग्ध्यविभूषणस्य सहजः कोऽप्येव कान्तः क्रमः ॥ ४६ ॥

अयि मौग्ध्यविभूषणे ! भर्तारि विहितदुश्चरितेऽपीप्यारोपी
 हृदि निगृह्य प्रससाहंमौजन्यमौगोल्यवशवदतया वैवलमेकाविनी
 विजनेऽरप्यगदिनं कुरुषे, पश्य, परमार्थतो विफलेनारप्यरुदितेन
 म्दुराचारमनुगम्य ते भर्ता परम्परस्नेहद्रोहि तादृश पाप भूयो न
 ममाचरिष्यतीति वृथा मन्यने ह्यमुग्धे ! अनिप्राप्तकाल प्रतिविधानं
 त्वामध्यापयामः, किं वदना, प्रणयमानव्यक्तीररणायं वमेव कुरुष्वेति
 भर्तृस्त्रीरनिन्दर्व्यास्यंयावन्तः समीचीनाः शब्दाः मन्त्रीगणेन
 निशिता पाचिदनिमृग्मा भार्या तदानीं ममाचरितकिन्विगस्य

तस्याग्रतः कर्णे कृतान् तावत्. कृत्रिमान् शब्दान् निर्विकारवदन-
वर्णपूर्वं शुक्लवदतिशीघ्रं समुच्चार्य तदनन्तरमेव सर्वदममीनकेतना-
ज्ञावशीकृतहृदयतया यथैव दर्पितकंदर्पस्य तृष्णातिरेकश्चेतसि संजज्ञे
तथैव सद्यस्तदीयप्रणयकल्मषोपालम्भार्थं निगदिताति तानि वचासि
विस्मृत्य सानुरागचेष्टां समाचारितुमकृत्रिममनस्का प्रक्रमे येनैवंमहो
भुग्धताविभूषणस्याकृत्रिमप्रकृतिपरिष्करस्य स्नेहस्यैषा नैसर्गिकी
रमणीयतमा काव्यविज्ञाता प्रक्रियेति कृत्स्नाभ्यसूयाक्रोधमानादिरूपि-
शत्रुगणजिष्णुनः सर्वकपस्य प्रेम्णः शक्ति सुपमा चोपवर्णयति
मधुरमधुरस्त्रैणमनोजिघ्र. प्रभूष्णुमनोजन्मानुचरोऽमरुः । अत्रालीक-
वचनैरिति पदमालीजनैरित्यस्य विशेषणत्वे प्रयुज्येत चेत्तदपि निर्दोष
स्यादपि च पत्युस्तस्य स्वलिते व्यक्ते सति वितथवचनत्वे नाङ्गी-
कर्तव्यं परन्त्वलीकरूपस्य तदीयापराधस्य निन्दकवचनत्वेऽत्रे च
सुस्वादुसंभोगरसपरिपूर्णं शार्दूलविक्रीडितवृत्तसंनद्धपादे रुचिररुचिरे
पद्ये स्वाभाविकचेष्टाल्यानात् स्वभावोक्तिरलंकार आविष्क्रियते ।

दूरादुत्सुकमागते विवलितं संभाषिणि स्फारितं
संश्लिष्यत्यरुणं गृहीतवसने कोपाञ्चितभ्रूलतम् ।
मानिन्याश्चरणानतिव्यतिकरे वाप्याम्बुपूर्णक्षणं
चक्षुर्जातमहो प्रपञ्चचतुरं जातागति प्रेयसि ॥ ४७ ॥

हन्त सुदृढवदपरस्परहृदयप्रेमावन्धच्छिदि निस्त्रपस्य प्रणयिनो
दुर्विपहे व्यभिचारेऽमपंमूलकवहुविधभावविकारचेतोवृत्तिप्रपञ्च-
निपुणस्य मूकस्यापि सूक्ष्मेरिङ्गितैरपालम्भवाग्वज्रदायिनोऽराज्ञोऽपि
दण्डये दण्डपारुष्यनिपातिनः कदाचित् क्रोधाग्निबलुपितस्यापि
कदाचित्प्रसादप्रमग्नस्य मनस्विन्याश्चक्षुषोऽद्भुतरममयी कीदृदुक्षीयं
रामस्वराज्यमया कुशीले व्यभिचारिणि कामुके विप्रवपदि दृष्टे सति

प्रणयध्य शोकममु यथापराध पुरा दण्डयामीति तदुपसर्पणापेक्षयो-
 ष्ठितमात्मान समया तस्मिन्नायाते सति दृष्टिप्रसादविश्राणनेन
 पिन त्वा नानुजिघृक्षामीत्यन्यतो विवर्तित निर्विकारेण हृदयेन
 न त्वयि प्रेमैकपात्रे तत्त्वतो स्निहयामि यतो मे स्वलितमेक
 मुदारचेता क्षमस्वेति तस्मिन् व्याहरति सति वितथवादिन् ।
 शुश्रूषे, मेव तावद् वादीरितीव कोपेन विस्फारितम्, अनुरक्त मा
 जानामीति सरभममालिङ्गितु तस्मिन् चंष्टमाने सत्यभिमान-
 ॥पणा मा मेव दीघृष इति मनसि कृत्वा रापानलारुणित हे कोपने ।
 य दुर्घर्षेव सवृत्तासीति तस्मिन् सान्त्वनाय यस्त्राञ्चल गृह्णति
 तति कि साधारणीति मत्वा मा प्रतीत्य समाचरति, मैव कृया
 दुःस्योल । इतीव बहुमानहेतुकमन्युतरङ्गितभ्रुवल्लीभीषण तया-
 न्यथोपायान्तराभावेन गत्यन्तरेण विनाकृतत्वाच्च नि शब्द पादप्रणि-
 पातविधिमात्रतत्परे तस्मिन्निदानी त्वतो लब्धबहुमानास्मीति
 विवक्षयेव प्रसन्नताद्योतकनयनमलिलपरिपूर्णंदृष्टिविक्षप तम्यादच-
 षड्याश्चक्षुर्नाकारेङ्गितव्यञ्जनप्रवीण सजातमित्यहो महदाश्च-
 र्यम् । रसिक्किरोमणिनामरुणा स्वशब्दमहिम्ना मानिन्या रोषमू-
 लविशिष्टानुभावप्रपञ्चकुशलस्य कारकम्पम्य चक्षुष समयो-
 चितकामरूपितावबोधिकास्वनक्रियासु वर्णितत्वात् सष्टदृतिस्तु
 धर्मस्य प्रवृत्ताप्रवृत्तात्मना संव क्रियासु बह्वीषु वारकम्येति दीपकम्'
 इति वाव्यप्रकाशदर्शितलक्षणन ' स्वद्यति हूणति वेल्लति विचलति
 निमिपति विलोकयति तिर्यक्, अन्तर्नन्दति चुम्बितुमिच्छति नवप-
 रिणया बधू शयने' इत्युदाहृत्या च मुष्टु सप्रव्यमानो दीपकालकारः
 प्रणयमानवृत्तविप्रलम्भरसानन्तरजनिप्यमानसभोगशृङ्गाररसव्य-
 ञ्जकशाई उविश्रीडितवृत्तसयुज श्लोकमेन प्रभास्वरदीपयदीपयति ।

अङ्गानामतितानव कुत इव कस्मादकस्मादिद

मापे पाण्डुवपोलमाननमिति प्राणेश्वरे पृच्छति ।

तन्व्या सर्वमिदं स्वभावत इति व्याहृत्य पक्षमान्तर-

व्यापी बाष्पभरस्तया वलितया निःश्वस्य मुक्तोऽन्यतः ॥ ४८॥

नूनं दुर्निवारनियोगानुष्ठानप्रसङ्गात् कृतकियत्कालक्षेपे विलम्बितगृहागमने जीवितदयिते चिराद्वसति प्रत्यागत्याकाण्ड-
विपाण्डुरिमविच्छायवदनश्रियमकालदीर्घल्यतनूकृततनू प्रणयिनी
जायां सखेदं दर्श दर्शमयं सुकुमारमनोहराणा गात्रलतानामतितनिमा
कुतो हेतोरकाण्डे संजात इदं चाकस्मिकवैवर्ष्यसदिग्धगण्डभित्तिकं
वदनारविन्दं कस्मात् कारणादयि वरवर्णिनि ! संवृत्तमिति पर्यन्तु-
युञ्जाने सति मद्धृदयकुसुमशोपिणासहनीयेन विलम्बेन चिरायितस्य
तव दर्शनीत्सुक्यातिरेकवशादित्थं समजनीति याथातथ्यमात्मलाघव-
परिहारार्थमनुक्त्वा सर्वमिदं खलु प्रकृतितः समुत्पन्नमिति प्रोच्यान्यत्र
पराङ्मुखीभूतया सुदर्शनया दीर्घं निश्वास कृत्वा पक्षमलनेत्ररोमान्त-
रालपरिपूरयिता नयनसलिलौघः प्रवाहित इति सरस वर्णयन् यथा
गीतागोविन्दे 'भवति विलम्बिनि विगलितलज्जा विलपति रोदिति
वासकसज्जा' तथेयमपि कार्यान्तरव्यापृत्या जीवितेश्वरे चिरायमाणे
तत्समागमोत्कलिकाशतशोशुष्यमाणशिरीषपुष्पाधिकतरमृदुलाङ्ग-
वल्ली सौजन्यहृदयसौकुमार्यविभूषणा निर्विचिकित्सपातिव्रत्येन
सदैव पतिवर्तमानुवर्तिनी विजने सनिर्वेदं रोरुद्यमाना विलालप्यमाना
तास्तान् भर्तृसहवासपरमानन्देन विनाकृतान् दिवसान् कृच्छ्रात्
कृच्छ्रादत्यवीवहृतेत्याशयमप्यभिव्यनक्ति निर्विच्यशृङ्गारसुधारस-
शेवधिरमरुराद्रिंहृत्स्थल । अत्र हि 'आयान्तमालोक्य हरिं प्रतोल्या-
माल्याः पुरस्तादनुरागमेका रोमाञ्चकम्पादिभिरुच्यमानं भामा
जुगूह प्रणमन्त्यथैनम्' इत्युदाहृतिवद् योपिता तथा स्वशरीरकाश्यं-
मुखपाण्डुरिमकारण किञ्चित् प्रभिन्न स्वभावत इति व्याजेन गोपितं
यतो 'निगूढमपि वस्तुनो रूपं कथमपि प्रभिन्नं केनापि व्यपदेशेन-

यदपहनूयते सा व्याजोक्ति ' इति मम्मटसपादितलक्षणोपेतो
 व्याजोक्त्यलकारो मनस्विन्यास्तस्या अतिश्लाघ्य सौम्यभाव प्रशसन्
 क्षमिति सभोगशृङ्गारेण परिणमतो दैन्यसचारिभावयुतविप्रलम्बस्य
 रसबाहू शार्दूलविनीडितवृत्तशालीद मुक्तकमाधुनिकममाजवादि-
 मतनिर्णीतयथार्थस्त्रीपुधर्माचिरद्वान्योन्यप्रणयमुखितपोस्तथा भार-
 तीयधर्मरोतिपारपर्याविसवादिस्त्रीपुरुषमार्गानुगामिनोरनयोज्या-
 पत्यो पुन सङ्गममभिनन्दतोऽस्मानपि प्रमादयिनुमिव समलकरोति ।

पुरस्तन्व्या गोत्रस्सलनचकितोऽह नतमुत्त
 प्रवृत्तो यैलक्ष्यात्किमपि लिखितु देवहतक ।
 स्फुटो रेखन्यासः कथमपि स तादृषपरिणतो
 गता येन ध्यवित्त पुनरवयवै सैव तरणो ॥ ४९ ॥

ततश्चाभिज्ञाय स्फुरदरणगण्डस्यलदचा
 मनस्विन्या रटप्रणयसहसोद्गद्गदगिरा ।
 अहो चित्र चित्र स्फुटमिति निगद्याश्रुकल्प
 दया ग्रहास्त्रा मे शिरति निहितो वामचरण ॥५० युग्मम्॥

निर्मयदिरतिवर्मव्यामङ्गव्यभिचारदूषितेनानेव स्त्रीप्रसक्तेन
 मुरतलम्पटंन वेत्तचिश्नूनात्मनि मुगाडयद्वनिर्विकारानुरागायाः
 स्वप्रधानवामिन्या पुरस्तान् पीनपुनिसाङ्गान्तराभिगमनपरि-
 शीलिस्मृतिगम्बान्वगादत्तात्तन्नामस्वल्पनप्रतिमात्सेनमहा-
 पातन ममुत्साय वयाघातेनेत्र दक्षिणतरपाददण्डेनाञ्जना नृश
 दर्शितो देवाना प्रियेण तेन गन्ध ह्यास्याम्पर तद्दृत्तान्त वयापयति
 दे चयो । वादाचित्तप्रणयसत्तापप्रमत्ते ज्येष्ठरमन्यादवगच्छा

अग्रतो यदृच्छया स्वयमुच्चारितेन प्रतिपक्षवामिनीनामधेयेन भीत-
भीतो हतभाग्योऽहं यदा वैकल्यव्यनम्रीकृताननः सन् प्रतिकूल-
दीर्भाग्यविजृम्भणवशात् नपाविलक्षमनस्कत्वाच्च किमपि किमपि
लेसितुमारब्धवान् तदा हन्त विस्पष्टाकृतिप्रादुर्भावोऽसौ लेखा-
व्यापारो गहर्धंदैवदुर्विपाकेन तादृशीमनिष्टा परिणतिं गतो येन
तस्या दुनिग्रहेर्ष्यास्पदीभूता सर्वै यूनी पूर्वं श्राव्येण गोनस्खलितेन
सप्रति तु दृश्यं सर्वाङ्गव्यंक्तमेव भूयोऽपि प्रतिमायामाविष्कार
प्राप्ता ततस्तदनन्तर प्रतिविम्बगता तामेव प्रतिद्वन्द्विकामिनीमभि-
ज्ञाय, अहो विचित्र प्रतिमाचित्र खलु विचिनीयत इति वाष्पाम्बु-
कलुषितनेत्रपूर्वे विस्पष्ट व्याहृत्य स्फुटपरिस्फुरत्कोपपाटलकपोल-
भित्तिवर्णया हृदि गाढतरसदानितस्नेहपाशविदारणेनैकपदे समुद्भि-
न्नगद्गदस्खलितवाचा रोपातिशयरक्तीकृतस्फारनेनया कोपनया
सर्वघ्नब्रह्मायुधरूपी मानसिकप्रातिकूल्यशशी वामपादो दण्डनीये
मम मस्तके रोपेणाम्यसूयया प्रणयेन च सावहेल स्थापित इति ।
‘दिधक्षन् मास्तेर्वाल तमादीप्यदृशानन , आत्मीयस्य पुरस्यैव सद्यो
दहनमन्वभूत् ’ इत्युदाहृतौ दर्पितेन रावणेनेव दुस्शीलेन कामुकेना-
कस्मिकयुवत्यन्तरगोनस्खलनतत्प्रतिविम्बलेखाम्या ब्रह्मास्त्रवद्भू-
यानकवामचरणाघातरूपमनिष्टमचिन्तित फलमवाप्तमिति वामच-
रणब्रह्मास्त्रनिरूपितरूपकयुतेन विपमालकारेण निर्भरपरिहासनमंमू-
लभूतमिदमीप्यामर्षहेतुकविप्रलम्भकालुष्यकार्दममपि शिखरिणीवृत्त-
शोभि श्लोकद्वय प्रेमभङ्गारुणारुणदृष्टिकमलाया असूयादन्दह्यमा-
नाया कोपभावमभिव्यङ्क्तु कृतार्थीक्रियत इति मन्यमाना उच्चस्तरा
द्रूमो हे मनस्विन्य । पतिप्रताभिरपि युष्माभिर्भर्तारस्ताडनीया
दण्डनीया. परिहर्तव्यास्तदनुष्ठितप्रणयभङ्गे सुव्यवते सतीति ।

कठिनहृदये मुञ्च भ्रान्ति व्यञ्जीककयाश्रिता
पिशुनवचनेर्दुःखं नेतुं न युक्तमिमं जनम् ।

किमिदमयवा सत्य मुग्धे त्वयाद्य विनिश्चित
यदभिरुचितं तन्मे कृत्वा प्रिये सुखमास्यताम् ॥ ५१ ॥

अपरवनितासङ्गमरूपकित्विवारोपककर्णजापप्रत्ययजनिताभ्य-
सूयामन्युकूपोटयोनिदग्धप्रायान्त करणनिवेशितमानाभिनिवेशासदेन्य
प्रयुज्यमानप्रेमरसार्द्रसामपुरोगानुनयोपायप्राचुर्याद्वावितवज्रसारहृद-
यकाठिन्यससूचितसाग्रहामर्त्यागेच्छाराहित्यव्यथितमहिलान्तराभि-
गमनपातकविश्वासदृढीकृतप्रतिबूलचेतोवृत्ति दयिता सान्त्वनविधौ
व्यपेतप्रत्यागोऽपि यद्भविष्य. कश्चन भूयो भूयः सिसान्त्व-
यिषु सखेदमाचष्टेऽकृतापराधमपि त्वम्यतिमान्द्रानुरक्त मा कथ-
मित्यादवधीरयसि, अयि वज्रलेपायमानवकंशचित्ते । मदीयाविद्य-
मानव्यलीकपिशुनपिशुनजनवर्णजापसभवा मृपामर्ति परिजहीहि
त्वद्विषयवचापरहित विमुद्धाचारमिम जन द्विजिह्वाना वर्णजपाना
दुर्जनानामस्मत्सुखितमहवासविमुखपैगुन्यवाग्बज्रश्रद्धया दीर्घाम्य-
पार प्रापयितु ते नानुरूप, हे विमूढे । यथातत्त्व ब्रूहि कि
मामुद्दिश्येदमनृतमपि सत्यमिति त्वयाधुना व्यवसित, यद्यदभिप्रेत
तत्तदनुष्ठाय त्वया यथामुग्धमुप्यनामपि दयिते । यतोऽह वेवलमेव
तव मुग्धाभिलाषुक इति । इह सन्वीप्यामानजविप्रलम्भनृद्धगार-
रयोक्षिने हरिणीवृत्तशालिनि पद्ये सहृदयेन नायकेन सदेन्यनिन्दा-
वचोभिर्मन्युज्वरनतात्प्यमानाया कठिनहृदयविभूषणाया अभ्यसू-
यिकया वज्रलेपावल्लिप्तस्यैव मुदृश्यमानस्य प्रतिगिद्धत्वादाक्षेपाल-
कार एवञ्चोत्तानरण्ये प्रादुर्भूय मनुष्यत्वावेऽस्मिन्नतीर्ष्या-
लवोऽनिवोपना पुराहृदयशोषण्य ईदृश्य स्त्रियाऽपि वरीवृन्त्यन्त
इत्यस्मान् मायघानमवशोपयनिवास्ते ।

राज्ञी वारिभरालसाम्बुदरवोद्विग्नेन जाताश्रुणा
 पान्येनात्मवियोगदुःखपिशुनं गीतं तथोत्कण्ठया ।
 आस्ता जीवितहारिणः प्रवसनालापस्य संकीर्तनं
 मानस्यापि जलाञ्जलि सरभस लोकेन दत्तो यथा ॥ ५२ ॥

सूचिभेद्यनोरन्ध्रान्धतमसावगुण्ठिताया दुर्मनायमानप्रवा-
 सिनिवहकान्ताविश्लेषव्यथाकृष्णवर्त्मज्वलासधुक्षणप्रवीणाया निवि-
 नोदत्वेन प्रहरशतायमानायामतिदुर्विपहाया विभावयां कस्मिंश्चि-
 ज्जनपदे कुक्षिविधृततोयप्राग्भारगरिममन्थरगामिनो जलमुचः
 क्षणमप्यविस्मरणीयदयितादर्शनोत्कण्ठाजनयिष्णुना प्रियाजनसमाग-
 मसमुत्सुकाध्वनीनसार्थंप्रेरकेण गन्भीरेण स्तनितध्वनिना सक्षोभि-
 तमना अतिविप्रकृष्टदेशस्थत्वात् प्रियतमासगमे निराशो निर्भरो-
 त्कलिकाशतेन कीलितो हृदयतपेन विप्रयोगसतापेन सतप्तो मन-
 शोपन्था वेदनया शोपितप्राय स्वान्तव्यापिना निर्वेदनिर्झरेण
 बहिरप्युदश्रु कश्चित् पथिको जीवात्मन इवात्मनोऽसहघविरह-
 यातनशसि प्रमुक्तकण्ठसूचितातिशयशोक किञ्चित् सान्द्रीत्सुक्येन
 तथागासीत्, तावत् सर्वजीवान्तकृतान्तवत्प्राणापहारिण प्रवास-
 शब्दस्योच्चारणमपि दूरे तिष्ठतु, जीवितनाशकप्रवासकथाया का
 कथा यथा क्षणमानवियोगादपि भीतत्वात् प्रणयकोपस्य निवापजला-
 ञ्जलि सर्वेण जनन समभ्रम व्यतारीति यथानुरूपमुपवर्णयन् शृङ्गा-
 रिकविचूडामणिरमरु प्रवासविप्रलम्भम्यातिदुस्सहत्व मुहूर्तमात्र-
 वियोगजनयितृणा प्रणयबलहेर्ष्यामानानामप्यवश्य परिह्येयत्व चाव-
 बोधयति प्रवामिनो वराकम्य कान्ताविरहेणानर्थस्य जनितत्वाद्
 विपमालकारकल्पिताभिप्राये विप्रलम्भदुःखोदश्रुणि शार्दूलविक्रीडि-
 तवृत्तसदानितावयवे प्रवासमानयोश्चरमनिवापजलदित्पुनि पद्येऽय ।

स्वं दृष्ट्वा करजक्षतं मधुमदक्षीवाविचार्येष्यया
 गच्छन्ती वधनु गच्छसीति विधृता बाला पटान्ते मया ।
 प्रत्यावृत्तमुखी सथाप्पनयना मां मुञ्च मुञ्चेति सा
 कोपप्रस्फुरिताधरा यदवदत्तत्केन विस्मार्यते ॥ ५३ ॥

सुरतपर्यवसानसमये मदिरमदिरामादमुपितविवेका क्षीवाव-
 न्यानिमग्ना मदविमूचेता सा वामलोचना वामोह कररुहाप्रेण
 स्वयं न्यस्त नखव्रण वपुषि मे निरीक्ष्य मदमत्तत्वादपरया योषिता
 कृतमेतदिति मनसि कृत्वा सद्योऽविद्यमानामपि प्रतिपक्षकामिनी
 लक्षीकृत्य हृदि समुत्पत्नीपद्यमानया दुर्भरयाम्यसूयया सहसोत्या-
 यान्यतो यान्ती कुत्रैवेदानी प्रणयिनं मा तृणवद् विहाय गच्छसी-
 त्युक्त्वा मया वमनप्रान्ते गृहीता सती मा प्रति वदनेन्दु निवर्त्य
 निष्कारणसतापजनिनाश्रुपूर्णनयना दण्डयमोद्युमदविचिकित्साजेन
 क्रोधेन परिकम्पिताऽऽस्तुवा धृतं । मा जहिहि जहीहीति यत्सरोप-
 मवादीत्तत् केन प्रकारेण विस्मार्यते, न केनापीति कश्चिच्छुवा संप्रति
 तथा विनाकृती विरही तदानी कामानलोद्दीपिका कादम्बरी
 कामिन्या साक पाप पायमनवद्यमन्मयकेलि च समुपभोज समुप-
 भोजमतिवाहिता ममुदितबुमुदवान्धवकीमुदीस्मेरा सुरतक्षण
 दास्तास्ता विभावरो वदाश्चिच्च मधुमदक्षीवाया इदानीमपि हृदि-
 कृतपुण्यस्मृत्यास्तथाभूताकारणेष्यामानोत्पादितानुभावविशिष्टाया-
 स्तस्या निविचार दालिदयमप्यनुस्मारमनुस्मारं तथा सह यथा-
 शीघ्रं पुनः समिमिलिषु, सखेद मोत्कण्ठ च समुदीरयति ।

ययानुभवं मनमि धृतसूकारविभेपोदोप्रहेतोऽन्वदानीतनस-
 भोगावगरे गान्नाया अमूयामन्युचेष्टिन स्मृतिपदे कान्तेन भूयः समा-
 रोपितमिति स्मरणं नामालङ्कारो दैन्यसन्तारिभागात्विनविप्रलम्भ

शृङ्गारव्यञ्जकं पूर्ववच्छार्दुलविक्रीडितवृत्तसज्जितपादमेतन्मुक्तक
हे रसिका ! यूयमपि प्राग्वियोगिनो भूत्वा स्वीयायाः दयिताया.
कदाचिदप्यस्माप्टं किमिति पिपृच्छिष्येव परिपूणार्थं चरीकति ।

चपलहृदये किं स्वातन्त्र्यात्तथा गृहमागत-
श्चरणपतित प्रेमाद्राद्रः प्रियः समुपेक्षितः ।
तदिदमधुना यावज्जीवं निरस्तमुखोदया
रुदितशरणा दुर्जातानां सहस्व रूपां फलम् ॥ ५४ ॥

नितम्बिन्यन्तरोपगमनरूपेण स्वदौश्चर्येण सुतरा स्फुटितम-
न्युवेगानलज्वलितान्त करणया दुर्भरेष्यारोपवडवानलसक्षोभितम्ह-
कुटितरङ्गभीषणया दुर्गापिराह्वचण्डीकल्पया कलहान्तरितया चण्ड्या
कण्ठेग्राह बहिनिराकृतेन निजदुराचारवशाच्छोचनीयदशान्तरनिप-
तितेन स्वलौकादघस्तादेकपदे निपतितेन क्षीणपुण्येनेव क्षीणभाग्येन
केनचिद्रतिलम्पटेन धूर्तेन कान्तासजिगमिषया सकपटमित्थमित्थ
मदर्थे क्रियतामिति प्रार्थिता तत्सखी गेहं गत्वा ता निन्दन्ती
समुदीरयति हे विधेयाविधेयविमर्शशून्यमनस्के ! दुर्ललितचाञ्च-
त्यग्रस्तहृदये ! हा हा कीदृश चापत्य त्वयानुष्ठितं येन निरन्तरो-
दश्रुम्या नयनाभ्या दुर्दिनायसे केन हेतुनापराद्धत्वाद् भृशं विप्रती-
सारमनुभवन् प्रातर् चसतिस्यानमागत्य तथा त्वदनुनयाशयेन
सविनयदर्शितादरो न पुनस्तेऽपरात्स्यामि, मर्षय मर्षयोदारचित्ते !
मे कित्त्वपमेकमिति सम्यक्प्रदर्शितानुशयपूर्वं पादयो. प्रणिपतित.
सान्द्रानुरागार्द्रीकृतमना सरलसुकुमारो वल्लभ स्वाच्छान्द्यत-
स्त्यया सावज्ञमवहेलितस्तत् संप्रति प्रियतमनिरसनेनामुक्तिनिरस्त-
सौभाग्यसमृद्धिस्त्व दिवानिग जीवितावसानपर्यन्तं गत्यन्तराभा-
वाच्छरणमिवारण्येरदित समाश्रित्य दुर्दान्ताना दुष्टाना स्ववीय-
त्रोधाना दुष्पच विपाक क्षमस्वेति ।

यथैव नागानन्दे ' सर्वांगुचिनिधानस्य शृतघ्नस्य विनाग्निः शरीरकस्यापि कृते मूढा पापानि कुर्वन्ते ' इत्यत्र शरीरकविशेषण-
त्रयं तस्य सुरक्षणायोग्यताभिप्रायोपेत तथैव श्लोकेऽस्मिन्नपि
चपलहृदये निरस्नमुग्धया रुदिनशरणेति मानिनीविशेषणत्रयी
तस्या आक्षेपोपालम्बलक्षणाभिप्रायगर्भा चरणपतित प्रेमाद्राद्रिं इति
दुर्ललितकामुकविशेषणयुग्म तस्याहेयत्वलालनीयत्वाशयसूचकं दुर्जा-
तानामिति च रूपा विशेषण तासामनभिलषितत्वाभिप्रायगर्भमिति
साभिप्रायविशेषणबाहुल्येन जनित परिकरालवारो ' विशेषणयंत्सा-
कृतं क्वित. परिकरस्तु म ' इति काव्यप्रकाशकारनिर्णीतलक्षणानु-
रोधो ता मानिनी माननिबन्ध परिहापयितुमिव समलकरोति प्रण-
यमानविप्रलम्भाभिनिविष्टं हरिणीवृत्तसूत्रितमिदं मुक्तकम् ।

यद्यपीहातिगहर्षेद्यौतिकचनम्यानुवारमुत्पद्यप्रतिपन्नस्य रमण-
स्यानेकयोपिदभिसरणलक्षण निन्दनीय दौर्ध्र्यं व्यक्तीकृत तथापि
प्रणयदौर्गत्यनिमज्जितात्मा हृद्व्यथापेपीडधमाना दुर्मयादि तं
निराकृत्याप्यात्मन. कुलजत्वादनङ्गीकृतगत्यन्तरा सा रमणी कि
करोत्वित्यंभूते स्वप्रेमविषये ?

बाले नाय विमुञ्च मानिनि हयं रोषान्नया कि कृतं

स्रदोऽस्मासु न मेऽपराध्यति भवान्सर्वेऽपराधा मयि ।

तौत्क रोदियि गद्गदेन धचसा कस्याप्रतो रुद्यते

नन्वेतन्मम का तवास्मि दयिता नास्मीत्प्रतो रुद्यते ॥ ५५ ॥

आत्मनोऽन्याव्यासङ्गव्यञ्जकं संभोगचिह्नं निशाम्य सुतरां
कुपितामोप्यकिपायितवदनकमला प्रणयभङ्गखण्डिता भामिनी प्रसि-
प्पत्स्मिन् कस्मी, व्यग्रहृति हेऽप्रालम्बे बाले ! सा प्रतिवक्ति हे

भर्तुं ! ततः सानुनयः सः प्रार्थयतेऽयि कोपने ! अमर्षं विजहोहि
 ततः सापि निगदति क्रोधात् किं मयानुष्ठितं, न तु किमप्यनभीष्टं
 वैमुख्यतूष्णीभावनिर्भर्त्सनपादाघातनिरसनादिकमभ्यसूयारोपानुभा-
 वाभिनयेन वृतं त्वयि कृतकिल्बिषेऽपि गाढबद्धस्नेहद्रोहिणि सत्यपि,
 सः समुदीरयति नन्वन्तनिगृहीतकोपया त्वया किमपि मे न कृतमिति
 हेतोर्मयि परिक्लेशः सजाजायते, पुनः सापि भङ्गिनैपुण्येन ब्रवीति
 भवान् महद्यं नापराध्यति न स्खलति सर्वाणि स्खलितानि मय्येव
 वर्तन्ते यतो मया दिवानिशं सावधानमनपेक्षितत्वादसंरक्षितत्वा-
 दित्यं त्वं निर्मर्यादो भूत्वोन्मार्गगतो मद्दृढयसतापनं सवृत्तोऽसि,
 सोऽपि पर्यनुयुङ्क्ते तत्त्वस्माद्धेतोः कण्ठस्खलितवचनपूर्वं रोदन-
 कुरूपे, सा प्रतिभापते कस्य पुरतो मया रुजते, सप्रति निर्दयस्य
 तटस्थस्य तवाग्रतः कथमहं रोदिमि, स आलपति वाढं मत्समक्ष-
 मेव रुद्यते, ततः सा पृच्छति दृढमपराप्रसक्तस्य निरनुरागस्य तेऽहं
 कास्मि ? अपि तु न कापि, स प्रतिवक्ति मे वल्लभासि, ततः सा
 सावहेलं हस्तं प्रक्षिप्य समुच्चारयति नास्मि नास्मि महिलान्तर-
 सभोगलोलुपस्यात्पथानुवृत्तिशीलस्यान्याधीनस्य तव प्रिया नास्मी-
 त्यस्मात् कारणात् प्रमुक्तकण्ठं सदैव्यं रोद्यते भयं दानीमित्यति-
 मनोरमा परम्परपर्यनुयोगप्रतिवचनमयी सभाषणपरम्परा सचार्थंते
 प्रणयकलहप्रसङ्गे कामिमिथुनेन ।

ईर्ष्यामानजनितविप्रलम्भशृङ्गाररमसंमिकते मनोहरवाक्यपार-
 म्पर्याङ्गादितरमज्ञमनसि शार्दूलविश्रीडितवृत्तयुजि पद्येऽग्रे किञ्चि-
 दाकृतसहितं स्याद्गूढोत्तरमुत्तरमित्यलकारचन्द्रिकाविहितलक्षणानु-
 गामी प्रचुरनिग्रहप्रदोत्तरनैरन्तर्यंज उत्तरसज्ञवालकारो नितरा
 प्रतिभासते यथादाहरणे 'कुशलं तस्या जीवति कुशलं पृच्छामि
 जीवतीत्युक्तम्, पुनरपि तदेव कथयसि मृता नु कथयामि या
 द्रसिति' इतिवदथापि ।

श्लिष्ट कण्ठे किमिति न मया मूढया प्राणनाय-

श्चुम्बत्पस्मिन्वदनविनतिः किं कृता किं न दृष्टः ।

नोक्तः कस्मादिति नववधूचेष्टितं चिन्तयन्ती

पश्चात्ताप वहति तरुणी प्रेम्णि जाते रसज्ञा ॥ ५६ ॥

• विवाहमहामहानन्तरमपरिचितमान्मयलीलाप्रातिकूल्येन सद्य क्षतयोनिवालास्वाभाविकमौग्ध्येन च स्वादिष्टमपि पुष्पायुध-मदरसास्वादन यथातृप्ति सम्यग् नास्वादित मयेति काले गच्छति सति शनैः शनैरुपचेचीयमानरिरसा पौन पुनिकमुस्तप्राचुर्योपवृहित-प्रेमरसाभिज्ञा निर्भरानुशयमनुभवन्त्यास्ते काचिद्युवतिरिति मन्मथ-रहस्यकोविदेन सुरसगृङ्गाररसज्ञाग्रेसरेणामरुणा पश्चात्तापपरा-भूतायास्तस्या दयमानेनेत्यमुच्यते यत् तदानीमप्रागल्भ्यविमूढचेतसा मया किमर्थमनुरागी जीवितेश्वरो न सस्नेहोद्भेदमालिङ्गितः, तस्मिन् मा रागातिशयपूर्वं परिचुम्बति सति कथमिव मया त्रपयेव निजानन नमित, किमिति मया सम्रुविलास स न निरोक्षित, कस्माद्धेनोर्वा स मया किञ्चिदपि नाभिभाषित इति स्वमतिमुग्धन-बोडाचेष्टाविशेषमपरिपूर्णमनोरथमनुस्मरन्तीदानीं परिचय गते शृङ्गारे रुचिररसाभिज्ञा सवृत्ता यूनी तखेदमनुतापमनु-बोभवीतीति । यथा कश्चन बाल स्वहस्तगत मधुरमिष्टान्न केनापि हेतुना सम्यक्प्रकारेणानास्त्राद्य किमिति मधुरिमसुरस तन्न खादित मयेति पश्चात्ताप निविशति तथेयमपि माधुर्यमयमपि मन्मथमुघासार यथारुचि न समुपभुज्य प्रबलानुतापताप्यमानास्त इति पश्चात्तापाक्षेपशशिनाक्षेपालकारेणान्योन्यगाढानुरक्तयोस्त-रुणदंपत्योर्मञ्जुलसभोगशृङ्गाररस मञ्जुमञ्जु प्रवहन् मन्दाक्रान्त-पादतरङ्ग श्लोचनदोष्यमात्मन शोभा दिदृक्षूणा सुरभि रससार च लिलिक्षूणा तृप्तये शोशुम्बत इत्यत्र का मेरुतिशयोक्ति ।

श्रुत्वा नामापि यस्य स्फुटघनपुलकं जायतेऽङ्गं समन्ता-
 द्दृष्ट्वा यस्याननेन्दुं भवति वपुरिदं चन्द्रकान्तानुकारि ।
 तस्मिन्नागत्य कण्ठग्रहनिकटपदस्थायिनि प्राणनाथे

भग्ना मानस्य चिन्ता भवति मयि पुनर्वज्रमय्यां कथंचित् ॥५७॥

दुर्भरेर्ष्यामूलके प्रणयाकलहेऽपराधिनं भर्तारिं प्रत्यभिनय
 ष्ठवेन मानप्रपञ्चो व्यक्तं त्वयाविष्करणीय इति प्रियवयस्याभि
 रितापि गृहागतस्य तस्य प्रत्यक्षे खण्डशः खण्डितमानप्रोत्साह
 योपदेशं तथाकर्तुमशक्ता भूत्वा तदनन्तरं सामर्थ्यविहीनमात्मा
 शयन्ती ताम्ब्यो यथावस्त्वावेदयति यद्यस्य मे प्राणदयितस्या
 भधानमाकर्ष्याप्यौत्सुक्यप्रमोदातिशयवशान्मे गात्रं सर्वतो विस्पष्ट-
 रोन्धरोमाञ्चकञ्चुकितं समुत्पनीपद्यते यस्य च वदनेन्दुं निशा-
 यापि निर्भरानन्दातिरेकेण प्रोद्भिद्यमानस्वेदसदोहतया ममेदं शरी-
 कं विद्रवदिन्दुकान्तोपलानुरोधि संबोभोति तस्मिन् प्राणदयिते
 [हमागत्य गण्डपरिचुम्बनकण्ठाश्लेषार्यमेव मत्सान्निध्ये तिष्ठति
 तति कथंचिद्युष्मदुपदेशद्वारा मनसि कोपदारुण्यस्य समारोपित-
 वाद्वज्रप्रख्याया निष्ठुरायामपि मयि मानचिन्ता खल्वतर्कितमेव
 तेरोदधातीत्येव नैसर्गिकसान्द्रप्रणयेन कृत्रिमोऽप्यकृत्रिमोऽपीर्ष्या-
 तनितामर्षं समूलघात विनाश्यत इति ।

अत्र खलु पूर्वार्धे प्रियतमनामसकीर्तनश्रवणेनापि दयितायाः
 तेमहर्षणं सजायते, तदीयमनोद्रावकमुखेन्दुदर्शनेनापि हिमरश्मि-
 केरणालोकेन चन्द्राकन्त इव तस्या देहः प्रहर्षप्रकर्षेण द्रवीभवति
 व किमुत तदालिङ्गनादिकेन, किञ्चोत्तरार्धे सर्वदमेनातिप्रभ-
 विष्णुना मन्मथेन पराजित्य क्षुद्रमानकण्टको भीतभीतः कांदिशीको
 भूत्वा सपत्न्याया गत इति शक्तिव्यापः स्वभाविः स्वभाविः स्वभाविः

आननेन्दुवपुश्चन्द्रकान्तपरम्परोऽमितिद्वारेण सुष्कूपवर्णितत्वादन
स्रग्धरावृत्तेन सह प्रादुर्भवति जात्यलकार ।

नन्वेतत्पद्यवाचनान्तर वितर्क्यते यदवलाना सरलहृदयाना
कृतेन भर्तृस्नेहो वापत्यवात्सल्य वापरेण वेन खल्वतिरिच्यत इति ।

लाक्षालक्षम ललाटपट्टमभित्त केयूरमुद्रा गले

वक्षत्रे कज्जलकालिमा नयनयोस्ताम्बूलरागोऽपर ।

दृष्ट्वा कोपविधायि मण्डनमिदं प्रातश्चिरं प्रेयसो

लीलातामरसोदरे भृगुदृश श्वासा समार्पित गता ॥ ५८ ॥

परिस्फुटितासूयास्पदीभूताया प्रतिपक्षकामिन्या पादयो
प्रणिपातेन नून सप्रान्त चरणालवतकचिह्नमलिकपट्टिका परि-
तस्तस्था परोरम्भेण ननु कण्ठे न्यस्त तदद्भगदमुद्रण तस्या नेत्रपरि-
चुम्बनेन नु मुरो मुद्रितमञ्जनवल्मप तथा विहितेन नेत्रचुम्बने-
नोताहोस्विन्नयनयोरद्भितो रक्तताम्बूलवर्णंश्चेत्यादिव रमणस्य
वपुषि सप्रान्त कोपयिष्णु मयुज्वलोद्दीपक लाञ्छनस्य विभूषण
प्रभातवाले मामूय निरीक्ष्य निरीक्ष्य स्वविरहज्वरप्रशमनायानोत-
पूर्यस्य विलाससरसोरुहस्याभ्यन्तरे धैर्येण धैर्येणप्यमानमन्तनिगृह्य
रोपाग्निप्रादुर्भावा- नार्थमेव समलसौगन्ध्यजिघ्रासाव्यपदेशेन
घनिनहरिणेशपाया प्रश्वासा परमवमान प्राप्ता इति स्वाङ्गेषु
व्यक्त लाञ्छनेनान्यासमुपभोगलाञ्छनेन सह प्रातम्नरा स्नान-
मट्टवैव निजयनति प्रत्यागतस्य वमयुजनकस्यातिनिवृष्टाचारस्य
दोर्जन्यदोहं दयरलद्भितन्वस्यस्य निग्दापात्रस्य भर्तुरनिष्टेन
मदगर्भेनागि स्वयं गमाधित्य निजाकारविवृतिगोपनतत्पराया
स्तो- ननुताया लोर्जन्यगोहादंनुमण्डितस्वभावभूताया प्रगसाभा-

जनीभूताया भार्याया अत्यन्तदलाध्यं धैर्यं सौक्ष्म्यं च वणयात्
सहृदयकविशिरोमणिरस्मदीयोऽमरुः ।

परमार्थतोऽत्र शार्दूलविक्रीडितवृत्तकल्पिताकारे दुस्सहवि-
प्रलम्भदुःखशंसिनि मुक्तकरत्ने मुगृहीतनाम्न्या प्रेमावन्धविच्छेद-
खण्डितया स्वीयेर्ष्यामर्षविकारगुप्तये लीलातामरससोरभाघ्राण-
क्रियया गहर्धेनाम्न. पत्युरतिसन्धानं कृतमिति हेतोः समुत्पन्नो
युक्त्यलंकारस्तस्या अतिस्थिरत्वं सुविनीतत्वं च प्रशंसन् यथापापं
भृशं सपादाघातं निग्रहीतव्यस्य तस्य दौर्धर्यं निन्दन्निवोत्तमालं-
कारायमाण. शोभते ।

लोलैर्लोचनवारिभिः सशपथैः पादप्रणामैः प्रिये—

रन्वास्ता विनिवारयन्ति कृपणाः प्राणेश्वरं प्रस्थितम् ।

पुण्याहं यज मङ्गलं मुदिवसं प्रातः प्रयातस्य ते

यत्स्नेहोवितमीहितं प्रिय मया तन्निर्गतः श्योष्यसि ॥ ५९ ॥

मनोदाहकप्रवासविप्रयोगामर्षिष्णुमंनमि व्यवसितप्राणोत्स-
र्जनसंकल्पा नूनमद्यप्रभृत्यनुभविष्यमाणविरहव्ययाचिन्तावेगमा-
मन्व्यमाननुपुमारहृदयपल्लवापि यज्ञसारायमानधैर्यावलम्बिता
शोकानलदग्धप्रायापि निर्विकारागृहीतिर्धैर्ये णग्याणु प्रागल्भ्येन प्रीडा
याचिन्मत्तया—शिनी जनपदान्तरप्रयाणमार्गेषुना प्रस्थास्यमानं
सज्जीवृताध्वसभार भर्तार नयनयोगद्विद्रुयमानमपि बाष्पदुर्दिनं पष्ठे
निगृह्य धीरमभिभाषते हे प्राणनाथ ! प्रवामविप्रलम्भस्यात्यन्ता-
महत्वात् मभोगमोक्षमयस्य महत्तागस्यातिरचितरत्वाच्चोदथयो
निर्भरविरहवेदनामरीमूढमाना इत्याना. मृत्यो दीना अपरा मरा-
थयो नेनाभ्यामयोनिजननेन जनया जनया पुर्णोपिस्वमापैर्लोललोलै-
रधुषिन्दुशालेन्नाता प्रजयिनी भार्या मां त्यक्त्वा मा यापीः, यदि
मच्छमि पुनर्मा न श्चयमोष्यादिनापयजनमर्षिर्हृदयंगमंरपग्न-

प्रणिपातैरन्यै प्रियै प्रेमातिशयद्योतकैश्चेष्टितैश्च कार्यान्तरवशात्
 प्रवासाय देशान्तर प्रति प्रतिष्ठमान निजजीविताधारभूतत्वात्त-
 मन्तरेण प्राणधारणस्याचिन्त्यत्वाच्च प्राणेशभूतमतिदयित भर्तारिं
 विशेषेण निवारयन्ति, यतोऽहं तु न तादृशी तत सप्रश्रय स्नेहपूर्वं
 पतिप्राणाहमाशासेऽद्य पुण्याह पुण्याह पुण्याह भूयात्, कल्याणकारि
 सुदिल्स तेऽस्तु, हृदयेन मेऽनुरागरञ्जितेन सह व्रज, प्रातस्तरा
 प्रयाणोद्युक्तस्य ते मङ्गल भूयात्, भद्रा सन्तु ते पन्थान इति
 परन्तु हे दयित! यदन्योन्यप्रेमानुरूप परस्परस्नेहसदृश किञ्चिन्मया
 समीहित विद्यते तदचिरेणाध्वमागंस्थस्त्वमाकर्णयिष्यसीति ।
 अचिरभाविदुर्विपह्विप्रलम्भशृङ्गारशोकरसकार्दमे तथा शार्दूल-
 विक्रीडितवृत्तन्यस्तचरणेऽन्वाष्पदुदिनायमाने दलोकरत्ने प्रगल्भ-
 धीरनायिकाया भविष्यन्मरणव्यञ्जकेन चरमपादेनानुकूलनायकस्य
 प्रस्थानं निवारितमिति परिपूर्णाशय आक्षेपालकार सिद्धनिजकार्य-
 मनोरथ सजाजायते । ननु यत्स्नेहोचितमीहित प्रिय मया तन्निर्गत
 श्रोष्यसीत्यतिकरुण वच श्रुत्वा निष्करुणोपि क स्वोया जाया
 तुच्छतृणवत् परित्यज्य जनपदान्तर गच्छेन्, न कोऽपीति श्रद्धाना
 वय नि सशय मन्यामहे स्वभार्यावात्सल्यानुकूलोऽयमपि नायक
 प्रयाणाध्यवसाय परित्यक्नवान्, न तु दयिता तामिति ।

लग्ना नाशुकपल्लवे भुङ्गलता न द्वारदेशेऽपिता

नो वा पादयुगे स्वय निपतित तिष्ठेति नोक्त वच ।

काले केवलमम्बुदालिमलिने गन्तु प्रवृत्त शठ-

स्तन्व्या बाष्पजलौघकल्पितनदीपूरेण रुद्ध प्रिय ॥ ६० ॥

दीर्घकालप्रोपितान्नध्वनोनान् स्वस्वकान्तासमागमत्प्रापि-
 पासितान् सत्वरगमनाय नीरन्ध्रयुग्मद्गंनोत्सुक्यसहस्रेण युग्मान्

प्रतिपालयन्ति विरहिण्य प्रिया इतीव गम्भीरस्तनितेन प्रेरयति
सान्द्रोत्कण्ठितप्रणयिमिथुननिकरपरस्परसमेलनमनोरथसाधकेऽतिस-
पृहणीये वर्षासमये केनाप्यविज्ञातेन कारणेन वहिर्निययासु निर्वि-
वेक निर्विचार कामिन केवल नयनसलिलपूरेण काचित् कामिनी
कथञ्चित् समरोत्सीदिति व्याजिहीर्षया नानाविधसभोगार्थोपभोगसु-
खितसहवासमुखीयमानानुरक्तस्त्रीपुसनिवहदिदृक्षकतानमना इवा-
स्मदीयरसकविरमरुरूपवर्णयति यत् तन्निर्गमनप्रतिपेधाय स्वबाहुव-
ल्लरी तस्य परिधानाञ्चले साग्रह नासञ्जि, द्वारकपाटेऽगलवत्
तया न न्यधायि तदीयचरणयुगले सकरुण तया भूयो भूयो नो
प्राणामि मामेकाकिनी निरुपमप्रेमपान विहाय क्व यासि
निर्दय ! तिष्ठेहेति वचन वा न तया समुदीरित विन्तु मनोहरे
प्रणयिजनसौभाग्योदयजनयितरि हन्त वारिवाहराजिमलीमसे
दुर्दिनायमानेऽप्यन्योन्यासक्तकामिमिथुनसमवायसङ्गमप्रमोदप्रदत्वेन
खलु सुदिनायमाने जलदागमे प्रस्थातु प्रवृत्तो विचारविहीनोऽनर्थ-
कारी रमणो वारिमुग्धि सपादनीयेनापि नयनसलिलप्रवाहै विर-
चितेन जङ्घाद्वयसेन नदीपूरेण केवल तनुमध्ययापि पीनजघनभार-
मन्यरया दयितया तया ऋच्छ्रात् प्रयाणात् प्रत्यपेधि । खल्विहापि
पूर्ववच्छार्दूलविक्रीडितवृत्तकल्पितावयवे स्तोकविप्रलम्भरसस्यदिनि
रुचिररुचिरे मुक्तके कमनीयाया प्रावृषि निर्जिगमिपोनयिक्स्य
गमन दुस्तरेण नदीपूरेणेव वाष्पजलोधेन पतिवत्सलया नायिक्वया
निवारितमित्यौपम्यविशेषोपेत आक्षेपालकारो रसिकाना मनासि
सरस हर्तुमाविर्भवति ।

आस्ता विश्वसन सखीयु विदिताभिप्रायसारे जने
तप्राप्यर्षयितु वृश सुरचितां शफनोमि न व्रीडया ।

लोकोऽप्येव परोपहासचतुरः सूक्ष्मेद्भित्तज्ञोऽप्यलं

मातः क शरणं भ्रजामि हृदये जीर्णोऽनुरागानल. ॥ ६१ ॥

पातिब्रत्यविहोना जीवद्भूतंका काचिद्योपिदात्मनो निर्मयदिन
 रागोद्रेकेण स्वकीयात् पत्युरलब्धसभोगसहवासप्रमोदा सती हृदये
 विद्यमान पुरुषान्तर कामयमानापि प्रतिबूढवयोंगात् कदाचिदपि
 सभाव्यलोककिंवदन्तीभीरुस्तत्सद्गम मनोराज्यविजृम्भणकल्पमिव
 मन्यमाना किंकर्तव्यताविमूढचेतास्तत्समागमविषये प्राप्तकालस्य
 कस्यचिदपि प्रतिविधानोपायस्य प्रेप्सया सुपरिचिता काचिद्वयो-
 वृद्धामभिभापते हेऽम्ब । अभिलपिताय तस्मै जनायाभिसरणा-
 दिसमीहितार्थनिवेदनाय वि करिष्यामि, वयस्यासु विश्वासो मे
 तिष्ठतु, यदि तास्तस्मै प्रेषिता स्पुस्तहि कर्हिचिदपि रहस्यमङ्ग
 कुर्वोरन्निति ता न श्रद्धामि, सर्वथेय मयि स्निहयतीति मदीयचे-
 तोवृत्तीङ्गिताकारसौक्ष्म्यविदि विज्ञातमत्सकल्पतत्त्वे तस्मिन् स्पृह-
 णीये जनेऽपि सलीला सुकल्पिता दृष्टि विक्षेप्तु नपया न पारयामि,
 एष लोकोऽर्जितमात्र परोपहासनिपुण परमाणुसूक्ष्मङ्गिताकाराशय-
 कोविद परद्रूपणापवादनिरतश्च, हृदयदाहकोऽनुरागहृतभृग् जीर्णता
 गत इतीत्यभूतेऽत्र बमह समाश्रये, किं वा करामोति । पुरुषान्तरे
 दृढदृढवानुरागा भर्तृमती कुलपासनीय दुर्मतिनिवृष्टस्त्री केवल
 लोकापवादभयाद्भूतोप्रयणमपि दृष्टिविक्षेपमपि स्वयमभिसरणमपि
 किमपि वर्तुं न शक्नोतीत्यस्या निन्दनीयस्वभावावस्थितिवर्णनोत्थेन
 जात्यलकारेण मयोगाभावजनितविप्रलम्भगृहगारशसो शार्दूलविक्री-
 दितवृत्तसज्जितपादचतुष्टयोऽय इलोक वृत्तार्योऽश्रियमाणो मनुष्य-
 लोके विशाल एव निन्दास्पदीभूता परिहरणोया स्त्रीधर्मविवजिता.
 न्त्रियोऽपि बाहुल्येन बोधुवतीति क्वेरभिप्राय सन्नुचयति ।

न जाने समुत्सायाते प्रियाणि वदति प्रिये ।

सर्वाण्यङ्गानि किं यान्ति नेत्रता किमु कर्णताम् ॥ ६२ ॥

मे द्वितीयजीवितभूते द्वितीयहृदयभूतेऽत्यन्तस्पृहणीयेऽति-
कमनीयेऽपरपुष्पधनुषीव लावण्योदार्यसौजन्यपीरुपादिप्रशस्यगुणस-
मुदायसमलकृतस्वरूपे शाश्वतसुखजनके प्रियतमे मत्प्रत्यक्षमेवागत्य
पेशलानि रुचिराणि सुरसस्वाङ्गानि चन्द्रकान्तोपलद्रावककुमुदवान्धव-
वदन्त करणद्रावकाणि चाटुवचासि मधुर मधुर व्याहरति सति
सेन्द्रियग्रामाणि निखिलानि गात्राणि सर्वात्मना द्रवीभूय तस्याति-
प्रियदर्शनतया सावधानदिदृक्षया नेत्रायन्ते किं तदीयचाटुवचसा
सुनरा श्रुतिपेयत्वात् किमुत कर्णयन्त इति सम्यग् न वेद्मीति
तस्मिन् सुदर्शन यूनि निर्मर्यादमनुरक्ता काचिद्युवति प्रियसखी-
जनस्य पुरस्तात्प्रशसापूर्वं स्वनिर्भरप्रेमविशेष प्रीतिप्रोत्फुल्ल-
हृदया तत्स्मरणमुखेपन्मुकुलितनयनोत्पला सती कथापयति ।
अत्रातिशयोक्तिगर्भं सदेहालवार । वृत्त त्वनुष्टुप् । परिपूर्ण-
सभोगशृङ्गार ।

अनल्पचिन्ताभरमोहनिश्चला

विलोभमानैव करोति साध्वसम् ।

स्वभावशोभानतिमात्रभूषणा

तनुस्तवेय घत किं नु सुन्दरि ॥ ६३ ॥

इति प्रिये पृच्छति मानविह्वला

कथंचिदन्तर्धृतवाप्यगद्गदम् ।

न किंचिदित्येव जगाद यद्वधू

कियत्र तेनैव तयास्य वर्णितम् ॥ ६४, युग्मम् ॥

दुर्विपहेर्ष्यामानविप्रलम्भसंतापपरम्पराभूयिष्ठेऽन्तरङ्गबहि-
रङ्गशोपणशीलत्वेनातिविपमे विरहे निर्विनोदत्वेन दुरतिक्रमे
हृदयवेधविपादशल्यदीर्घाकृते बहुतिथे काले कथंचिद् व्यतीते
वनितान्तराभिगमनरूपिणी दुर्वृत्तिमनुष्ठाय गृहमागत्य मनोव्यथा-
मृदितस्य स्वकीयशरीरस्य दौर्बल्यकादर्यकारण सकरुणमिव पृच्छत
चत्पथप्रतिपन्नस्यापराधिनो भर्तुरग्रतोऽतिश्लाघ्यसौजन्यसौहृदयस्ने-
हातिरेकशगिन्या केवलमेकशब्दमय्यापि शब्दसहस्रातिरिक्तसारया
मानजनितावस्थान्तरगोपनार्थमेव यथायथं प्रयुक्तयापि समस्त-
वस्त्ववबोधिकया व्याजोक्त्या खलु निजाकार गोपयाञ्चकार
निर्भरचिन्तासतापसतप्ततनु काचित् तन्वङ्गी पतिवर्त्मगेत्युपवि-
वर्णयिषुणा परमाणुसूक्ष्मस्त्रैंगताकोविदेन रसिकचूडामणिभूतेन
कविवरेण सरस निगद्यतेऽयि वरवर्णिनि । प्रचुरचिन्तामतानमूर्च्छा-
निष्पन्दा दुर्भरवमनम्यनरन्तर्यविकलवा निसर्गमुपमानम्रतामात्रभूपा
किन्तु वास्तविकविभूषणविर्वाजिता भूरिव्यथातनूकृता निर्वलेय ते
तनु किं नु खल्वलोकनमात्रेणैव त्रास मे जनयतीति सविपादं
पर्यनुयुञ्जाने पत्यो तदपपराधमूलकदुर्विगाहमानव्याकुलीकृतचेता
हृदयसतापनचिन्ताग्निदग्धकल्पा सा वधूरभ्यन्तरस्तम्भिताश्रु-
प्रवाहकलुपितकण्ठस्खलितशब्दोच्चारणपूर्व गद्गदशब्देनातिकृच्छ्रान्
न किंचिद् ' इत्येव यत् प्रतिवचन व्याजहार तेनैवास्मै तथा
वियन्न वर्णित, न किंचिदित्यनेन समस्तवृत्तान्त आमूलाद्भूयिष्ठं
तस्मै पापिने निवेदयाञ्चक इति ।

ननु ह्यत्र ' मयि पश्य गृहारामपरागैरस्मि धूसरा ' इत्यु-
दाहरणवत् किंचिदिति व्यपदेशेन प्रणयमाननिष्पादितस्य प्रशस्य-
विनयकामाविभूषणया कुलजया वध्वा शोचनीयावस्थान्तरस्या-
पह्नूतत्वाद् व्याजोक्त्यलपारोऽचिरेण हृद्यतरसभोगानुद्गारेण
परिणस्यमानेन दैन्यसचारिभावपुरस्सरेण विपादशल्यितेन विप्र-

म्भशृङ्गारेण वस्तुतो दुःखमय वशस्थविलवृत्तयुत पद्यमिदं खलु
सिद्धस्वप्रयोजन चरीकर्तीत्यत्र कः सदेहगन्ध ?

विरहविषमः कामो वामस्तनूकुरुते तनुं
दिवसगणनादक्षश्चायं व्यपेतघृणो यमः ।

त्वमपि वशगो मानव्याघेर्विचिन्तय नाथ हे

किसलयमृदुर्जाविदेव कथं प्रमदाजनः ॥ ६५ ॥

अचिरस्थायिनापि प्रणयकलहजेन विरहेण दूरीकृतजीवित-
नाथाया कामुकेन विनाकृतेयमवला निर्वलास्त इति चिक्विलक्षया
निराश्रयमात्मानं लक्ष्मीकृत्य निरन्तरमाकनीस्कद्यमानेन सर्वंतापेन
पुष्पधन्वना निष्ठुरैर्मर्गिंशैर्मरोमृद्यमानाया कान्तविरहितेय निष्प्र-
योजनायुरिति सुसूदिपया जीवन्मृतस्व बलात्कारेण केशग्राहमाकृष्य
सर्वंजीवान्तकेन भयानकेन कृतान्तेन प्रतिक्षण वठोरेण दण्डेनाजघन्य-
मानाया बलहान्तरिताया कस्याश्चित् प्रमदाया अभिशोचनीयम-
वस्यान्तरमावेदयितुमागता प्रणयकोपविश्लेषितमियुनसघटनानिपुणा
श्रेष्ठदूत्यनुरूपा तद्वयस्या विजनस्थ विरहिण तदीयकामिन यथा-
वसरयोग्य सानुनयमवबोधयति हे स्वामिन् ! असहनीयदुर्वारणमन-
सतापसतानजनकत्वेन क्षणमप्यसहनीयेऽतिस्निग्धकान्तवदनारविन्दा-
वल्लोकिपासमुत्पत्नीपद्यमानोत्वण्ठावाहुल्यसमाकुलत्वेन निमेषमात्र-
मप्यक्षमणीये सुकुमारहृदयपल्लवच्छिदि तीव्रव्यथाभूयिष्ठे विद्योगे
विषमो निस्त्रिंशः प्रतिकूलचेष्टो मनोमथन इति स्वापराभिधासदृश
कदर्पो विरहवृशानुपरिक्विष्टमपि तस्या शरीरमधिक वाश्यं प्राप-
यति तथा दयाविहीन सर्वेषां मजीवानामायुर्हरत्वादिह लोकेऽन्तक
इत्यपरेण नाम्ना मुविस्थातो निष्करणोऽसौ यमुनाग्राता तस्या
जीवितावधेरवशिष्टदिवससंख्यानतत्परो वरीवृत्यते, त्वमपि च

।स्या ईर्ष्यामिर्षरूपिणो रोगस्य वशंवद सन् रोगशान्तिमंपादनाय । प्रिययतिपसे तस्मात् सर्वात्मना विचारय कथमसोढव्येन वियोग-
 रिखेदभारेण मृदित. किसलयवन्मृदुलो योपिज्जन इत्य ध्रियेतेति
 'दुर्वारा. स्मरमार्गणा प्रियतमो दूरे मनोऽयुत्सुक गाढ
 म नव वयोऽतिकठिना प्राणा कुल निर्मल, स्त्रीत्व धैर्यविरोधि
 न्मयसुहृत् काल कृतान्तोऽक्षमी नो सख्यश्चतुरा कथ नु विरह
 सोढव्य इत्य मया' इत्युदाहरणवदत्रापि प्रणयमानजनितस्यापि
 'विरहस्यासोढव्यताद्योतनाय कामयमादीना परस्पराविरुद्धयुगपद्भ्रा-
 मभाजा गुम्फनासमुत्थ समुच्चयालकारश्चरणनिवेशितहरिणीवृत्त
 श्लोकमिम विमण्डयन् विशेषतो मानज विप्रलम्भशोक सवर्धयति ।
 किं चात्रादिमपादेन कामो विरहविषमोऽपि हृदयगमे सङ्गमेऽत्यन्ता-
 नुकूल इति द्वितीयपादेन सर्वास्ववस्थानु कृतान्ताज्ञाया अनतिक्रम-
 णीयत्वादनवज्ञसुखमयेषु सभोगेष्वायुरवधिर्यापितव्यो न त्वन्त-
 करणममंभेदिषु विरहदु ग्नेष्वित्युत्तरार्धेन त्वा प्राणनाथ वर्जयित्वा
 न कोऽप्यन्यस्तामुज्जीवयितु समर्थस्तथावत् सा ध्रियते तावद्
 द्रुततरमागत्य ता बल्लभा समुच्छ्वासयेति पृथक्पृथक्गवगच्छद्भि-
 रस्मामिरप्याशिष्यते प्रणयकोपवियोजितस्यैतस्य कामिमिथुनस्य
 षोडशमागमो भवतादिति ।

पादासयते सुचिरमिह ते वामता क्वं मुग्धे
 मन्दारम्भे प्रणयिनि जने कोऽपराधोपरोधः ।

इत्थं तस्याः परिजनकयाकोमले कोपवेगे

वाग्पोद्भेदस्तदनु सहसा न स्थितं न प्रयुतम् ॥ ६६॥

प्रेमागमो विदितत्वानिर्भरेणानुशयेन दृढ पेपीड्यमानमवि-
 चारेण प्रणयस्तलित्रेण यद्दृच्छन्ना वृतात्प्रसप्तोऽग्निभयो न तेषुना-

त्स्यामीति त्वदधीनजीविततयेत्यात् पाशुले भूतलेऽप्यात्मान
 पात्य सुदीर्घकाल सिसान्त्वयिषया त्वदीयचरणावलम्बन वृषण
 सान्द्रानुरक्त जन प्रति हे मूढे ! केव कृपाविहीनाया निष्ठुर
 करणायास्तथ प्रतीपगामिता निखिलाना चिन्त्याचिन्त्यान
 नयोपायाना क्षीणप्रायत्वादधुना मन्दारम्भ स्तोकावशिष्टो
 कामिनमुद्दिश्यापराधस्य का निरोधस्तत् प्रणयापराध एकलोऽप
 पदे मारोपयेत्येवप्रकारेण यथावद् व्याहृतेन परिजनस्योपालम्
 देशमयेन भाषणेन चिरात्तस्या कामिन्या रोपावेगे विश्लर्भ
 तदनन्तर नयनसलिलप्रसरै सपदि न प्रसृत नाप्रसृतमिति प्र
 कुपिताया कस्याश्चिद् रमण्या प्रसादोन्मुखत्व गच्छन्त कोप
 निबन्ध व्यक्तीकरोति निसर्गदुर्वोधस्त्रीभावपारदृश्या कविवरेण

इहान्तिमपादे वाष्पोद्भेदैस्तदनु सहसा न स्थित न प्र
 मित्यनेन वाक्येन प्रेमापराधसमुत्पादितस्य कोपवेगस्य सम्य
 प्रशमितत्वाच्चित्तप्रसनताद्योतया अश्रूत्पीडा नैवपदे प्रोद्भि
 परन्तु काले कियति गते प्रसृता इति व्यज्यते किञ्चात्र म
 ग्रान्तावृत्तयुजि विप्रलम्भशृङ्गारमयेऽप्यचिरभाविन समोगशृ
 सूचयति श्लाके वामताप्रमुखाना विरुद्धाना पदार्थानामे
 युगपदवस्यापितत्वाद्धिरोधाभामालवार मजायते यन्म लक्षण
 ताव्यादर्श 'विरुद्धाना पदार्थाना यत्र मसगंदर्शनम्, विरोपदर्शना
 स विराध स्मृतो यथा' इत्युक्तम् ।

तथाभूदस्माक प्रथममविभयना तनुरिय

ततो न त्व प्रेषानहमपि हताशा प्रियतमा ।

इदानीं नाथस्त्व ययमपि पलत्र किमपर

मपाप्त प्राणाना पुलिशषठिनातां पलमिदम् ॥ ६७ ॥

पुरानवद्येषूपचितरुचिररससारेषु सर्वाकाररोमहर्षणेषु सुरत-
 प्रमोदमुखैवतिवाहितानामविस्मरणीयाना वासराणा सोत्सुकमनु-
 स्मृत्यानुस्मृत्य सुचिरसमुपभुक्तसभोगकात्स्नर्यतया वा परेद्युरपि
 ह्योऽप्यद्यापि नून श्वोऽप्यपरेद्युरपि सर्वदेव समानरसदायकत्वेन वा
 प्रतिक्षणक्षीयमाणायुर्वत् प्रेम्णीदानीमपचीयमाने सति निवेदोद्रेक-
 मनुभवन्ती विपण्णा काचित् सीमन्तिनी निन्दास्तुतिपूर्वमनुराग-
 विहीनकत्व भर्तार द्रूते यन् प्राग् यदाविच्छेदनीयमुदृढरागरञ्जु-
 रञ्जुनिवद्धनिविकारहृदयो केवल स्नेहेनेव स्नेहायैव स्नेह एव
 प्रणयिनावावामभूव तदावयोर्हृदयमप्येकमविभक्त तनुरपि चैकै-
 वाभिन्ना खल्वभूता, परस्परनिर्दोषगुणावृष्टत्वादन्योन्यानुरागद्रवी-
 भूतसर्वात्मप्रहृष्टत्वाच्च कियत्मुसिनी तदानीमासिप्त्रहि तत-
 पश्चाद् दौर्भाग्यवशात् प्रेमाबन्धे शनकं शनकं शिथिलीभूयमाने
 त्व न पुनर्मे प्रियतम समजनिष्ठा, अहमपि दुर्गतिनिमग्ना वराकी
 समजनिपि, सप्रति क्षीणसारेऽनुरागेऽप्यग्निसाक्षिक् विवाहितत्वात्त्व
 मा विभर्षीति भर्ता भवसि, अहमपि त्वया केवल श्रिय इति भार्या
 भयामि, विमन्वत्, वज्रसारायमाणाना प्रणयविवर्जिताना दग्ध-
 प्राणाना दुर्विपाक फल मया लब्धमिति । अविरहितयोरपि प्रेम-
 रहितयोर्दपत्यो सहवासस्य नरखसदृशत्वमवबोधयत्यत्र शिथिलिणी-
 वृत्तवल्पिताकारे मुक्तवे दपत्योस्तयो पूर्वमेवता तदनु दयिता-
 दयितभावस्ततो जायापतिभाव इति पर्यायणावतत्वाद्दुत्पद्यते पर्या-
 यालङ्कारः ।

ननु श्रुतारिणययोरपि ममाश्रयभूतप्रेमरहितयो गुणमनमो
 स्त्रीपुरणयोनिरालम्ब्यो भार्यापतिभावो वा निष्पद्ये सहवानो वा
 शय नाम तोद् शक्येत ?

मुग्धे मुग्धतयैव नेतुमखिलः कालः किमारभ्यते
 मानं धत्स्व धूर्ति बधान ऋजुतां दूरे कुरु प्रेयसि ।
 सत्यैवं प्रतिबोधिता प्रतिवचस्तामाह भीतानना
 नीचैः शस हृदि स्थितो हि ननु मे प्राणेश्वरः श्रोष्यति ॥६८॥

अथि बालेऽप्रगतभे ! अप्रमादं शृणु प्राप्तकाल मे वचः
 किमिति त्वया सरलया समस्त कालो मीग्धेनार्जवेनाबुटिलस्व
 भावेन च व्यतिवाहयितुं सदैवोद्यम्यते, कदाचित् कृतप्रणयापराधे
 कदाचिदपराधरहितेऽपि दयितजने त्वं शोथालुखिलेष्वाखिले सासूया
 रूपं भजस्व प्रागत्समन्वितं धैर्यं मनसि समाश्रयस्व कौटिल्य-
 परिहीणा सरलमतिं मुदूरे जीर्णोपानहमिव परित्यज, किमनया
 प्रयोजनमित्येवप्रकारेण मान्मयरहस्यनिष्णातया सर्वस्मिन् कदपि-
 विषये प्रोढिकोटिमधिरुद्धया कयाचित्करया निपुणेन मन्त्रिता
 वाचिदतिमुग्धा प्रेयसि गाढयद्धनीरुद्धानुरागा दृष्टेन वचसानेन
 वचितचरिता साधरसवित्कवदना तरणी, हे निविचारे नीचैर्बुद्ध-
 न्यया हृदयस्थो मेजतिदयिनो जीवितेशो निश्चितमेवाकर्णयिष्यति
 ततो ह्येव तुभ्यं प्रोन्म्यति हीति दूरे स्मेति सर्वपुरुषगणजिष्णोरिव
 प्रागन्भ्यांत्सिक्तताया वयस्यायास्य मीग्ध्यार्जवनीमनसाधारभूताया
 पतिदयतायास्य मध्यं रश्मिं प्रवृत्तं मनोरमं गुरुमं मभाषणं कवि-
 पुगवेनोपवर्ष्यते । इह पूर्वाधेन चट्टयिधास्यादजनवव्यञ्जनविष-
 जितमनान्साथ विरगमत्रमिव मुग्धनेकरभमय नीरग्नप्राय जीवित
 बोधुं न मेनापि शरय तन्माददूरेऽहं मीग्ध्यक्षणाजंरया विदित्त्रिविध-
 रगनुगतादुप्रागत्समन्वितया दुर्गतान्यसूयामभेन्वायंजं त्म्यविचिर्षिता-
 नुगगनेऽप्या त्रया भवितव्यमिति तयोन्नराणेन निजप्राणाना
 तशयतात् प्राणनाथ हृदय नाशात् कृतमिति प्रणयवृत्तानाश्टा
 पतिप्रता सर्वोक्ततायादृष्टा इति मगूनिताम् ।

‘जितोऽसि मन्द कन्दर्प मच्चिन्नेऽग्नि त्रिलोचन’ इत्युदाहरण-
 नापि चरमपादे हृदि स्थिता हि ननु मे प्राणेश्वर ध्याप्यतीति
 पुनिरूपणेन नीचं असेति वाक्यार्थस्य समर्थितत्वाद् ‘हेतोर्वक्य-
 र्थत्वे काव्यलिङ्ग निगद्यते’ इति साहित्यदर्पणवारनिरूपितलक्ष-
 णैत काव्यलिङ्गालङ्कारो मुग्धाया सरलहृदयभूषिताया
 पितो निर्मलानुरागातिशयद्योतक मधुरिमोद्रेकप्रीणितरसिकनिवह
 लोकमेन समलकुर्वन् शोशुभ्यते । वस्तुतो या भर्तृमत्य आत्मन
 ति प्राणा इति मन्यन्तेता कथ न प्रशस्या ? ये बलत्रिणो भार्या
 वकीयप्राणवद् दयितेति निर्धारयन्ति ते कथ न श्लाघनीया ?

यव प्रस्थितासि करभोरु घने निशीथे

प्राणाधिको वसति यत्र जन प्रियो मे ।

एकाकिनी द्यत कथ न विभेषि बाले

नन्वस्ति पुङ्खितशरो मदन सहाय ॥ ६९ ॥

गुरनितम्बविम्बभारालसपादक्षेपामतिबलेन रामरज्जुना
 निर्भरेण रामोद्रेकेण च समाट्टप्यमाणा तमिन्नाया कान्ताभिसरणाय
 सवेत्तम्यान गच्छन्तीमद्युतोभयामेकाकिनी स्वैरिणी दृष्टिगोचरे
 शृत्वा वयोवृद्धा काचिन् पर्यनुयुद्मन्तं हे रम्भोरु । सूचिभेषा-घ-
 तममन्तान्द्रावगुण्डिने गम्भीरेऽनंरात्रे वेगावश्यकेन कारणेन कुत्रैव
 ! यासीति, सा स्वैरिणी दुर्वारमदनमदधीवा व्यपेतशपा सती व्यक्त
 प्रतिवक्ति यत्र मे प्राणम्योऽधिकोऽमृत्याज्जीवितादपि गरीयान्
 दयितो जन प्रतिवसति तत्रैव गच्छामीति, पुनश्च तथा जरत्या हा
 यत्नेहाबले! मयानरे निगीथेऽनहाया कथ न स्वशु भीतिमनुभवसीनि
 परिपृष्टे कुतो मे साध्वम सजायने, भूयता नून चरीवृत्ते सहायो
 मेऽन्यैरतीक्ष्णैरपि महिल विजितशृन्मभुवन बोदण्डननिहितविशिल.

पञ्चशरो मीनकेतन इति सदपं स्वैरवृत्तिः प्रकृताभिसारिका प्रतिभापते ।

खल्विह करभोरु । इति संबोधनशब्देन पीवरस्थूलश्रोणिफलकभारात्तस्या मन्दगामित्वं, घने निशीथ इत्यनेन सान्द्रतमिस्रायास्त्रासजनकत्वं, द्वितीयपादेन कामिकामिन्यो. प्रेमातिरेकश्चरमपादेन च गम्भीराया नीरन्ध्रतमंजालनिरुद्धालोकायामपि निशीथिन्यां भयत्रातरि पुष्पसायके सहचरोभूतेऽकुतोभयाया विदग्धस्वैरिण्याः साध्वसगन्धोऽपि नास्तीत्यभिप्रायः सुविस्पष्टं व्यज्यतेऽत्र च प्रथमतृतीयपादसूचिताभ्यां हेतुमत्प्रश्नाभ्यां साकं द्वितीयतुरीयपादव्यक्तीकृतमभिमरणाभयहेतुद्वयं वर्णितमिति हेतोर्जायते प्रश्नोत्तरालंकारसनाथो हेत्वलंकार एकतः सर्वदमकदर्पदर्पप्रशंसनायान्यतः प्रस्तुतपद्यमण्डनाय च । वृत्तं तु वसन्ततिलका ।

लोलातामरसाहतोऽन्यवनितानिःशङ्कुदष्टाधरः

कश्चित्केसरद्वूपितेक्षण इव ध्यामील्प नेत्रे स्थितः ।

मुग्धा कुड्मलिताननेन्दु ददती वायुं स्थिता तत्र सा

भ्रान्त्या धूतंतयायवा नतिमृते तेनानिशं चुम्बिता ॥ ७० ॥

अमन्द्राम्यमूयास्पदीभूतान्यप्रतीपदर्शनीसङ्गभावबोधकनिःसशयदन्त त्रिगुणोऽपुटोऽनेकश्रीसभोगलालमासमतिक्रान्तमदाचारमर्षादो मण्डलीभूतमरीसूपकुटिलकैतवस्त्रच्छन्दातिसहितस्वकलत्रः सर्वथा गाठ्यनिरतन्वान् निम्नप सदोच्छृण्वलमम्भयधुद्वलम्पटत्वाद् दुर्ललित कश्चिदुत्थयप्रतिरश्नो रतिगुरोऽप्याङ्गनाभिगमनचिह्नरूपं रदनच्छदयग मामूय दर्श दर्श प्रणयभङ्गव्यङ्गितया स्वकीयया कान्तया वर्णमदण्डाघाताहोऽपि मृदुलेन विलागमरगीमहेण

सरोप ताडित मन् ताडनममये यद्भ्रष्टयान्न प्रप्रिष्टैस्नत्मरसीरह-
 किञ्जल्ककणै शल्पितदृष्टिग्व नैसर्गिकधौर्त्यवशात् सकपट
 सम्भ्रमद्गमुकुलितनेत्र स्थितस्ततश्चाय मे रमणो लीलारुणकुशेशय-
 प्रहारेण तत्केसररेणुकदर्शितेक्षणस्तिष्ठतीति चेतोभ्रमेण ससभ्रम
 तदपनयनार्थं सारिकाचञ्चूपुटवत्मकुचिनेन मुखाग्रण तदीयनेत्रयो
 पवनमाधमन्ती तत्र स्थिता सा मूढा वरारोहा तेन घूर्तेन योपिद-
 न्तरत्तल्पगमनरूपस्वकित्त्वपक्षान्तिप्रार्थनार्थं पादप्रणाममप्यकृत्वैव
 कपटेनानुवार परिचुम्बितेति मदनकेलिरसाभिज्ञोऽमरु सहास
 व्याहरति । परमार्थतो दौश्चर्यकैववाभिनिविष्टेन शठेन दन्तक्षता-
 धरप्रवटितनिजापराधप्रच्छादनाय लोचनप्रविष्टकिञ्जल्ककणव्य-
 पदेशेन प्रणयापराधकुपिता कामिनीमतिसधाय परिचुम्बनेन
 सुस्वादुमधुरिमोद्रेकवमनीय तस्या अधरामृतसार यथातृप्ति चोरित-
 वानिति युक्त्यलवार सभोगशृङ्गारद्योतक शार्दूलवित्रीडितवृत्तसय-
 मितचरण मुक्तकमिदमलकुर्वन् प्रतिभासते । अत्र तृतीयपादे
 वायुशब्दोऽपानवायु स्मारयतीति जुगुप्साव्यञ्जकाश्लीलदोष
 निदिशन्ति हेमचन्द्रगोविंदप्रमुत्ता केचिदालवारिवास्तथापि शब्ददो-
 पान्वेषणतत्परणा काव्यमोभासकाना पुरता वस्तुनो निर्दोष काव्य
 नवापि भवितु नार्हति ।

स्फुटतु हृदय काम काम करोतु तनु तनु

न सति चपलप्रेम्णा कार्यं पुनर्दपितेन मे ।

इति सरभस मानावेशादुदीर्यं वचस्तथा

रमणपदवी सारङ्गाक्ष्या निरन्तरमीक्षिता ॥ ७१ ॥

प्राग्निमदनव रुहावसरे चाटुवचनगतेनापि प्रयत्नत प्रमि-
 पादयिषु प्राणरपित बोपावेगादपान्य काचिन्मनस्विनी मपदि निर्भरा-

नुशयमरोमृद्यमानान्तःकरणेव करयुगलं भुजान्तराले निधायापसरत-
स्तस्य सरणी मशङ्क सन्मृहमेक्षिष्टेति विवक्षया सर्वाकारहृदयंगम-
मान्मयव्यवहारनिष्णातोऽस्मदीयः कविवर उपवर्णयति हे प्रियसह
चरि! प्रणयभंगसमकालमेव हृतहृदयं शतधा विशीर्यतां, मकरध्वजः
प्रकामतः सुतरां दग्धदेहं काश्यं नयतु, पुनश्चञ्चलभङ्गुरानुरागेण
प्रेयसा न किञ्चिदपि प्रयोजनमिति निर्विचारं वचनं रोपवेगवशाद्धठा-
दुच्चार्य हरिणेक्षणया तया निगच्छतस्तस्य पत्न्या अविच्छिन्नपश्चा-
त्तापपूर्वं खल्वजस्रमदर्शयति । अत्र पूर्वार्धेऽसह्यस्नेहभङ्गेन वरं हृदय-
विदलनं निष्ठुरेण मन्मथेन विप्रलम्भे वरं तनूकृततनुतानवं, न
विनश्वरप्रेमशाली मे विश्वासघातकोऽसौ कपटप्रणयीति प्रणयापरा-
धकुपिताया ईष्यामर्षाहणितलोचनाया कलहान्तरिताया दुर्वारमन्यु-
वेगं प्रदर्शितः किन्तूत्तरार्धे तस्मिन् हृदयवल्लभे क्रोधनिराकृतत्वान्नि-
र्यति सति शिरोपकुसुमाधिकमृदुलस्त्रभावायाश्चिरन्तनप्रवलप्रेमाभि-
भूतक्षणिककोपायास्तस्याः सपदि सजातः पश्चात्तापातिभारः
समूचित इति सम्यगालोचयद्भिरस्माभिरप्याशिष्यते यन्निष्कारण
प्रणयकलहविश्लेषितयोरनयो परस्परसान्द्रानुरक्तयोः शीघ्रसङ्गमो
भवतादिति । प्रणयमानजविप्रलम्भरसमये हरिणीवृत्तविरचिताकृतौ
श्लोकेऽत्र हरिणाक्षयास्तादवस्थव्यापाररूपापको जात्यलंकार
एतत्पद्यशोभासपादनाय तस्याश्च दुर्भरमानानुशयसतापद्योतनाय
प्रादुर्भवति ।

गाढाश्लेषविशीर्णचन्दनरजःपुञ्जप्रकर्षादियं

शय्या सप्रति कोमलाङ्गि परुषेत्यारोप्य मां वक्षसि ।

गाढीष्ठग्रहपूर्वमाकुलतया पादाग्रसदंशके—

नाकृप्याम्बरमात्मनो यदुचितं धूर्तेन तत्प्रस्तुतम् ॥ ७२ ॥

प्रीतिं गतेन प्रोत्फुल्लयौवनदर्पेनोत्सिक्ता काचिन्मत्तकाशिनी
स्वेन कान्तेन सह यथार्हचि निर्विष्ट वल्लभायितसुरतबन्ध विश्वास-
पात्रभूतायै वयस्यायै रहसि निवेदयति यदयि वामोरु! सुकुमाराङ्गि!
पश्य, नीरन्ध्रपरस्परपरिरम्भणेन सर्वतो विस्तीर्णस्य गन्धसारपङ्को-
त्करस्यातिशयेन पक्षितोऽय तल्प कोमलस्य तेऽद्भगस्यायोग्यः
संपन्न इति व्यलीकेन पुरुषायितमभोगसमुपबुभुक्षया मामुरसि
समारोप्य सान्द्रसान्द्राधरपरिचुम्बनपूर्वकं भृशमुद्दीपितरागोद्रेकवि-
ह्वलतया संदंशकरूपेणाग्रपादद्वयेन मम जघनाङ्गुलमपहृत्य रमणीयेन
घूर्तेन यदभिकाशितं योग्य तद्यथातृप्ति प्रारब्धमिति ।

इह हि चन्दनपुञ्जप्रकर्षपक्षितशय्याव्याजेन कामिनी
भुजान्तरालेऽधिरोप्य पुरुषायितमकारयद्विविधनिधुवनप्रकार-
लोलुपः कामुक इत्येतस्माद्धेतो समुत्पन्नेन युक्तिसङ्गकेनालकार-
विशेषेण वल्लभायितलालमकामुकवत् कृतार्थीनियते सपूर्णसभोग-
शृङ्गारव्यञ्जक शार्दूलवित्रीद्वितवृत्तसदानितचतुष्पाच्छ्लोकोऽयम् ।

उक्तञ्चानङ्गरङ्गे 'जातश्रम बोध्य पतिं पुरश्चरी स्वेच्छात्
एवाय रतेष्वतृप्ता । कदर्पवेगाकुलिता नितान्त कुर्वीत तुष्टयै पुरुषा-
यित सा ॥ उत्तानमुप्त दयित भुजाभ्यामालिङ्ग्य लिङ्ग विनिवेश्य
योनी भजेन्नितम्परिचालयन्तो नारी तदा स्याद्विपरीतबन्धः ॥'
इति किन्त्वत्र प्रस्तुतकामी नूनमजातथ मोऽपि विपरीतबन्धलापुको
भूत्वा स्वीया वल्लभा वल्लभायितमचीकरत् ।

कथमपि कृतप्रत्याख्याने प्रिये स्वलितोत्तरे

विरहकृशया कृत्वा व्याजं प्रकल्पितमश्रुतम् ।

असहनसखीश्रोत्रप्राप्तिप्रमादससंभ्रमं

विगलितदृशा शून्ये गेहे समुच्छ्वसितं पुनः ॥ ७३ ॥

जापृष्टान्तस्य पदवीमुद्धीक्ष्य निविण्णया
 विच्छिन्नेषु पथिष्वहःपरिणतौ ध्वान्ते समुत्सर्पति ।
 दस्त्रकं सशुचा गृहं प्रति पदं पान्यस्त्रियास्मिन् क्षणे
 मा भूदागत इत्यमन्दवलितग्रीवं पुनर्वीक्षितम् ॥ ७४ ॥

अहो दुस्सहपीडे सुमनोगुच्छाधिककोमलहृदयदाहुकमन्मप-
 मुमुंरायमाणे प्रवासविप्रलम्भे भर्तृप्रत्यागमनप्रत्याशाकृष्टमनसा
 निर्भरमनोव्यथामामन्ध्यमानया प्रोपितभर्तृकया नूनं पूर्वैद्युरपि
 ह्योऽपि पुनरद्यापि रात्रिदिवा कियच्चिरमनागच्छतोऽपि तस्या-
 गमन प्रतीक्षितमित्युत्वणोत्कलिकानिकरकीलितमृदुलान्त करणाया-
 स्तस्या विरहिष्या हृदवस्थान्तराभिव्यञ्जकेऽत्राकृत्रिमानुरागोद्रेको-
 द्भेदेन हृदिस्पृग्नि मनोद्वावकत्वेन चानेकगृहगारिकाव्यनिवन्धायमाने
 मुक्तकरत्ने सखेदं सदय च व्याहरति दुर्मनायमानविरहिजनसुहृद्भूतोऽ
 निर्वचनोयरसाभिज्ञचूडामणिरस्मत्कविवरो यदथ मे प्रियतम किं नु
 प्रतिनिवत्स्यंतीत्याशावन्धेन दुर्वारोन्मुक्यप्राचुर्यवशाद्वासरशतायमान-
 मिवोपलक्षितं कृत्स्न दिवस प्रोपित भर्तार प्रतीक्ष्य प्रतीक्ष्य नयन-
 गोचरावधिपर्यन्त तस्य सरणिमुद्ग्रीवया सोत्कण्ठमुद्धीक्ष्योद्धीक्ष्यापि
 तदनागमनेन सुतरा विरण्णया तनोऽस्मन्गिरिमविरुद्धे मह्यदीक्षितौ
 सायंकालीने तममि भूतलमवगुण्ठयितुमाविर्भवति सति मार्गेषु
 सर्वेषु विरलीभूतसचारेषु शून्यप्रायेषु सत्सु दुर्वहविपादाति-
 भारमृदितया प्रोपितभर्तृकया तथाभिगृह पदमेक न्यस्य नन्वेतस्मिन्नेव
 दगे प्राणनाथो मे ममायातो न स्यादिति शङ्कयोत्कण्ठया च सहसा
 समग्रमविर्वातितगिरोधर भूय उद्धीक्षितं तथाप्यहह तेन नायात-
 मिति । वाड पथिकवनिताभिगोचयिष्णुप्रवासविप्रलम्भमङ्गाराव-
 बोधकः शार्दूलविश्रीडिनवृत्प्रकल्पितावयवोऽय प्रकृष्टश्लोकस्तस्याः
 स्नेहाद्वैस्वाभाविकचेष्टितवर्णनोन्धेन जात्मलकारेण परिपूर्णाभिप्राय

सपदि निगद्य त्वरितपादक्षेपपूर्वक चीनदेशसभव क्षीममितस्ततस्तूर्ण
 व्याघ्रय सुरतबुभुक्षितेन कालक्षेपासहिष्णुना चेतसा प्रदीप निरबीव-
 पदिति प्राणदयितसमागमप्रमुदितायास्तस्या वरारोहायाश्चेष्टित
 वर्णयति कविशार्दूलोऽमरु शार्दूलवित्रीडितवृत्तशालिनि मुक्तकेऽत्र ।

सुचिरासभुक्तमुरतपीयूषपरसतयातीव बुभुक्षितया तथा नायि-
 कयात्मन सभोगाभिलाषमपहनुत्य मनोरथमिद्वये दृष्टास्मीति
 व्यलोकेन प्रदीप निर्वाप्य परिजनातिसधान कृतमिति हेतोर्युक्त्य-
 लवार प्रवासविप्रलम्भपर्यवसानममुत्थपरिपूर्णसभोगशृङ्गाररसा-
 भिव्यञ्जनप्रह्लादितरमिक्कसमूहमेतद् रचिरास्वादमय पद्य समलक-
 रोतीति निध्यायतो मे मनमोद समुत्पद्यते यत् पन्त्यरानुकूलयो
 प्रवामेन विप्रयुक्नयोजायापत्यो कृते पुन समायोगादधिकसुखकर
 हृद्यतरमन्यत् किमपि न भवेदिति ।

आलम्ब्याङ्गणवाटिकापरिसरे चूतद्रुमे मञ्जरीं

सर्पत्सान्द्रपरागलम्पटरटङ्गुङ्गाङ्गनाशोभिनीं

मन्ये स्वा तनुमुत्तरीयशबलेनाच्छाद्य बाला स्फुर-

त्कण्ठध्वाननिरोधकम्पितबुचशवासोद्गमा रोदिति ॥ ७६ ॥

अन्योन्यमगतवामिमियुनमदयित्नां तथा प्रवासविप्रलम्भ-
 ननापनानप्यमानत्रिरहिवृन्दमन गाण्णे सभागमुग्धिताना कृतेन मघा-
 वपि विरहिताना वृत्त तिग्मे वदपं लभे वसान्ने दूरजतिनि देशान्तरे
 स्थित वद्विचदघ्ननोनों दुस्महवियोगप्रेदनामरीमृद्यमाना निर्भरमद-
 नजरदन्द्रह्यमानो नून दीर्घोऽमृते विप्रयोगावधौ हृच्छलायमानदुर्विप
 ह्मान्मयव्ययान्कृटिनप्राचहृदमा प्राणदयिता भार्या मशोवमोत्सुक
 चान् स्मारमनुस्मारमुद गुनत्रो विनर्णयति य द्गृहाजिरममीपवत्तिन.

क्रीडोद्यानस्य पर्यन्तभुवि पुरा कान्तेन सह मनोजन्मलीलाविलसितया
 मया यथासुखं क्रीडितमिति तास्तान् सुखितान् दिवसान् पुनर्दुर्लभान्
 दीर्घनिश्वाभपूर्वं स्मरन्ती मन्मथानन्दापराह्वे सहकारमहीरुहे सर्वतो-
 वितन्वन्नीरन्ध्रमुमनोरजोमधुपरिमललोडुपक्षकारसुभगग्रमरीकदम्ब-
 सुगोभितां सर्वतापनपुष्पधन्वन एकतमसायकभूता मञ्जरीम-
 बलम्ब्य तिष्ठन्ती विरहदुर्बला मे कान्ता स्वीयं देहमुत्तरीयकैक-
 भागेन सवृत्य परिस्फुरत्कण्ठध्वनिप्रतिरोधवेपितवक्षोरुहनिश्वासो-
 द्भेदा सती सदैव्यं तूष्णीं रोहयत इत्यह तर्कयामीति । असोऽव्ये
 प्रणयिनो भर्तुः प्रवासे निरालम्बायाः सुकुमारस्वभावाया विरहिण्या
 दीनावस्थान्तरवर्णनोत्थेन जात्यलंकीरेण विभूषितः शार्दूलविक्रीडित-
 वृत्तकल्पितचतुष्पादेप श्लोकः सहृदयकाव्यरसिकात्रस्मान् सर्वान्
 रोदयितुमिव निर्वेदविपादमूलस्य वियोगस्यातिमात्रदुःखावहृत्वमति-
 दुर्भरत्व च द्योतयन्नजस्रोदश्रुविरहिमिथुनकरणप्रवासविप्रलम्भ-
 शृंगाररसप्रवाहं निरन्तरं वितनुतेतमाम् ।

यास्यामीति समुद्यतस्य गदितं विलम्बमाकर्णितं

गच्छन्द्दूरमुपेक्षितो मुद्गरसौ व्यावृत्य तिष्ठन्नपि ।

तच्छून्ये पुनरास्थितास्मि भवने प्राणास्त एते दृढाः ।

सत्यस्तिष्ठत जोवितव्यसनिनी दम्भादहं रोदिमि ॥ ७७ ॥

हे प्रियवयस्या । नदानी कार्यान्तरवशात् प्रवासाय प्रण-
 यिनी भार्या मा परिन्ध्यज्य मुद्गरसम्य जनपदान्तरं प्रति प्रस्थातुं
 प्रवृत्तस्य यस्य गार्धयिष्याम्यधुना पुनर्दर्शनायेति वाष्पाकुलकण्ठं
 व्याहृतं हृदयबंधि कृत्विशाघानप्रण्य वचनं निर्विकाराकारयापि
 दुग्महविरहवद्वानलसञ्जोभितान्तरङ्गसमुद्रया मया तत्प्रयाणविघ्न-

मानाभिनिवेश परित्याजयितु सोपालम्भमवबोधयत्येकतमा सखी
 तेन धूर्तहृत्केन पुन मजिगमिपया प्रार्थिता हे कुटिलधूर्तस्वभावान-
 भिज्ञे ! अजिह्ममनस्के ! निजकान्तपरित्यागेनावश्य जनिष्यमाण
 विपन्नस्यानुरागद्रुमस्य दुर्विपाक मन्युवेगादविचार्य मादृक्ष प्राप्तका-
 लोपदेशदानक्षम विश्वसनीय सस्त्रीगणमप्युपेक्ष्य कथ नामेदानीमकाले
 त प्रति त्वया प्रणयामर्षो निष्पादितो हा पश्य यस्मादतिभीषणकल्पा-
 न्तकालीनसमुज्ज्वलितज्वलनज्वालाशालिन एतेऽलाताः स्वतनुदाह-
 नाय स्वकीयेन करेण मोहान् समाकृष्टास्तस्मात् सर्वं विध्वस्त,
 विफलैररण्यशदितै कृत, तै किं प्रयोजन प्रेम्णि साप्रत विनष्टे
 कामुके च दूरीकृत इति । अत्रोत्तरार्धे व्यपेतसौभाग्यया क्रोधा-
 नलघूमविमोहितचैतन्यया त्वया स्वकान्तनिरासेन महती विपदात्मन
 उपरि समाहूता तथाप्यस्त्येक एवोपायो विपन्निरसने यदि दिष्ट्या
 स त्वया सह यथापूर्वं संगृह्येतेति समागमाभिप्राय उपाशु निर्दिष्टः
 किञ्चात्र कलहान्तरिताया कामिविरहमूलभूतस्यानर्थप्रदस्य मानस्य
 प्रतिषेधात् प्रादुर्भवत्याक्षेपालकारः प्रणयकलहजनितविप्रलम्भ-
 शृङ्गारकर्मकलुषित शिखरिणीवृत्तशालिनमिम श्लोक मण्डयितुम् ।
 पुनरत्र निरूपितकामुकसजातीया शठाधमा मनुष्यलोकेऽधुनापि
 भूयिष्ठ जीवन्त स्त्रीरत्नानि धौत्येन व्यलीकेन दुश्चरितेन च घृवं
 कदर्थयन्तितरामित्यहो खेदो महान् ।

कपोले पत्राली करतलनिरोधेन मृदिता

निपीतो निःश्वासैरयममृतहृद्योऽधररसः ।

मुहुः कण्ठे लग्नस्तरलयति घ्राण्यः स्तनतटे

प्रियो मन्युर्जातिस्तव निरनुरोधे न तु वयम् ॥ ७९ ॥

प्रणयकुपिता चाटूक्तिसान्त्वनचरणप्रणिपातैरप्यप्रसन्नामति
 ढामर्पायहृष्टा निजदयिता निशाम्य निशाम्य मन्युस्ते
 दयवल्लभ सवृत्तोऽह तूदासीन इति सोल्लुठवचसा कश्चिद्
 ब्रह्मिहप्रणयापराध कामी ब्रवीति हेऽवधोरितानुनये । अप्रसन्नचित्ते ।
 ब्रह्मिहप्रसादनविधिभिरप्यपरित्यक्तकोपया गृहीततूष्णीभावया
 स्तस्थापिनकपोलया त्वयाजस्रपाणितलसरोधेन गण्डभित्ता
 त्रलेखामण्डन मृष्ट, न तु मदीयानननिपीडनेन, स्वादिष्ट
 तियूपसारायमाणोऽत्यन्तरुचिरोऽय तेऽधररमो

दुर्भरेष्वारोपव्यञ्जकैर्दोषनिश्वासैर्निपीतो, न तु परिचुम्बनेन
 मया, शिरोधरायामवसक्तोऽन्तर्निहन्नाधावेगजो नयनमलिलोत्पीडो
 मनोहर वक्षोरुहम्यल वेपयति न तु क्षीणभाग्याऽहम्, हे कठिनहृदये ।
 ध्रुयतामित्य कापविपादवमनस्यभूयिष्ठो मन्युस्तव वल्लभ सजातो
 न तु तटस्या अकिञ्चित्करा वयमिति बाह्यादासीन्याभिव्यञ्जकम-
 प्यान्तरानुरागवाहुल्यावबोधक हृदयगम निगदित ध्राव ध्राव सावेगो-
 द्भिन्नवाष्पोन्वीडे प्रनत्तिमूचकैः मह मानिन्या तया माना नून
 परित्यक्तो भवेदिति प्रस्तुतदपतिमुग्धैपिणस्तकंयामा धयम् । नाय
 मुधानु किं तर्हि मुधानु प्रयसीमुग्धमितिबदयवा, हालाहलो नैव
 विष विष रमेत्यादिप्रत् प्रिया मन्युर्जातन्तव न तु वयमित्यत्रापि
 प्रिये प्रियन्निहन्नेन मन्यैः तदारापितन्नादपहनुतिनामालवारोऽ-
 चिरसभोगपर्यवसायिमानजनितविप्रलम्भगृगाररमनिम्यन्दिन शिख-
 रिणीवृत्तगाभिनभेन श्लोक गमलकरोति कश्चिदचिरेण मन्यैः
 प्रशान्ति गने हृद्यतरण सौग्यररेण नभोगगृगाररनुधामारेण मियुन
 प्रमोदताम्, योऽप्रिय सजात नपुन प्रिया भवनादित्याशासान
 इव ।

शून्यं वासगृहं विलोक्य शयनादुत्थाय किञ्चिच्छनं-
निद्राव्याजमुपागतस्य सुचिरं निवर्ण्यं पत्युर्मुखम् ।
विस्त्रब्धं परिचुम्ब्य जातपुलकामालोक्य गण्डस्थलीं
लज्जानम्रमुखी प्रियेण हसता बाला चिरं चुम्बिता ॥८०॥

प्रणयिभर्तृद्वितीयमात्मानं वर्जयित्वा शून्यीभूतं विविक्तं रागो-
द्दीपनक्षमं लीलागारं कोऽप्यस्मद्रहस्यं निरीक्षेतेति कातरस्त्रीस्वभाव-
शसिन्या शङ्कया विशेषतः समीक्ष्येपच्छनैः शयनीयकात् पूर्वकाय-
मुत्थाप्य किन्वय मे प्राणदयितो व्यलीकनिद्रामुकुलितनयन उता-
होस्विद्वस्तुतो निद्रित इति निद्राव्यपदेशसंदेहदूरीकरणाय मृपास्वाप-
निमग्नस्य भर्तुराननं दीर्घकाल सान्द्रस्नेहपूर्वं विलोक्य निर्भरप्रेमो-
त्सुक्योद्रेकपारवश्यान्नेत्रयोर्भालपट्टे कपालयोरधरे वीतसाध्वसं
परिचुम्ब्यामृतरसायमानपरिचुम्बनप्रहृष्टरोमाञ्चां कपोलभित्ति
निशाम्य त्रपाविह्वलाघोमुखी वैकलव्यातिशयारुणवदनेन्दुर्मुग्धा
प्रणयबहुमानास्पदीभूता भार्या संधुक्षितरागज्वलनेन प्रहर्षंस्मिति-
प्रोत्फुल्लदृष्टिना म्मयमानेन दयितेन चिर चुम्ब्येतेति रसिकानाम-
स्माक मन स्वपि परस्परानुकूलयोर्दृष्टतत्त्वद्वयप्रणयपाशयोस्तरुण-
दपत्योरतिमधुरेण हृदिस्पृशा सभागविलासेन रुचिरं रतिरसं
परिपूरयन् सरस महर्षं च व्याहरति महदयरगिकचूडामणिः
यविकुञ्जर ।

अहो कियद्दूग्मपजेह्नीयते चेनामि गुरगगुणवताव्यरञ्ज-
तहृदयानाममन्यवाव्यपीयुगमाराभिलाषुवाणा मयंजनमनश्चम-
त्तारि चिपीयमानमेनद् रतिरमान्मयदितममयचित्तलेगायचनक्षुष्यं
परिपूर्णं रागप्रवाहिगीनयवच्छ्रुतिमनोहर सम्यगुरीरुतनादंलवि-
पीदितपूतनोभि निरयममृषउररन यत्र निर्वाच्योभयानुरागंशीभूत-

शरीरस्य विविक्ते केलिसदने रमणीयरिरंसाप्रोत्साहितस्य विला-
सिमिथुनस्य नि सारे जीवलोकेऽपि जीवितसारभूत इव निरूपितोऽ-
तिरुचिकरोऽत्यन्तहृद्यः सुरतमहामहो व्रीडाजुगुप्सादिद्योतकाश्लील-
दोपरहितैः सायंकैः सगुणैर्मधुरिमसमन्वितैः शब्दैः सुष्ठूपवर्णितो
यच्चानलंकृत्यपि सद्गुणप्रकृष्टरससमुपेतत्वात् काव्यमीमासकैर्निर-
वद्योत्तमकाव्यपदे समारोप्यते ।

लोलभ्रूलतया विपक्षदिगुपन्यासेऽवधूतं शिर-

स्तद्वृत्तान्तविदीक्षणे कृतनमस्कारो विलम्बः स्थितः ।

कोपात्ताम्रकपोलभित्तिनि मुखे दृष्ट्या गत पादयो-

स्तसृष्टो गुरुसंनिधावपि विधिर्द्वाभ्यां न कालोचितः ॥८१॥

दुर्ललितस्त्व सभोगलोलुपया मदीप्यापात्रीभूतायास्तस्या
वसतिगृह गाढानुरक्तां मामवधीर्य गतवानिति सासूय चञ्चद्भ्र-
वल्लर्या प्रतिपक्षकामिनीवेश्मदिग्भागनिर्देशे कोपनया बध्वा कृते सति
त्वदघोनो नाहं तत्रायासिपमिति स्वदीश्चर्यापह्नवाय शीपंमितस्तत-
स्तेन धूर्तकीटेन भर्त्रा कम्पितम्, असौ ते दुश्चरित वेत्ति हे वञ्चक !
मा मा खलु वञ्चयस्वेति मूढमेणेङ्गितेन तद्विपक्षरमणीसङ्गमवृत्ता-
न्ताभिज्ञसङ्घादिजनमुखनिरीक्षणे कोपारुणितनेत्रया तथा विहिते
संति मलज्जमनुष्टिजशिर प्रणाम सन् वैलक्ष्याकुल एव तस्मिन्वान्,
ततो व्यलीकतत्परोऽयमुत्तमाद्गप्रणामेन समुद्धोषितस्वापराधो न
मप्यमितव्यो रतितम्कर इनीप्यालोस्तम्या वदने दुदंम्याम्यमूयारोपा-
नन्दाग्नीवृत्तगण्डम्यले भति गुग्जनमात्रिध्ये चरणप्रणिपातस्या-
योग्यतया दृष्टिदोषेणैवैप धूर्तस्नस्या पादप्रणाममकार्षीदित्यप्रकारेण
इत्यनुरप्रमुग्गुग्जनममक्षमपीप्यामानप्रवाशनानुनयचेष्टात्मकोऽपरा-

धसमयोचितोऽपि गुरुजनसामीप्येऽप्राप्तकालो गृहणीय प्रक्रमो
 द्वाभ्या जायापतिभ्या नात्याजीति प्राक् प्रतिपिद्धप्रतिकूलकामिनी-
 गृहगमनस्यापि सहेलमतिनान्ततत्प्रतिषेधस्य सुरतलम्पटस्य
 कस्यचित् पत्युः प्रणयकुपितस्य च तदीयकलत्रस्य परिहसनीय
 नि शब्दचेष्टित सर्वाविस्थाप्रतिपन्नप्रणयव्यापारकोविदेन सम्यगुप-
 वर्ण्यतेऽस्मदीयकविशार्दूलेन ।

अत्र खलु मा स्म तत्र भ्यो गम इति मया वारवार
 निपिद्धोऽपि त्व सपत्नकामिनीसदन गत्वा तया सह मदनललित
 निर्वर्तितवानिति म्स्लनेङ्गितेन तयोद्धोपिते तदपराधेऽपि मृपा
 वादिना तेन धूर्नाधमेन शिरकम्पनेन प्रत्याख्यात तत पश्य
 हेऽनृतक ! अत्र साक्षिजनो वर्तत इति दृष्टिविक्षेपेण सूचिते तस्मिन्
 निजपापस्य सुविदितत्वाद् गत्यन्तराभावेन नमस्वार विधाय
 तेनानुनिर्नापितमेवमादरणीयगुरुजनसवागोऽपीदृशो व्यापारस्ताभ्या-
 मनुष्ठित किञ्च यदि गुरुजनस्य सान्निध्य नाभविष्यत्
 पादाघातताडनतर्जनात्क्रोधप्रायो महान् विप्लव समजनिष्यतेति
 विदाधधूर्तप्रगल्भमानिन्यान्मार्गिकचेष्टावर्णनोत्प्रेन जात्यलकारेण
 विभूष्यतेऽथ शार्दूलकविश्रीडितवृत्तशोभी भानरुतविप्रलम्भमृद्गारा-
 भिव्यञ्जक श्लोक ।

जाता नोत्कलिवा स्तनी न लुलितौ गात्र न रोमाञ्चित
 यत्र ह्येदकणान्वित न सह्या यावच्छठेनामुना
 दृष्टन्थ मनो हृत धृतिमुषा प्राणेश्वरेपाद्य मे
 तत्वेनाप्र निरप्यमाणनिपूणो मान समाधीयताम् ॥ ८२ ॥

विहितेनमि भर्त्तरि दूरीरुनगोघ्नया गयात्रलमागृहीतार्थयया
 त्वया प्रणयराप रत्न्याऽन्यथा पीनः सुपुनराशौ योऽपिदन्तराभिगमनेन

प्रणयभङ्गं कृत्वा याज्जोव त्वन्मन मंतापनो भविष्यतीत्याद्युपदेश-
 वचना विश्वसनीयाभिः प्रौढमखीभिरवबोधितापि काचिन्मुग्धा कृता-
 ररावे प्राणनाथे दृष्टमात्र एव दृढीकृतो मानोऽवश्यंभाविना मनो-
 द्रावेण सह युगपत् कादिशीको भूत्वा कुतोऽप्यदृश्यता गत इति तासा
 पुरनोऽभिघत्ते हे सख्य ! शृणुत तावन्निर्भरानुरागादौत्सुक्यं मनसि
 न समुत्पन्नं प्रमोदातिभाराद्वक्षोरहौ न वेपथुमन्ती प्रहर्षातिशयदङ्गं
 न पुलकितं रागोद्रेकाद् वा वदन न स्विन्न यावदमुना धूर्त्तं धैर्यंचुरेणा-
 वलोकितेनैव जीवितेश्वरेणैकपदे मे मनो मुपितमद्य तस्मात् पुनरत्रो-
 पदेष्टुमर्हन्ति भवत्य केन विधिना केनोपायेन वा निपुणं निरूप्य-
 माणो निपुणेन समीप्यमाणो मानो दृढीकृत्य सस्थाप्यतामिति ।
 तावद्दूर आस्तां मानवार्ता यावन्शोचनगोचरे पतितमात्रेणैव
 मत्स्यैर्यतस्कारेण हृदय मे चोरितमस्ति तदसौ गठ प्रणयकुपिता
 मां प्रसादयितु समीपमागच्छेच्चेन् तर्हि सर्वमत्यद्भुत सजायेत,
 स्नेहाभिष्यञ्जक उत्कण्ठातिरेक समुत्पद्येत, तत्सन्निधानजनितान-
 नन्देन कुची ममग्रम वेपेयाता प्रह्लादानिशयेन मुतरा तनू रोमा-
 ङ्घ्रिना भवेत्, मम मुग्य च निरन्तरमेव रागस्फुटनेन प्रस्वेदेतेति
 निमग्नसरलयापराधिग्यपि बलभे नीरघानुरातया नववध्वा सर्वक-
 पेण प्रेमबलेन समूलजान विनाशिनस्य मानस्य शोचनीया दशा
 शार्दूलविश्रीदितवृत्तमल्पितपादेऽचिरेणैव मनोरमसभोगदृङ्गारेण
 परिणश्यमानं वित्रलम्भनृगार द्योनपति जात्युकारविभूषितेऽत्र
 मुक्ताके ययावन्तु निर्व्याज निर्दिश्यते ।

दृष्टः पातरनेत्रया चिरतरं यद्घ्याञ्जलि याचितः

पदयादंशुषपन्लवेन विधृतो निर्व्याजमालिङ्गितः ।

इत्याक्षिप्य यदा समस्तमघृणो गन्तुं प्रवृत्तः शठः

पूर्वं प्राणपरिग्रहो दयितया भुक्तस्ततो बल्लभः ॥ ८३ ॥

यादृच्छिके मदनकलहप्रसंगे रोपितस्यात् एवात्मानं परि-
ज्यान्यतो यियासो. प्रणयिनो गमनं यथाशक्ति निवारयितुं प्रयत्न-
ानायाः कस्याश्चित् कामिन्या अनुकम्पनीयं निर्वेदमुपविवर्णयिषुणा
पालुनातिमृदुस्वभावेन दुर्बोधस्त्रीपुरुषचेतोवृत्तिकोविदेनातिमूढम-
न्मथमर्मविदा शृंगारिकविसाथग्रेसरेणामरुणा व्याह्रियते यद्
न्यविह्वलया चकितचकितहरिणलोचनया प्रणयिन्या प्राणदयितः
ानुनयं सुचिरं धीक्षितस्तया प्राञ्जल्या त्वदयीनां त्वदेकतानमनसं
त्निष्ठप्रेमसर्वस्वा मां प्रति निष्कारणं कोपं विहाय पुनरानुकूल्यं
जस्वेति सनिर्वन्धं सविनयं च प्रार्थितस्तदनन्तरं क्व यासि मम
नप्रार्थनां सावज्ञमुपेक्ष्येति परिधानवस्त्रदशायां गृहीतस्ततोऽनुराग-
कर्षद्योतनाय तन्निर्गमननिषेधाय च तया निर्व्यपदेशं परिरब्ध-
थापि मवंमेतदनभीष्टमिदं प्रक्षिप्य सावहेलमनादृत्य निष्करुणः
कंशहृदयो निर्यातु प्रक्रान्तस्ततो विरहशोकसागरनिमग्नया
राशया तया दयितयादौ जीविताशा विसृष्टा पश्चाद् दयितो
भुक्त इति ।

परमार्थः पूर्वार्धेऽत्र प्रेमातिशयपूर्वकमुग्धितसहसासादिकं
तिसिल निरस्य यत्र कुत्रापि निर्यातुमुद्यते निष्क्रे कामुके मति
दयमर्मच्छिद्वियोगागमिणुतया तदीयनिर्गमनव्यवसायाद् भीत-
ताया प्राणममानप्रणयैवागमन्स्त्वाना, स्त्रीजातिलज्जामभूताया
व गौजन्यनिधे प्रणयिन्याः नाद्यमसातर्पदैव्यातिरेकः गुच्छु-
तिततश्चरमपादे च पूर्वं प्राणपरिग्रहो दयितया भुक्तस्ततो बल्लभ-
त्यनेन हृदिस्पृशा गहृदयजनाधुत्पीडजननेन प्रहृष्टवाचनेन
स्या स्वानीयप्राणाग्निरु दयिते दयितेऽर्तितद्गुणवदस्नेहानांऽभिब्यक्त

इत्यवगम्यतेऽत्र च ' उपाण्ठयति मेधाना माला वर्गं बलापिना,
 यूना चोत्कण्ठयत्यत्र मानन मकरध्वज ' इत्युदाहरणवदनेकेषा
 क्रियापदानामावृत्तिगुम्फनया निष्पादितेन दीपकालकारेण निषेधा-
 त्मनेन चाक्षेपालकारेण विप्रलम्भवाप्याम्बुससिक्त शार्दूलविश्री-
 ङितवृत्तान्वित पद्यमिदं वृत्तार्योश्रियत इति समर्थयद्भि-
 रम्माभिः पुनर्विचार्यते यन्मनुष्यलोवललामभूताना स्त्रीरत्नाना
 स्नेहः खलु समन्नेभ्यो जीवितादिभ्यः पदार्येभ्योऽतिरिच्यत
 इति ।

तप्ते महाविरहवह्निशितावलीभि-

रापाण्डुरस्तनतटे हृदये प्रियायाः ।

मन्मागंघीक्षणनिवेशितदीनदृष्टे-

नूनं छमच्छमिति वाप्पवणाः पतन्ति ॥ ८४ ॥

इत्त दुनिगारमानगिरव्ययामरोमृचमानमालतीपुष्पाधिव-
 पोमलननुलता जीवितदयिते मयि दृष्टिग्रवणगांचरानीनेऽजन्मनिप-
 तदधुनिर्गन्तान्द्रम्नपितभुजान्तराला मदीयाभावजनितयातनारोहि-
 तास्वदन्दायमाननिबलहृदयमिन्द्रया निविनादान्यतिभारगुरुणि
 संवत्सरमहाप्राप्तमानि दिवसान्येतानि वाप्योत्पीडेषु दीर्घदीर्घनि-
 द्यामेषु तस्यविदित्याहदन्तो निर्दयन निरनुरागण भर्तृरीटेन मया
 विनाशना मा मे प्राणरत्नमा त्वसात् जीवन्नाहे दुस्महृद्यतनामय-
 गरनकुच्छापमानं दिग्ग मप्रति महेति विषोमेऽपि ममधिवरं
 सतांमाननिश्चिन्तारंभेना कृपोशयंमःपुत्तगुणनिधिः कश्चित् प्रयासी
 तम्भा दुषिगह्नीजमयमयन्वान्तर वितरंयन् मग्नेद निध्यायति
 मग्नेन मग्नेन मशिवप्राप्तभूतो भर्तागमिष्यतीति मनमि विषाय
 मदीयात्प्रमाणंनिर्गन्तानानुरग्मनोपदृष्टीन्दीपराया. प्रियामाया

महाविप्रयोगहृतभुग्ज्वालापरम्पराभिर्निरन्तर सुतरा सतप्ते
 भस्मवद्विपाण्डुरवक्षोरुहवुम्भयुग्मशालिनि हृदयेऽविच्छिन्नविसरा
 नयनमलिलविन्दवो झलज्ज्वालाशब्दपूर्वं जर्जरिता नून विगलन्तीति ।
 जन हि प्रथमपादे विरह एव वह्निरिति तादात्म्यद्योतकस्तद्रूपवम-
 भेदो य उपमानोपमेययोरिति काज्यप्रकाशवारनिर्णीतलक्षणसवादो
 रूपकालकारो वसन्ततिलतावृत्तशोभिनि श्लोके प्रवासविप्रलम्भस्मा-
 त्तिदुस्तह्य विशेपेण व्यनक्ति ।

चिन्तामोहविनिश्चलेन मनसा मोनेन पादान्त'
 प्रत्याख्यानपराद्धमुख. प्रियतमो गन्तुं प्रयत्तोऽधुना ।

सखीर्त्तरत्नसौनिरन्तरलुठद्वाप्पापुलंरीक्षणं

श्यासोत्कम्पिबुच निरोक्ष्य सुचिर जीयाशया यारित ॥८५॥

प्रासङ्गिणे लीलाकलहावगरे वृत्तप्रणयमंगलित प्रियतमो
 मदीयापगधन मजानतापा दुर्भंगमर्पेगोहितवर्षालभित्तिन्वरङ्गित-
 न्कृष्टिरचनाभीषणय म तान्ता प्रणिपातेन प्रगद्यता मगिप्यति
 न वेति दुनिवारण चिन्ताभरण विवर्तयनामूत्पान्गोनेन य
 न्दम्भितन निर्यादन पेतगा चाट्टित्तपुग्मग्मान्त्वनाचमां गर्वेषां
 निप्रयाजनतानुत्पीभायन मया पापनायादतरणयो प्रणिपातो
 ऽपि मारगमन्वन् जनवशानयं कपड मनुद्धोषितेना तुन प्ररसादेशेन
 निगृहा यादृशभर्त्स्य निर्मां प्रयत्तन्तापत् पादप्रणिपातात्मकस्या-
 नर्शासि प्रयागशान्त्याविवारेण वृत्तताम् मजानानुगमया मया सं
 दिना त्रीविमुभाभ्याञ्जिज्जोरियया प्राणसारणप्रयागसाप
 कोणारिष्यागमवाग् र्शासनवायुर्गर्भानिगित्तमशोभद्वयमममदीष्ट्ये
 रोत्तर म्भन प्रनमित्तपादविभोरविमग्मयात्पुविद्वैर्त्तैर्त्तैर्त्तैर्त्तै-

व्रीक्षणैर्दीर्घकालमवलोकयामौ प्रचुरनिष्क्रामोदगमवेषमानस्तनकुम्भं
निगमनान्निवारित इति विरहासहिष्णुतया प्राणदिधारयिषया च
दूरीकृतमानाया मनस्विन्याश्चेतोवृत्ति शमति कान्तैकतानमनस्का-
वलाजनमनोविभारविज्ञ वविधरेण्य कोपनिषेधनिगमननिवा-
णात्मकाक्षेपालकारमुमण्डितेऽचिरभाविसभोगपर्यवसायिविप्रलम्भ-
नृङ्गाररमवाहिनि परिगृहीतगार्दूलवित्रीडितवृत्ते प्रशस्तदलोकेऽत्र ।

म्लानं पाण्डु पृशं विधोगविधुरं लम्बालकं सालसं
भूयस्तत्क्षणजातकान्ति रभसप्राप्ते मयि प्रोषिते ।
साटोपं रतिकेलिकालसरसं रम्यं किमप्यादरा-
घत्पीतं सुतनोर्मया यदनकं वचतु न तत्पापंते ॥८६॥

परिगमाप्तजनपदान्तरप्रवासेन सुचिराग्निजगृहागतेन बहु-
नियताश्रयविधिरिगृहानलदग्धप्रायप्रियजायामयोजनातिप्रमुदितेन
लोतोसमामृतनारायमाणनदीयापरमधुपानपुलनितवपुषा प्रोषित-
चरेण केनचिद्व्याना निभंरोन्मुस्यभूयिष्ठेन निर्वाच्यमकल्पशतेन
पुनरेषया प्रेमान्शयमानयानयथातिप्रत्यनत्परया दीर्घाभूते
विप्रयोगसमयेऽपि न क्वहिचिद्धिम्भूतया रतिमशरवदपंभार्यावता-
रायमाणया मोदयंमप्या मोहादंप्रायया प्रियामया यथाहृदयतृप्ति
गृहगमनानन्तरमेव निविष्टा रामटपंषी मान्मयलीला विवक्षता
दिग्गजगर्भाभूताय कर्मचिन्मुद्दे प्रीतिपूर्वं स्मराननेन व्याहियने
रतगपथेन प्रेमिण्यसूयोजना पुमुममिवागम्येन हृदयतपेन
गतास्मरेण रज्जित मानशिरज्यया प्राप्नाननोहारप्रच्छादिन-
नाङ्गवद्वि च्चुरमन्नाम्येन पम्निनेन च दाम दुविपहेण
रुद्धिरोत्तारिदादातु वेदप्रमाणनिरिधिपरिहारेण विरम्भरन्मप-

विम्बृताया स्वश्रीजाते स्मरणप्रतिलाभे सुतरा व्रीडितया कामिन्या
 स्त्रीलिङ्गसमुपेत निजदेह सम्यग्भिज्ञाय मधुरमधुरमुरतपर्यवसाने
 सरभस पुरुषायमाणया पूर्वं पुरुषभाव पश्चात् स्त्रीभूत प्रियतमो
 विपरीतनिधुवनविधे परिसमाप्तत्वाद् व्यमोचीति विशिष्टरचि-
 करेण रोमहर्षणेन विपरीतमुरतप्रकारेणापि ह्युच्यते। विधरति-
 बन्धव्यतिर रवार्ताशुश्रूषणा किञ्चिद्वल्लिताना रसिकाना मनासि
 प्रीणयितु श्राव्यमपि प्रेक्षणीय प्रेक्षणकमिवोपलक्षितमेतन्मनोरम
 पद्य प्रदर्शयति मृगाररसनिष्णातरमिकाप्रेसरोऽम्बर । अन खलु
 ' विभिन्नवर्गा गरुडायजेन मूर्यस्य रथ्या परित स्फुरन्त्या । रत्नै
 पुनयंत्र रुचा रच स्वामानिन्द्यरेवशरीरनील ॥' इत्युदाहृतिवन्नि-
 धुवनविधौ प्रगल्भया नायिकाया स्त्रीभाव त्यक्त्वा पुन स्त्रीभाव
 प्राप्त इति हेतो पुन स्वगुणमप्राप्ति पूर्वरूपमुदाहृतमित्यलकार-
 चन्द्रिवानिर्णीतलक्षणमवादिनातिशयोक्तिगभितेन पूर्वरूपालवा-
 रेणातिशयमभोगरसप्रवाही शार्दूलवित्रीडितवृत्तानुवर्ती श्लोकोऽय
 विभूष्यते ।

फरकिसलप घृत्वा घृत्वा विमार्गंति याससी
 क्षिपति सुमनोमालाशेष प्रदीपशिला प्रति ।
 स्थगयति मुहु पत्युनेत्रे विहस्य समाकुला
 मुरतविरती रम्या तन्यी मुहुर्मुहुरोभते ॥ ८८ ॥

युद्धयुद्धक्षणनद्वरे नि मारे जीवलात्रे गोपूषमारायमाणम्यात्रि-
 फनिरम्यानिर्वचनीयस्वादस्य मुरतस्य पर्यमाने कमनीयावृतिर्वर-
 यणिनी नि मीममन्मयनग्रामविमर्दननीटनत्वादिभंगद्रीडाव्याकुला
 मतीतमनो विगर्हित परिधानयुगल इत्यविमर्त्य चार्णयित्वा

चारयित्वा गवेपयति तत आत्मनो दिग्म्बरभावेन लज्जितत्वाद्
भास्वत्प्रदीपनिर्वापणार्थं महाकदर्पमांपरायिकसंक्षोभविस्त्रस्तावशिष्टं
सुमनोदामच्छेदं प्रदीपज्वालाभिमुखे प्रक्षिपति नग्नां मां कथं
नाम सावधान निध्यायसि हे दुर्विनोतेति स्मित्वाभीक्षणं स्वदिग्म्बर-
भावदिदृक्षात्तृपितस्य भर्तुर्दृष्टी निमीलयति मनोविमोहननिधुवनद्र-
वीभूतत्वाच्च सान्द्रस्नेहपूर्वकं प्रियतम पौनःपुन्येनावलोकयतीति
वरारोहाया. संभोगान्ते मनोहरो विभ्रम. सरसमुपवर्ण्यते लोकोत्तर-
शृङ्गारिकविवरेण्येन ।

मनोद्रावके सुरतविधौ व्यपेतसमस्तत्रपायाः सुरतावसाने
स्वनग्नभावेन पुनः संजातसहजलज्जायाः पीनस्तन्या. कामिन्या-
स्वाभाविकविलासद्योतनसमुत्थेन जात्यलंकारेण मञ्जुलमवर्तंसित
परिपूर्णसंभोगशृङ्गाररसनिप्यन्दी हरिणीवृत्तसंदानितचरणशोभी
सुरसः श्लोक एष महाकविना कालिदासेन सुरतारम्भे 'नीवी-
वन्वोच्छ्वसितशिथिल यत्र विम्वाघराणां क्षौम रागादनिभृतकरे-
प्वाक्षिपत्सु प्रियेषु, अचिस्तुङ्गानाभिमुखमपि प्राप्य रत्नप्रदीपान्
ह्रीमूढाना भवति विकल्पप्रेरणा चूर्णमुष्टि ' इति विरचित मेघदूत-
काव्यान्तर्गतं पद्य स्मारयति ।

सन्त्येवात्र गृहे गृहे युवतपस्ताः पृच्छ गत्वाधुना

प्रेयांसः प्रणमन्ति किं तव पुनर्दासो यथा वर्तते ।

आत्मद्रोहिणि दुर्जनैः प्रलपितं कर्णेऽनिशं मा कृया-

शिछन्नस्नेहरसा भवन्ति पुरया दुःखानुवर्त्याः पुनः ॥ ८९ ॥

रतिलम्पटेनोच्छृखलशीलेन दयितेन स्वच्छन्दं निर्बतितस्यान्याङ्ग-
नासङ्गमरूपस्य दुश्चरितस्याकर्णनेनातिशयरोपितामाराधनाय
सविनयं पादयोः कृतदण्डप्रणाममपि तं निराकृत्याजसमीप्यामाना-

भिनिविष्टां दुराराध्या दुराक्रमक्रोधात्मकदुर्गाश्रितत्वाद् दुर्धर्पां
मनस्विनोममर्षाग्रहं परित्याजयितुं सनिन्दमुपदिशति व्यलीककोविदेन
कैतवनिरतेन तेन प्रकृतवृत्तेन मदर्थे त्वमेवमेव कुर्वति सम्यग्ग्राहित-
शिक्षा तत्सखी प्राहेह जनपदे प्रतिगेह वहव्यो योपितो वोभुवति
संप्रति शीघ्रं गत्वा तास्ता पर्यनुयुद्धस्व किं समाराधनार्थं प्रियतमा
युष्मभ्य प्रणतिं तथा कुर्वन्तीति यथा ते प्रेयान् तु दासवत् प्रणामं
कुर्वन् सविनयमनुवर्तते, तद्वे अविचारे ! हे आत्मद्रोहिणि ! द्विजिह्वैः
पिशुनकण्ठैः परमुखविद्वेषिभिर्जल्पित मृषावाद सतत कर्णं मा
स्म कापीं, यदि तादृश वितय परस्परानुरक्तयोर्युवयोर्भेदकरं
प्रलपितमेकस्मिन्नुवणे यदृच्छयापि प्रवेशं कुर्वीत तर्ह्यपरस्माच्छ्र-
वणाञ्जलितं तदपसारय, न कर्हिचिदपि तादृश हृदये कर्तव्यं
यथा व्यपेतप्रेमभावाः पुरुषाः पुनर्दुःप्रापा अनुनेतुमप्यशक्या भवन्ति
हीति । अनात्मद्रोहिणीति सर्वोद्यनशब्देन दुर्जनप्रलपितं श्रुत्वा
संजातमन्युस्त्वं मानं न परित्यजेद्वेत् तर्ह्यामरण भर्त्रा विनाकृता
जीवन्मृता स्या नूनमिति मूच्यते पुनः पूर्वार्धेन भर्त्रा सर्वश्रेष्ठस्त्वयि
भृशं स्निह्यति तस्माद्धेनो न्वप्नेऽपि तं मा त्वाक्षीरिति द्योत्यत
इत्येवप्रकारेणात्मद्रोहकरं मानाग्रहं जहोहीति विवक्षितस्य निषेधेन
मानस्य प्रतिपिद्धत्वादाक्षेपालकार इष्यामानजनितविप्रलम्भावबोधके
शादूलविशीडितवृत्तयुजि मुक्तकंजम्मिन् प्रादुर्भवति ।

निःश्वासा यदनं दहन्ति हृदयं निर्मूलमुन्मथ्यते

निद्रा नैति न दृश्यते प्रियमुख नक्तंदिनं रच्यते ।

अङ्गं शोषमुपैति पादपतितः प्रेयांस्तदोषेक्षितः

राटयः कं गुणमाकलय्य दयिते मानं ययं कारिताः ॥ ९० ॥

यतः प्रणयकलहकुपिता निर्विचारां मामाराद्धं सस्नेहं चरणप्रणि-
पतित. प्राणदयितो यौष्माकीणविदग्धोपदेशपारवश्यादज्ञानेन तदा
मयावधीरितस्ततो दुर्धरान्त.संतापानलक्वथिता अत्युष्णा निश्वासा
ममाननं दन्दह्यन्ते मालतीपुष्पाधिकमृदुनिर्बल कान्तविरहितत्वाग्नि-
रालम्बं मे हृदयकमसह्यव्यथामन्थदण्डेनामूलादुन्मामन्थ्यतेऽविच्छि
न्नाधिमरीमृद्यमानाया मे निद्रा नागच्छति ममासुधारणीभूतस्य मदी-
यसर्वस्वस्य प्रियतमस्य जीवातुकल्पो वदनेन्दुर्न भूयो दृष्टिगोचरे
निपतति दुर्भरविश्लेषनिर्वेदजलनिधिनिमग्नया निरन्तरोदश्रुनेत्रया
मयाजस्रमजस्रं रात्रिदिवा रोरुचते ललाटंतपैनिदाघमिहिरकिरणैः
शुष्कता गता दुर्बलालतेव हृदयपचैर्नरकयातनायमानैर्मनिसिकसंज्व-
रैर्भृशंसंतातप्यमाना मे गात्रवल्लरी शोशुप्यते च, हे दुर्विदग्धाः सख्य. !
कथयत किरुपं फलं लक्षीकृत्य मुग्धा वयं युष्माभिरतिप्रगल्भाभिः
प्रसह्य खल्वेवविधापद्धेतुक कृत्रिमममर्षं ग्राहिता इति निर्विमर्शाभिः
सहचरीभिस्पर्दिष्टेनाकिञ्चित्करेणापि महानर्थजनकेन मानेन तदा
लीलाकलहप्रसङ्गोऽनुनिनीषु वल्लभं सावहेलमनादृत्य चरमं तेन
विनाकृता निष्प्रयोजनपश्चात्तापग्रस्ता काचिदतिमुग्धा तरुणी ताः
सकरुणमुपालभमुपालभ पर्यनुयुङ्क्वते । ' भक्ष्याशयाऽहिमञ्जूपा
दृष्ट्वाखुस्तेन भक्षित ' इतिनिदर्शनवदनापि प्रणयकलिविपयकं
माननिर्वन्धं सुव्यक्तमेव समीहितार्थंप्रेसया स्वकामिनेऽभिव्यज्य
मौर्यविभूषणा सा कलहान्तरिता न केवलमभीष्टार्थंविध्वंसं किन्तु
विरहात्मकमनर्थमपि दैवयोगान् प्रापदिति हेतोर्विपमालंकारो
दुविपहविप्रलम्भविपादातिरेकद्योतक शार्दूलवित्रीडितवृत्तसमन्वित-
मिद मुक्तकं प्रस्तुतकामिन्या अतिमोग्ध्यजनितविद्योगरूपापत्ति-
प्रग्न्यापनेन विशेषयति ।

अद्यारभ्य यदि प्रिये पुनरहं मानस्य वाग्यस्य वा

गृह्णीया शठदुर्नेयेन मनसा नामापि सक्षेपत. ।

तत्तेनैव विना शशाङ्कधवला. स्पष्टादृहासा निशा

एको वा दिवसः पयोदमलिनो यायान्मम प्रावृषि ॥९१॥

पूर्व विहितप्रणयापराध प्रेयास तत्कालपरिस्फुटितनिर्भयादिकोधवशा-
न्निरस्य निरन्तरानुभूतदुर्बहानुशयातिभारा दुस्सहपीडामयविरहस-
तापपेपीडयमाना तत् कथञ्चित् कथञ्चित् प्रयत्नशतेन सौभाग्योद-
यसाहाय्येन च प्रतिलब्धतत्तमागमप्रमोदोद्रेका सनिर्वेदनिर्विष्टपूर्वं
हृच्छूलयित विप्रयोगदौर्भाग्य स्मार स्मार काचिन्मनस्विनी
नरककुण्डसदृशकान्तविश्लेषहेतुक मान त प्रति क्वहिचिदपि पुनर्न
करिष्यामीति शपथपूर्वं व्यवस्यति यदद्यप्रभृति हृदयममवेधिविरहो-
त्पादकस्येर्ष्याकोपस्य वा तत्समानस्यापरस्य वा केवल नामधेयमपि
सक्षेपेण प्रियतमस्यापराध दोषारोपकेण दुष्टेन चेतसा
तमुद्दिश्य स्वप्नेऽपि पुनरहमुच्चारयेय चेत्तर्हि तेन हृदयवल्लभेन
विनैव निश्चितप्राणपरित्यागाया मम कुमुदवान्धवधवरिता
धारदीयकौमुदीजालोच्चैर्हसिशुभ्रा अतिहृद्यरागोद्दोषिका सुरत-
क्षणदा विभावर्यो व्यतीयुरेका वा श्यामश्यामजलमुगावलिमलीमस-
दुदिनायमानोऽतिमागात्कण्ठाजनक प्रावृषेभ्यवासरौऽतियायादिति ।

नन्वत्रोत्तरार्धेन विरहिजनस्य वृत्ते दार-चन्द्रमादृहासधवलाना
निशीथिनीना वा प्रावृट्कालीनस्य वा दिवसस्यात्यन्तदुर्विपहता
द्योत्यते पुनश्चान्निर्विचारमानजनितो विरह समुत्पद्येत चेदव-
श्यमेव मरण मे भविष्यतीति तस्या अभिप्रायोऽपि स्पष्टमवगम्यते
विज्ञान मानजविप्रलम्भानन्तरोत्पन्नसभोगनृगारगसिनि शार्दूल-
विक्रीडितवृत्तयुजि पद्ये विरहिणीहृदयच्छिदो विरहावपि वर

मृत्युरिति मनसि कृत्वा मानं न करिष्य इति तथा व्यवसितत्वज्जा-
त्यलंकारो जायते ।

इदं कृष्णं कृष्णं प्रियतम ननु श्वेतमथ किं
गमिष्यामो यामो भवतु गमनेनाथ भवतु ।

पुरा येनैवं मे चिरमनुसृताः चित्तपदवी

स एवन्वो जातः सखि परिचिताः कस्य पुरुषाः ॥ ९२ ॥

हे प्रियतम ! वस्त्वेतच्छयामशुचि, वाढ प्रियतमे ! ध्यामं
भवति, प्रियतम ! नन्विद धवलम्, अथ किं प्रियतमे ! धवल भवति,
दयित ! बहिर्यास्यामः, दयिते ! तथा गुमंः, हे वल्लभ ! गमनं
मास्तु, यदि गमने नाभिलाषस्तव वल्लभे ! गमनेन किं कार्यम्,
प्राणनाथ ! तिष्ठामोऽप्येव, जीरितदयिते ! तथा गुमंः, हे प्रेयन् !
सुपुष्पाम्यवुना, अयि प्रेयसि ! श्वपिम इत्येव मवधंमानमान्मथरमा-
कृष्टत्वात् मुरमपुष्पमारावजितमधुपिपासेन मधुपेनेव येन प्रेयसा
मम चित्तवृत्तिनिविकारेण मनसा पूर्वं दीर्घकालमनुवृत्ता मोऽयं
परकीय इव मप्रति गजातो हे अविज्ञानपुरुषमनस्के मुग्धे मनि !
पदव कस्य परिचिता पुरा न कस्यापि, वस्तुतो विदसामानर्हा नरा
अनेकम्भोगभोगलम्पटान्ने पुरात् पुरमनुचञ्चूयंभाषाश्चञ्चला-
द्वचरिण इव यागिणो याविदन्तः याविदन्तः पुनरपगमनुगेमी-
यन् इति षपञ्चुपुष्पम, अनिर्वाताप्रणवमहाकृष्टितान्, वरणा वनि-
तान्नागभिगमनम्भेण स्त्रीभवं प्रथमाननेन निभंरेण्यमानप्रति-
पन्ना नवीश वय मय्याप्रवायेणाप्रवायसि याविदामोयतान्नावा-
पन्निदसंनद्वार्ययव निगम्भीयुसश्रिताहृषो मानमुत्तरविद्वन्
म्भनःपुनरपदिवः यदुन्मोर्गिताशुंन् निहृष्टमीनेष् पुरप-

कीटेषु मानेन किं कार्यमत एव त्वमपि लील्यदौर्मनस्यभूयिष्ठ
 नरम्बभाव ज्ञात्वापराधिनि भर्तारि मान परिहृत्य केवल-
 मौदासीन्येन स्वम्येन च मनसांस्वेति वक्ष्या लोललोलचेतमा
 पुरुषाणा स्वभाववर्णनात् स्वभावोक्त्यलकार प्रादुर्भवति ।

चरणपतन संख्यालापा मनोहरचाटव.

कृशतरतनोर्गाढाश्लेषो हठात्परिचुम्बनन् ।

इति हि चपत्रो मानारम्भस्तथापि हि नोत्सहे

हृदयदयित. कान्त काम किमत्र करोम्यहम् ॥ ९३ ॥

अनुष्ठितप्रणयापराधत्वान्मा सिसान्त्वयिषुणा प्रेयसा सानुशय
 विहित पादप्रणिपातः, केवल त्वयि सुनरामनुरक्तत्वाद् यद्दृच्छया
 निविचार कृतेन प्रणयस्खलितेन माप्रतमनुभूयमानदुर्भरविप्रतीसार-
 मित्यात् त्वच्चरणयो प्रणिपतित कान्त क्षमस्वेति सखीना प्रार्थ-
 नावचासि, मा प्रसादयितु तेन ममुच्चारिता हृदिस्पृशोऽतिगम्या
 प्रियोक्तय, दुर्निवारसतापविलगितम्य मामवस्य निर्वन्धरीरम्य
 नीरन्ध्रालिङ्गनम्, सान्द्रप्रेमोद्रेकद्योतनाय प्रसभ तेन विहित
 परिचुम्बनमिति हि चञ्चल क्षणभङ्गुरो मानप्रक्रमा बहुफलो
 भवति तथापि क्षणकेश्वरमपि बहुफलान्वितमपि मनिर्वन्ध्रप्रणय-
 कोपकरणे शक्तिरहिताह मानारम्भ पुन कर्तु न प्रोन्महे, यस्मान्मे
 प्रेयान् प्रवाम हृदयवल्लभो वरीवर्तीन्यभूते किं करोमि साधि
 मामिति प्राग् वयस्यया मानप्रकाशनत्रिपयमुद्दिश्य यथावसर
 ग्राह्यशिक्षणापि मोक्ष्यानिगयेनात्यन्तमग्लम्बभावशान्तितया वात.
 परं निर्वन्धयतामूडचेता वाचित्तरुणी पुनस्पृशालिप्सया निगदनी-
 तोऽप्यामपमूलवविप्रलम्बनशृङ्गारद्योतके हरिणीवृत्तमण्डितचरणेऽत्र
 मुक्ता चपलो मानारम्भमनयापि हि नोन्महे हृदयदयित कान्त

इत्यादना हेतुमता सार्धं हेतोर्हरिणलोचनया वर्णितत्वाद्धेतु-
लकार । ननु चापल्यनिरस्तेऽपि भर्तरि सुदृढबद्धस्नेहरज्जु पति-
प्राणा का कोपपुरस्सरप्रणयकलहजमचिरनश्वरमपि विरहशोक-
निर्वेष्टुमुत्सहेत ?

तन्वडगचा गुरुसन्निधौ नयनयोर्ध्वारि संस्तम्भितं
तेनान्तर्गलितेन मन्मथशिखी सिक्तो वियोगोद्भवः ।
मन्ये तस्य निरस्यमानकिरणस्यैषा मुखेनोद्गता
श्वासायाससमाकुलालिसरणिव्याजेन धूमावली ॥ ९४ ॥

बहुतिथकालावधिकप्राणदयितभर्तृविश्लेषवैश्वानरशिखावली-
लेलिह्यमानहृदयकूपाया दुर्विनयचापल्यशङ्कया बहुमतगुरुजन-
सान्निध्ये दुस्सहवेदनाजनकविरहसतापोद्भिद्यमानमपि वाष्पोत्पीड
कृच्छ्रादन्तनिरुद्धवत्या अकाण्डनौव्यमनेनेवाकस्मिकभर्तृवियोगवज्र-
पातेनातिशयदुष्टरनिर्वेदसागरे निपातिताया. कस्याश्चित् प्रोपित-
भर्तृकाया दुरवस्थामुपविवर्णयिषुणा मदयहृदयेन कविवरेष्येन
ससदमत्र व्याह्रियते यत् कान्तविप्रयोगपरिकलेशक्षामक्षामगात्रया
वध्या श्वश्रूश्वशुरप्रमुखाना मभाजनार्हाणा गुग्गा समक्षमश्रुमांच-
नम्यायुक्तत्वाद् यो लोचनयोर्गन्दिद्यमानोऽश्रुप्रवाहो हृदये बला-
त्कारेण प्रतिमृद्वस्तेनैवाभ्यन्तरे प्रमत्त प्रत्यावर्तितेनाश्रुप्रवाहेणामह्य-
पीडविरहमभवो मनोभूजातवेदा ममुक्षितस्ततो मन्दीवृत्तशिवस्य
तस्य जातवेदम एषा धूमलता तस्या वदनमोगन्ध्वावृष्टाना विन्तु-
मतापगतप्लात्युष्णनिद्रामार्ताना चञ्चरीकाणा परम्पराव्यपदेशेन
तन्मुग्धद्वारा नि मृतेति ।

गन्विह मन्मथशिविनो धूमावलीरूपेऽलिनरणेः मभावित-
त्वान् ' सभावनमयोत्प्रेक्षा प्रकृतस्य परेण यन् ' इति गाल्यप्रदान-

निर्भातलक्षणोपेतोऽतिशयोक्तिगर्भो मन्मथशिरिगव्दद्योतितम्बका-
नुसृत उत्प्रेक्षालंकार प्रवामविप्रलम्भशृङ्गारनृदितवबूवाप्पात्पीड-
ससिक्ते शार्दूलवित्रीडिनृतनिप्रमितपादे मुक्कनकरत्न त्रिरहिष्या-
दुर्वहमानसिकन्धयातिशय त्रितयणाम्भ्य शाश्वरिविनिमग्न-
विरहिमियुनदयालुभ्या निवेदयन् भासते ।

भ्रूभेदो गुणितश्चर नयनयोरभ्यस्तमामीलन

रोद्धु शिक्षितमादरेण हसित मोनेऽभियोग कृत ।

धैर्यं कर्तुमपि स्थिरीकृतमिद चेत् कथचिन्मया

बद्धो मानपरिग्रहे परिकर सिद्धिस्तु देवे स्थिता ॥ ९५ ॥

मान्मयलीलाकलहप्रमङ्गैश्चरविभु परिणतार लक्ष्मीवृत्य
प्रपञ्चवित्तु बद्धपरिवरया मया ममस्नमानोपस्वरतिहुम्भुरुरी-
कृत्य पीन पुन्येन ययात्प्रदुपदेश दर्पणमेकमग्र सम्याप्य सम्यक्परि-
शीलिन तयापि निर्विघ्नमाननिर्वाहण तु देवायन् भविष्यतीति
मनदेह काचिन् मौग्ध्यनिधिर्नववधू प्रणयमर्षंस्वाभिज्ञा मलीलेर्ष्या-
मपंप्रपञ्चनवाविदा सर्वावस्थोचिततदपंचिन्नामचष्टिननिष्णाता
मानोपदेशिनीमभिभाषते यद् विजन हस्नघ्नमुकुरया मया मुचिर
तरङ्गितम्बुटीरचना ममाम्नाता दृष्ट्या मन्मद्भङ्गदग्मकाचन-
मभीक्ष्ण परिचिन भर्तृवद्मानन नून अनिष्यमाणा स्मिन् प्रयत्नतो
निषेधितु मयाम्यन्मप्रनादव्यञ्जके मूकभावेऽभिनिवेशाज्जुष्टिनो
घृनिगपादनापदमपि कान्तर मनो मया कथमपि स्वयं प्रापितमित्य-
मोर्ष्यामानप्रपञ्चस्वीकार तुदुःख मया कस्या बद्धा किन्तु प्रणय-
मानस्य मपञ्चनिषेधेन नियतिप्रलापीनमिति ।

परमार्थतोऽत्र स्वभावानुभूतारया प्रणविपाणिप्राहंक्त्वानप्रेम-
मर्षंस्वर्गागिररहृदयया मृगया प्रण ट्टिनिमन्नुष्टिविरचनादिके

मदनकोपोपयोग्युपकरणसामग्रचेऽविच्छिन्नाभ्यातपात्तच्छ्रुत्वा ।
 कृतेऽपि स्वप्राणनाथसनिधौ प्रवलेन स्वाभाविकेन प्रेम्णा ननु
 विजित्य कृतककोपः कादिशीको भूत्वा कुत्रापि सहसापसरेदिति
 सशय ससूच्यतेऽत्र चान्तिमपादे वद्धो मानपरिग्रहे परिकर. सिद्धिस्तु
 दैवे स्थितेति सभावनाविशेषविवक्षया सप्रयत्नसमाम्नातोऽपि मानो
 न खलु सफलीभविष्यतीति विभाषिषितस्य निषिद्धत्वादाविर्भूत
 आक्षेपालकार शार्दूलविक्रीडितवृत्तेन साक शोशुभ्यते ।

अहं तेनाहूता किमपि कथयामीति विजने

समीपे चासीना सरसहृदयत्वादवहिता ।

ततः कर्णोपान्ते किमपि वदताध्राय वदनं

गृहीता धम्मिल्ले सखि स च मया गाढमधरे ॥ ९६ ॥

दुर्निवाररिरसाभिभूतत्वात् सुरतलम्पटेन कामुकेन यथावृचि
 घञ्चिता काचित् पृश्चली कस्मिन्निर्जने स्थाने तेन सहोपाशूप-
 सभुक्तामनङ्गक्रीडा सहर्षं विवृणन्ती विश्वासपात्रीभूता स्ववयस्या
 ब्रूते हे सहचरि ! विविकने स्थाने रहसि किञ्चिद्विलम्ब्य ते कथयि-
 प्यामीति विदग्धन तेन धूर्तेनोपनिमन्त्रिताह तद्दर्शनौत्सुक्यसमाकुल-
 प्रेमरमाद्राद्रिंहृदयतया त ममया परिगृहीतासना कि वदिऽत्यय-
 मिति तद्वचनशुश्रूषया सावधाना तदानीमभूव ततो मत्परिच्छुम्बन-
 तृष्णया न न्वभिघ्नमया श्रवणान्तिके सव्याज किञ्चिद् व्याहरता
 तेन दुर्ललितेन कितवेन मुग्धाध्राय मुमनोदामभूषणसयते केशपाशे
 गृहीता, स च निधुवनमहात्मवप्रस्तावोत्सुक्या मयापि सुरगेऽधर-
 पुटे गृहीत ममन्ताच्चुम्बितस्तदनन्तरं प्रज्वलितरागानलाभ्यामावा-
 भ्यामनिर्वचनीयो मन्मथमहामहो ययेच्छमन्भूत इति ।

कामिनोसभोगलोलुपावशात् किमपि कथयामीति व्यपदेशेन
तामतिसधाय कामिना तेन स्वरिरसा साफल्यमनायीति हेतोर्युक्ति-
नामकेनालकारेण सुस्वादुसभोगशृङ्गाररसप्रवाही स्वीकृतशिखरि-
णीवृत्तादेशकल्पितपाद श्लोक एष सभोगरसतृष्णालूना रसिकाना
मुदे सुष्ठु समलक्रियत इत्यत्र न कोऽपि भेऽतिशयोक्तिगद्य ।

देशरन्तरिता शतंश्च सरितामूर्ध्निभृता काननं-

यंत्नेनापि न याति लोचनपथ कान्तेति जानन्नपि ।

उद्ग्रीवश्चरणार्धरुद्धवमुघ प्रोन्मूज्य सास्त्रे दूशौ

तामाशां पथिकस्तथापि किमपि घ्यायन् पुनर्वीक्षते ॥ ९७ ॥

अत्यन्तविप्रकृष्ट-देशान्तरे सविपाद वसति कुर्वतः समस्त-
वान्धवमुहुज्जनविरहितत्वान्निर्वन्धो प्रतिक्षणोपबृहत्कान्तासमाग-
मोत्सुवयातिरेकाध्मातान्तरङ्गस्यापि दुर्गमजनपदशतव्यवहितत्वेन
दृष्टिश्रवणविषयमुद्गरातिशान्ताया निष्ठुरत्तुपारमृदिताया पश्चिन्या
इव निष्करुणविरहातुराया निर्वलाया हृदयदयिताया सुचिरा-
भिलषित्तुश्लवात्विर्गणेऽप्यतिरुचिरपीयूषसारायमाणदर्शनेऽपि नि-
राशम्प निर्विणमनमोज्ज्वलोद्भिद्यमानराप्पोत्सीडदुदिनायमानान-
नम्यानहृदयप्रवासमस्यस्याध्वनीनम्प दुर्भरविपादोत्कण्ठाव्यतिर-
कीलिनदुरवस्योपविर्गणियपया गाढानुरक्तदयिताविप्रयोगव्ययामरी-
मद्यमानावागिमार्थंयन्धु पुण्यश्लोकोऽमर सद्यमभिदधाति यद्
दुराम्दैरनेवंविभिन्नजनपदैश्च दुन्तराणा तरङ्गिणीना दुरा-
त्रमाणा भूमना शतंश्च दुरतिप्रमाभिर्गहनाटवोभिश्च व्यवहिता
प्रियजाया प्रयत्नगतेनाप्यात्मनो दृष्टिगोचर नायातीति विद्वानपि
तद्दिदृक्षातिशयपारवश्यान् वन्धरामुद्धृत्योच्छ्रितो भवितु पादाग्रेण
भूमि निरुध्य विप्रयोगशोककायुससिक्ते कश्यपे हस्तेन मृष्ट्वा तथापि

तद्विषयकं किमपि किमपि विचारयन्नध्वगस्तामेव तस्याः सङ्ग-
माशासमन्वितामाशा भूयो भूयोऽवलोकयतितराम् ।

ननु विरहे समधिकतरं वृद्धिं गच्छति प्रेमानुकूलस्य पथिक-
सार्थस्य प्रेमभाव इति निगूढाशयद्योतकं द्रुस्सहप्रवासविप्रलम्भ-
पीडाविमृदितपान्यनिर्भरोत्सुक्यख्यापकं शार्दूलविश्रीडितवृत्तादेश-
सज्जीकृतचरणचतुष्टयं विरहिजनानुरागोद्रेकाद्रीकृतकाव्यरमिकस-
मूहं प्रकृष्टमुक्तकमिदं विभूषयति कान्ताविरहितस्य तपस्विनोऽति-
मृदुलस्यभावाभिव्यञ्जकः स्वभावोक्तिर्नामालकारः ।

वस्तुतो दुर्गमानपि सकाननपर्वतनदान् बहून् विदेशान् कथमपि
भार्यासजिगमिपया समुल्लङ्घिष्यमाणः प्रज्वलितविदलेपहुत-
भुग्दग्धकल्पोऽयं वराकः प्रवासविप्रलम्भजनितनिर्वेदक्षामक्षामादगी
समागमोत्कलिकासहस्रविद्धहृदयपल्लवामुदश्रुनेत्रा तामचिरेण
पुनर्दृष्ट्या चिरकालानुपभुक्त्वादुपचितस्नेहरगमधुरतरं संभोगमुखं
तया महं यथातृप्तिं निर्विषयादिति प्रवामिन एकाकिनस्तस्य भृश
दयमानानामम्माकमाशा ।

चक्षुःप्रीतिप्रसक्ते मनसि परिचये चिन्त्यमानान्भुषाये

रागे यातेऽतिभूमिं विकसति सुतरां गोचरे द्रुतिकायाः ।

आस्तां दूरेण तावत्तरभसदयितालिङ्गनानन्दलाभ-

स्तद्गोहोपान्तरस्याभ्रमणमपि परां निर्बुतिं संतनोति ॥१८॥

कदाचिद् यद् दृष्ट्या स्वदृष्टिपथे पतिता कमनीयवपुष परलोया
विद्यामिनीदृष्ट्या मपदि मजातप्रथमचक्षुरागो निरद्रुतमनमिज्या-
गुगनिपतिवमानमो दुर्लभायाम्स्तस्या अवाप्तिविषायतोषायचिन्तन-
व्याकुलः मन्विष्ट्या निजानुष्णवानुगम यणंयन् विश्वामपात्रीभृश
नप्रायमभिमन्वते यन्ने नमनि दुर्भरप्रार्थमिवचक्षुरागाभिर्निर्विष्टे

सति नथ नाम निर्भरप्रेमास्पदोभूता वरवर्णिनी ता लभेय कथकार
 वा दुष्प्रापायास्तस्या सस्तव प्राप्नुयामिति परिचयविषये निरन्तर
 विमृश्यमानविविधयोग्योपाये सति प्रेमभावे परा कोटिमधिरुढे सति
 तत्सङ्गमसपादनाय तादृग्विधव्यापृत्तिविशेषनिष्णाताया अघटित-
 स्त्रीपुष्पघटनाचतुराया द्रुत्या अधिकारविषये मदयेंऽतिमात्र विलसति
 सति ससम्भ्रमप्रेयसीपरिरम्भणप्रहर्षप्रकर्षावाप्तिस्तावदधुना दूरतस्ति-
 ष्ठनु तदीयवेश्मनिकटवतिप्रतौलीपर्यटनमप्यत्युत्कृष्टा सतुष्टि जन-
 यति । एकानुरागातिशयाभिव्यञ्जकेऽन खलूत्तरार्धे यद्यपि नि सीम-
 स्नहभूमेस्तस्या वरारोहाया पीनम्न्या परिचुम्बनालिङ्गनविधि
 परमानन्दं नि सशय सजनयिष्यति तथापि निर्मर्यादिरागोद्भेदवशा-
 द्विधोयमान तदीयसदनसमीपस्थराजमार्गपरिस्रमणमप्यनिर्वचनीय
 प्रमोद मे सपादयतीति परवीयमत्तकाशिनोसभोगतृष्णान्धतामि-
 स्तनिमग्नमनसा चक्षूरागोद्रेकोन्मत्तप्रायेण कामुकेन व्याहृतत्वादति-
 शयोक्तिसङ्गकेनालकारेण स्ववरावृत्तविरचिताकृतिर्भविष्यत्सभोग-
 शृङ्गारसूचकोऽय इलोक परिभूष्यते ।

कान्ते तल्पमुपागते विगलिता नीवी स्वय बन्धना-

द्वासो विशलयभेखलागुणधृत किञ्चिन्नितम्बे स्थितम् ।

एतावत्सखि वैशि साप्रतमह तस्याङ्गसङ्गे पुन

कोऽय कास्मि रत नु वा कथमिति स्वल्पापि मे न स्मृति ॥९९॥

वेन प्रवारेण त्व हृदयवल्लभन साधे मुरतमहोत्सवमनुभव-
 सीति गृह्म्यगोष्ठीप्रमङ्गे प्रियवयस्त्रया पर्यनुयुक्ता स्वायत्तमनूवा
 वाचिद् योयित् प्रतिवक्ति ह प्रियसहचरि ! निरुपमपीयूषसारा-
 यमाणमनिर्वचनीयमधुरिमविशेषानिहृद्यास्वाद मनोद्रावक निरुवन-
 विलसिन ययेच्छ निर्वेष्टु मदीयमवस्वभूतेऽतिशयानुरक्ते भर्तरि

सर्वथातिरुचिकरानङ्गरङ्गानुरूपमुच्छृखलमान्मथसग्रामभूमिहृप
 विलासशयनीयकमारूढ सति वरस्पर्शमन्तरेणापि किंस्विच्चे-
 तोमोहनकन्दर्पदपंतन्मयसमर्दापेक्षयोताहोस्विन् निर्मर्यादरागोद्रेक-
 सात्विकातिरेकेण ममाच्छादनाशुकस्य नीवी बन्धनादात्मनैव
 विस्रस्ता तदनन्तरमधोवसन शिथिलितेन काञ्चीदाम्ना निर्वल
 ध्रियमाण कान्तहस्तसपर्कालालसे पीवरे जघनस्थले दरावलम्बित-
 मितीयन्मात्रमेवाहं केवल सप्रति स्मरामि, पुनर्हृदयद्रावके तस्य
 शरीरसस्पर्शे तु सर्वलोकचमत्कारिणा पुष्पधन्वना विमोहितसर्वाङ्ग-
 तया निर्वाच्यरतिसर्वस्वेन च सुतगा जडोकृतचैतन्यतया कोऽमी का
 वाह कथभूतो वा निधुवनरस आस्वादित इ त स्मृतिगन्धोऽपि मे
 नास्तीति ।

अतिहृदयतृप्तिवरेणातिमात्ररोमहर्षणेन याथातथ्येन नि सार-
 जीवलोकसारायमाणेन सर्वोत्तमामृतरसप्ररयेन वर्णनशक्तिगोचराती-
 तेन मुरतेन रतेन माहजाड्यान्धकूपे नितम्बाशुकग्रन्थिविस्रसननम
 कालमेवैकपदे निपातितैषा सर्वात्मना समूलोपसगृहीतसूक्ष्मतममभोग
 शृङ्गारामृतसारा वरवर्णिनी विरूप किमास्वाद कथभूत मनसिजयुद्ध
 कथकार स्वय समुपभुङ्क्तमिति निर्वृत्तिप्रमोदातिशयमूलकेन स्मृति
 भ्रशेन वक्तुमपि न खलु शक्नोतितरामित्यत्रात्युन्वणसभोगशृङ्गार
 प्रस्रवणस्नपितप्रमुदितरसिकनिवह स्वीकृतगार्दूलविश्रीडितवृत्तिविर-
 चित्तरम्यावृती प्रवृष्टश्लोक मुरतद्रवीभूतायास्तस्या वराराहाया
 वमनीयपीनस्तन्या स्वाभाविकचेष्टावणनोत्थो जात्यलवारो तिगूट-
 मान्मथरहस्य प्रपञ्चयन्निव प्रतिभाति ।

अहो महदाश्चर्यमेतद यत् सुरसमुरतशब्दमात्रश्रवणेनैव सजात्रायते
 रोमहर्षे शरीरेषु वेपथुश्च हृदयेषु भवेपा तथाप्याशास्महे वास्त्रविक
 मुरत भवत्र सर्वदा च केवल न्यायमार्गस्यस्त्रोपुधर्माविरुद्धमेवान्तु ।

प्रासादे सा दिशि दिशि च सा पृष्ठतः सा पुर सा

पर्यङ्के सा पथि पथि च सा तद्वियोगातुरस्य ।

हृहो चेत प्रकृतिरपरा नास्ति मे कापि सा सा

सा सा सा सा जगति सकले कोऽयमद्वैतवाद ॥ १०० ॥

सर्वोत्तमप्रेमास्पदीभूतया कान्तया दैवदुर्विपाकवशाद्विश्लेषितत्वात्
तद्दिदृक्षाभिभूतोऽद्वैतप्रेमभाववादीतस्ततः सर्वत्र च परमात्मानमिव
ता सभावनाया पश्यन् स्वयं निध्यायति यत्तस्या विश्लेषव्यथाविमृ-
दितस्य मे तद्व्यतिरिक्ता कापि प्रकृतिरपरा न विद्यते यत् सा
प्रकृतिसदृशी मे कान्ता हर्म्येऽपि सा ककुभि ककुभि साग्रत सा च
पृष्ठभागे सा पर्यङ्केऽपि सा मार्गे मार्गे सहापि सा तत्रापि ना
सर्वत्र सा सर्वस्मिन् भुवन च बोधवती सा च मे मनसि सा मे
समस्तेन्द्रियग्राहे सा मे चक्षुषि श्रवण वदने शरीरे च वरीवति किं
पुनः सखलमपि जगत् तथा सृष्टिमिव तथा व्याप्तमिव वितव्यत
इत्यहो कोऽयं प्रेमतन्मयोऽद्वैतवाद इति ।

इह खलु हृदयदयिताविरहाग्नुक्षणिज्वालाजिह्वालैलित्य मा-
नान्त धरणेन मुदुहावदानुरागं कृतानमनसा वराकेण विरहिणा यूना
परमार्यतोऽद्वैतो निद्वन्द्वोऽनुपाधिरनुपमस्य स्नहो दुर्विगाहात् स्वहृदय-
कृपाशयातत्त्व प्रादुर्भावित इति स्त्रीललामभूता सा विरहिष्यपि
घन्या यामेवमेव निरुपमप्रमपूर्वं जीवितावस्थामु सर्वास्त्रपि निविका-
रेण मनसा सदैव स ग्रहमन्यते, सा च नूनं सुहृदिनी या गाटानुरक्ते
तन्मिप्रेवानुरक्ता भवति । पुनरत्र दुर्वह्निप्रलम्भविषादमये
मन्दाश्रान्नावृत्तपुञ्ज मूकवक्त्रे योपिन एवन्सा एकस्त्रेण युगपद-
नेत्रेषु म्यानेषु म्यितिवर्जनामनुत्थन 'एकात्मा युगपदवृत्तिरेकस्याने-
कगोचरा' इति वाच्यप्रकाशकारविमृष्टलक्षणोपेतेन विशेषालकारेण

विशेषतः कान्तावियोगशोककदर्थितस्य तपस्विनोऽतिविशिष्टः
 प्रेमभावोऽभिव्यज्यते । नन्वित्यकार कृत्स्ने जगति सर्वतो व्याप्ता
 प्रकृतिमिव निजवत्लभामुत्प्रेक्षमाणस्य प्रेमवैवल्यवादिनो वियोगिनो
 विरहावधिर्यथाशीघ्र परिसमाप्ति यदि न यायात् तर्हि न केवल तम्यो-
 न्माद किन्तु प्राणसशयोऽपि नि सशय समुत्पद्येतेति चिन्ताविह्वलेना-
 तिदयितया स्वप्नेऽपि क्षणमप्यविस्मृतया स्वीयप्रियजन्मभूम्या वर्ष-
 दशकमधुनापि विश्लेषितेन कोरियादेशीयेनैनाममरशतकलीला
 निर्विघ्नपरिसमाप्तिमथ नयता प्राञ्जलिना मया सस्नेहमाशिष्यते
 यच्छ्लाघ्यसौजन्यसौहृदयवात्सल्यनिधेर्वराकस्यास्य दयितासमाग-
 मोऽविलम्बेन सजनिपीष्ट, शश्वदविभाज्यस्यापि निकृष्टसाम्राज्य-
 वादहतकेनदक्षिणोत्तरभागद्वये बलात्कारेण विभक्तस्य कोरिया-
 देशस्य पुन सयोगोऽपि द्रुततर समुत्पत्सीष्टेति ।

परिसमाप्ता श्रीयुतकोरियादेशसमुत्पन्नविद्वद्वरेण्य-
 पण्डितश्रीवाक्कन्वेप्रणीतेयममरशतकलीला ॥

परिशिष्टम्

अमरशतकश्लोकानुक्रमणी

पाठान्तरसहितममरशतकमूलम्

परिशिष्टम्

अथ नुभापिनावल्यादिषु ग्रन्थान्तरेष्वमरकविनाम्ना समुद्धृताना पूर्वगतपद्य-
श्रुतिरिक्ताना श्लोकाना व्याख्यानमपि श्रीवाक्कन्धेनाम्ना कोरियादेशीयेन
प्या महूदयाना विदुषा मुदे मुत्राधाय च लघु विधीयते ।

नभसि जलदलस्मो सास्त्रया दीक्ष्य दृष्ट्या

प्रवससि यदि कान्तेत्यर्धंमुक्त्वा कथञ्चित् ।

मम पटमवलम्ब्य प्रोल्लिखन्ती धरिजः

यदनु कृतवती सा तत्र वाचो निवृत्ताः ॥ १ ॥

विरहिमियुनपरस्परसभागमो कण्ठानिरेकजनिकाया प्रावृषि गगने प्रेक्षणीया
वारिवाहसोमा कान्तवियोगामङ्गिष्णुतयोद्भ्रममानत्राप्यपूर्णया दृष्ट्या सखेद
निरीक्ष्य हे दयित ! प्रवासमनुतिष्ठसि चेदिति वधमप्यर्धं मा गास्त्वमित्यागयेन
मे वसन परिगृह्य यद्ग्या ममि प्रक्येणोन्निखन्ती तत्र पद्चात् मा मे दयित !
यद्दीन चेष्टितमकार्षीत्तत्रैवानिर्वचनोपे चष्टिते वचासि व्यरसिषु । अत्र
स्वकान्तप्रवामोद्यमनिषेवाय यदि प्रवससि नाह जिजीविषामीत्यादिक
यद्यद्भाषितुमभिलषित ततन् मवै तेनैव चेष्टितविशेषेण तथा नि गच्छदमुक्त्वमिति
चरमपादेनादगम्यते । स्वभावोक्तिग्लकार । मालिनीवृत्तम् ।

स्मररसनदीपूरेणोडा. पुनर्गुरुमेतुभि-

यद्यपि विधुतास्तिष्ठन्त्यारादपूर्णमनोरया. ।

तदपि लिखितप्रस्पररङ्गः परस्परमुग्धता

नयननलनीनालानीन पिबन्ति रस प्रिया. ॥ २ ॥

यद्यपि सावेगमनविजरागम्पेण नदीप्रवाहेण हृडान् प्रोडा प्रज्वलितकामानल-
सधुक्षिताः किन्तु भूयो गुम्जनरूपे मेतुभि प्रनिरुद्धा प्रणयिनः स्वीभुरयाः
मुरनत्रीडाया अननुष्टितत्वादमिद्धमनोमिल्यापास्तिष्ठन्ति तथापि चिन्नापिन-
बल्यनिचलैर्गणैरत्यन्तो मुक्त्वान् परस्परमुग्धता मन्तो दृष्टीन्दीविरकाण्ड-

समानीतमतिमात्रसमीहितान्योन्यदर्शनपीयूपास्वादभेव निविशन्ति । ननु
गुस्वन्धुजनसाग्निध्ये मान्मथलीलाया अचिन्त्यत्वात् केवल सामिलापपरस्परव-
लोकनेन मदनमदरस पिवन्ति प्रणयिमिथुनानीत्यर्थ ।

रूपकमलवार । हरिणीवृत्तम् ।

नि शेषच्युतचन्दन स्तनतट निमृष्टरागोऽधरो

नेत्रे दूरमनञ्जने पुलकिता तन्वी तवेय तनु ।

मिथ्यावादिनि दूति बान्धवजनस्पाज्ञातपीडागमे

वार्षी स्नातुमितो गतासि न पुनस्तस्याधमस्यान्तिकम् ॥ ३ ॥

मादृक्षसुहृञ्जनस्याविदितमानसिकव्यथालाभे । दूतिके । पश्य ते पीवरवक्षा-
रहकुम्भयुगलं निरवशेषविगलितचन्दनावलेपन, रदनच्छद प्रमृष्टरक्तवर्ण,
नयने दूरीकृतकञ्जले, क्षामा तवेय तनु रोमाञ्चिता बोभवीति, स्थानादस्मात्
स्तान् भर्तुं दीर्घिका यातासि, न तु मदर्थेऽतिदुष्टस्य तस्य कामुकस्य सकाश गतासि ।
अत्र श्लु वार्षीस्नानगलितचन्दनादिव्यपदेशेन दूत्या सम्भोगचिह्नस्य नायिकाया
कथितत्वात् स्त्रीयकामुकस्याधमत्वख्यापनाच्च मत्समीपमानय तमिति मम
मदेशवचनमङ्गीकृत्यापि तदन्तिकं रन्तुमयापीरिति व्यङ्ग्योऽर्थं समूच्यते तेन
हेतुना मिथ्यावादिनि दूति बान्धवजनस्पाज्ञातपीडागम इति साभ्यसूयामर्षो-
पालम्भाक्ति । व्याजाक्तिरलवार आक्षपोऽल्वाराऽपि । शार्दूलविक्रीडित-
वृत्तम् ।

आयस्ता कलह पुरेव क्रुस्ते न सरसने वाससो

भुग्नन्नरतिखण्डचमानमधर घत्ते न केशग्रहे ।

अङ्गान्पर्पयति स्वय भवति नो वामा हठालिङ्गने

तन्व्या शिक्षत एष सप्रति पुन कोपप्रकारोऽपर ॥ ४ ॥

नून प्रणयकोपवशात् परिक्रिष्टा वामलोचना मे कामिनी रिरसातुरेण मया
त्रियमाणेऽशुबस्य विमोचनेऽपि प्रागिव सरोप विरोध न करोति, परिचुम्बनार्थं
मया विधीयमाने तदीयगिरोरह्वपणोऽपि विरचिनभ्रूबुटी सत्यनिमात्रदश्य-
मानमघरोऽपि न धारयति किञ्च मभागतृष्णार्तेन मयानुष्ठीयमानेऽपि सरभग-
पङ्क्तिप्रणे प्रतिवृत्ता न भवति विन्तु हठालिङ्गनसौकर्यायिवात्मनैव गात्राणि मे

अमर्षं पति खल्विनीत्यभिधानी मयोऽयमन्य क्रोधप्रपञ्चनप्रक्रमस्तन्वङ्गया
तया किञ्चु परिशीलित ? । युक्तिरलकार । वृत्त तु शार्दूलवित्रीडितम् ।

ष्वचित्ताम्बूलावत ष्वचिदगरपङ्काङ्कमलिनः

ष्वचिच्चर्णोद्गारी ष्वचिदपि च सालवतकपदः ।

धलीभङ्गाभोगैरलकपतितैः शीर्षंकुसुमैः

स्त्रियो नानावस्य प्रययति रत प्रच्छदपटः ॥ ५ ॥

कुत्रचिन्माजरीकरणसज्ञकेन निधुवनप्रकारेण ताम्बूलरमरकनीकृतः कुत्रचित्
करिपदनामकेन सुरतवन्द्येन वृष्णागरवदंमलाञ्छनकलविज्ञतः कुत्रचिद्
घेनुकाह्नेन रतिप्रक्रमेण कर्पूरादिसौगन्धिरञ्चूर्णोद्गागचिद्विन कुत्रचिदपि च
पुरपायितसभोगविधिना चरणलाहारागलक्ष्ममुद्रिता विलासवपनप्रच्छादनपटो
मन्मथयुद्धविमर्दातिशयद्योर्कस्तारङ्गितवलीमङ्गविस्तारैश्च केशपाशविग-
लिनैरितस्ततः समन्ताद्विकीर्णं पुष्पैश्च प्रज्वलितरागानलपुलकितवपुषो
निधुवनप्रमोदोद्रेकद्रवीभूताया कस्यादिचद् योयितो विविधप्रकारमय सुरत
विवृणोति । जातिरलकार । शिलरिणीवृत्तम् ।

पुष्पोद्भेदमवाप्य केलिशयनाद् रस्यया चुम्बने

कान्तेन स्फुरिताधरेण निभूत धूसंज्ञया याचिते ।

आच्छाद्य स्मितपूर्णगण्डफलकं चेतान्चलेनानन

मन्दान्दोलितकुण्डलस्तवकया तन्ध्यावपूत शिरः ॥ ६ ॥

परिस्पन्दिताधरसालिना दयिनेन धूनज्वाल्पेणोद्गतेन त्वा परिचुचुम्बिपामीनि
नि शङ्क परिचुम्बने प्रायिते सति मासिस्त्रुविलाप्रारम्भे रज्ज प्रभेद नद्य प्राप्य
मान्मथलीलानल्य परित्यज्य दूरस्थितपदंमत्या स्मितपिम्पिर्गम्भेरसर्पांलभित्ति
चदनस परिधानप्रान्तेन प्रच्छाद्य गर्नैर्ददोलायितकर्णाभरणभूतपुष्पमुच्छ्रया
त्तनुमध्यया दयितयास्मिन् समये नन्वानं वपुष्पोद्गमवसान् परिचुम्बनमपि
अर्जुन शरपत इति शीर्षंभवपूतम् । मूदममलकार । शार्दूलवित्रीडितवृत्तम् ।

शङ्कन्पत्याः काञ्चीमणिरणितमाकष्ये सहसा

मदाश्लिष्यन्नेव प्रशायितभुजप्रन्धिरभवः ।

तवेतत्स्वाचक्षे घृतमधुमयत्वद्गुह्यसो-

धियेणाघूर्णन्ती किमपि न सखी मे गणयति ॥७॥

हे कितव ! यन्मा समालिङ्गन्नपि त्वमितरस्या प्रतिपक्षकामिन्या मेखलारत्न-
शिञ्जित कर्णे कृत्वा तद्गतमनस्त्वत्वाद् विश्लयीभूतबाहुपाशोऽम्स्तदेनत् ते
दुर्ललित वंतव कुत्र कस्मै निवेदयामि ? विपसदृशेन सर्पि पुष्पासवमयमिवोप-
लक्षित प्रियोक्तितनिपुणस्य ते प्राज्येन वचसा विमुह्यमाना मे सहचरी किमपि
न श्रद्घाति । आक्षेपोऽज्ज्वारो रूपकमलकारश्च । शिखरिणीवृत्तम् ।

अच्छिन्न नयनाम्बु बन्धुपु कृतं चिन्ता गुरुप्वपिता

वत्त दैन्यमशेषतः परिजने तापः सखीव्वाहितः ।

अद्य श्वः परनिर्वृतिं भजति सा श्वासंः पर खिद्यते

विस्त्रब्धो भव विप्रयोगजनितं दुःख विभक्त तया ॥८॥

त्वत्सभागमालाभजनितनिर्वेदातिशयमूर्च्छितकल्पया तथा निरन्तरनिपतद
वाष्पाम्बु बान्धवजनेषु समर्पित, चिन्तामारो गुरुजनेषु निक्षिप्तो, दीनभावः
साकल्येन पारिपाशर्वकगणे विश्राणितो, मानसिकसंताप सहचरीषु निहित इत्य
विश्लेषनिष्पादित दुःख तया विभक्ति प्रापित किञ्च यत सा वियोगशोको-
त्पादितैर्दीर्घनि श्वासं सतरा परिक्लिश्यते ततोऽथ वा श्वो वाचिरेण परम
सौख्य लभते, तन्माद्धेतोस्त्व व्यपेतचिन्तो भव । विरहजमन्युदु खिता ता योषित
दर्श दर्श बन्धवोऽपि निरन्तरनयनाम्बुससिक्तदृष्टयो भवन्ति गुरवोऽपि चिन्ता-
तत्परा भवन्ति परिजनोऽपि दैन्यमनुभवति सख्योऽपि तापेन सतातप्यन्ते चेति
पूर्वार्थेनात्र समूच्यते तृतीयापादे चाद्य श्व परनिर्वृतिं भजति सेत्यनेन वाक्येन
तस्या अचिरभावी मृत्युव्यञ्ज्यते ।

आक्षेपोऽज्ज्वार । शार्दूलविनीटितवृत्तम् ।

रोहन्ती प्रथम ममोरसि तव प्राप्तौ विवृद्धिं स्तनी

सल्लापास्तव वाक्यभङ्गिमिलनान्मोघ्य परं त्याजिताः ।

धात्रीकण्ठमपास्य ब्राह्मलतिके कण्ठे तवाप्तञ्जिते

निर्दाक्षिण्य करोमि किं नु विशिखाप्येषा न पन्यास्तव ॥९॥

प्रथम मम भुजान्तगले र्हिं गच्छन्ती मामर्वाणी वशोरही तव भुजान्तगले

गानि मभाषणानि वक्रोक्तिचतुरस्य ते
 वाक्यमङ्गिमपकादेव नितरा मुग्धत्व मत्याजितानि, घाश्या शिरोधर निरा-
 कृत्य मम बाहुलतिके तव शिरोधरेऽबलमविते स्त, सदाचारविहीन ! दूरीकृत-
 दाक्षिण्य ! इय प्रतोल्यपि तव भागो न भवतीतीत्यमूतेऽत्र ननु किं करोमि ?
 आक्षेपोऽलवार । वृत्त तु शार्दूलवित्रीष्टितम् ।

पराची कोपेन स्फुटकपटनिद्रामकुलिता
 प्रविश्याद्भगोनाड्य प्रणयिनि परीरम्भचतुरे ।

शर्नैर्नीबिबन्ध स्पृशति सभयध्याकुलकर

विघत्ते सकोचालपितमवलग्न वरतनुः ॥१०॥

प्रणयवल्लहप्रसङ्गे रया विमुखी मुव्यक्नमृपानिद्रानिर्मालिताक्षी वरवर्णिनी
 मभोगरसाम्बादलालसया गात्रेण गात्र प्रविश्य समाश्लेषकोविदे प्रणयिनि
 प्राणेश्वरेऽशुकप्रस्थि मकारंयविह्वलहस्त यथा स्यात् तथा विमोचनाय शर्नै
 मस्पृशति सति तदीयाद्भगसपकोत्थरोमहृपंपारवभ्यान् तनुमपि मध्यभाग
 मकोचेन तनूक्रोति । मुक्तिरलवार । शिखरिणीवृत्तम् ।

दिवस्रं केन मुखं दिवाकरकरंस्ते रागिणी लोचने

शेषात्तद्वचनोदिताद्विलुलिता नीलालका वायुना ।

अष्ट कुडकुममुत्तरीयकधणात् बलान्तासि गत्यागतं-

धुषतं तत्सकलं किमत्र घद हे द्रुति क्षतस्याधरे ॥११॥

श्रीयवान्तवृत्तमभोगविह्वलाच्छिना प्रत्यागता दूती विलोक्य विलोकयेष्या-
 मपरंरक्षांशो नायिका पयंनुयुडक्ते हे मदेऽहरि ! केन वारणेन तव वदन सजात-
 स्वेदांममम् ? साम्पामापिणी दूती प्रतिवक्ति सहस्ररश्मिचिर्णं, पुनरपि
 नादिका पृच्छति केन हेतुना ते दृष्टी ग्वनीमूते ? दूती प्रतिवदति तस्य
 किनदम्यानिष्टवाक्यजनितात् शेषात् तयामूते, नायिकानुयुडक्ते कृष्णवर्णन्तव
 वेगाभान. केन विवाचं ? दूतिरा प्रतिभाषते मरुता विवीणं, तच्छृत्वा मूयो
 नादिका पयंनुयुडं मुग्धे वाशमोज्ज केन हेतुना विगलितम् ? सा दूती प्रति-
 वदति मदुत्तरीयकधरणे च्युतम्, नायिका पृच्छति केन विभ्रामि ? सा दूतिरा
 प्रतिवदति तत्सकलं किमत्र घद हे द्रुति क्षतस्याधरे, विभ्राम्नीति श्रुत्वा सा रोषेना नायिका व्याहर्ति

हे दूतिये । समस्त यत् त्वया निगदित तद् युज्यते किन्तु तवाधरे दरी-
दृश्यमानस्य घ्रणाङ्कस्य किं वारणमित्यत्र मे प्रदने प्रतिवचनं दृष्टि । प्रश्नो-
त्तररूपं वाक्योत्तरमलवार । गार्दूलविनीडितवृत्तम् ।

नान्तःप्रवेशमरुणद्विमुखी न चासौ-
दाचष्टे रोपपक्षपाणि न चाक्षराणि ।

सा केवल सरलपक्षमभिरक्षिपातः

कान्त विलोकितवती जननिर्विशेषम् ॥१२॥

• कृतप्रणयापराधस्यापि प्रणयिनो वेश्माभ्यन्तरप्रवेश सौजन्यविनयविभूषणा
सा विदग्धा दयिता न न्यवीवरत्, स प्रति च पराङ्मुखी नामून्, बोधेन
निष्ठुराण्यक्षराणि च न व्याहार्पात् परन्तु केवलमकुटिलाक्षिरोमशाक्तिमिदं प्ति-
विक्षेपै साधारणजनवत् स्व प्रियमद्राक्षीत् । उत्तरार्धेनेह सामुशगर्वाक्षरा-
'हित्येन सा नायिकात्मनस्तादस्थ व्यक्तीकृत्य दण्डय कान्त शिष्टोपचारपूर्व
दण्डयाचक्र इति व्यज्यते । आक्षेपोऽलकार । वृत्त तु वसन्ततिलवा ।

प्रियकृतपटस्तेयक्रीडाधिलम्बनदिह्वला

किमपि करणालापा तन्वीमुदोक्ष्य ससंभ्रमम् ।

अपि विगलिते स्कन्धावारे गते सुरताह्वे

त्रिभुवनमहाधन्वी स्थाने न्यवर्तत मन्मथः ॥१३॥

मनांहरसभोगलीलापर्यवसानसमये मान्मथवेलिनिरतेन प्रियतमेन विहिताया
सव्यानाशुकपुनरपहरणक्रीडाया बालक्षेपेण सजातवैकलव्या किमपि किमपि
वहण प्रलपन्ती वरारोहा निरीक्ष्य सर्वदमनस्त्रिगोर्बवीरमहाघानुष्ण कन्दर्पः
पुनरप्येतन्मिथुनस्य महामुरतमग्राम प्रारमेतेति मनसि वृत्त्या प्राथमिकेऽङ्गभू-
षणादिमदनविलासोपयोगिसामग्रीरूपे शिविरे अष्टेऽपि प्रथमनिधुवनयुद्धे
समाप्तेऽपि ससंभ्रम स्थाने स्वम्यात्रे न्यवर्तितेति । हेतुरलवार । हरिणीवन्तम् ।

सालव्रतकेन नवपल्लवकोमलेन

पादेन नूपुरवता मदनालसेन ।

यस्ताडपते दयितया प्रणयापराधा-

त्सोऽङ्गीकृतो भगवता मवरष्टजेन ॥१४॥

लाक्षारगरञ्जितनाभिनवकिसलयवत्सुकुमारेण मञ्जीरभूपितेनानङ्गराग-
मथरेण चरणेन स्वस्वकान्तया या य प्रेमविषयकापराधादमिहृन्त्यते स स
पूज्यन मीनकननन स्वीकृता भवति । वसन्ततिलकावृत्तम् ।

प्रयच्छाहार मे यदि तव रहोवृत्तमखिल
मया वाच्य धोर्चरिति गृहशुके जल्पति शनं ।
वधूर्ववन्न धीडाभरनमितमत्तविहसित
हरत्यधोन्मीलप्रलिनमनिलावर्जितमिव ॥१५॥

हृन्मन्मथविलामप्रसक्ते वरवर्णिनि । वुन्नुभिताऽस्मि, मह्य भाजन देहि, यदि
न दाम्यसि तर्हि सकलस्त रहस्यवृत्तान्तो वा मयाच्चैत्र्याहृतव्या भविष्यतीति
सतजयतीव गृहस्थ लीलाशुके मन्दमद प्रल्पति मति वधूर्वायुनघ्रीकृतमधं
विक्रमत् कमलमित्र शुक्जल्पिनाकणनजनिनत्रपातिरेकावनमितमन्तभरितमन्द-
हास वदन हरति । उत्प्रक्षालकार । शिखरिणीवृत्तम् ।

किञ्चिमुद्रितपासव शिखिगणहर्ध्वाक्षमालोकिता
जीर्णावासरुद्धरिद्रगृहिणीश्वसातिलैर्जर्जरा ।
एते ते निपतति नूतनघनात् प्रावृडभरानदिमो
विच्छायीकृतविप्रयुक्तवनितावक्रेन्दवो विन्दव ॥१६॥

अद्यानिपतननपनिवारितपाशूदगमा सानन्दमयूरनिवहैरदप्रीवैतर्ध्वाकृतनेत्र
यया म्यात् तयोद्गीक्षिता जीर्णेषु निवासवश्मस्वविञ्चनतावशाद् रोश्चमानाना
दरिद्रगृहिणीनाममह्यर्षाडात्पादितैर्निश्वासमन्दमिद्वूर्णाकृता कान्तविरह-
शोकविवर्णोद्धृतप्रापिनभनकामुखन्दवा जलदागमप्रमोदिनस्ते एत सलिल-
विश्वामिनववारिवाहानिपतति । जानिरलकार । वृत्त तु शार्दूलविक्रीडितम् ।
नीत्वोच्चैर्विक्षिपन्त कृततुहिनक्पासासरसद्गगान्परागा-
नामोदानन्दितालीनतितरसुरभौन भूरिशो दिड्मुखेषु ।
एते ते कुकुमाङ्गुस्तनजलशभरास्फारनादुच्छलन्त
पीत्वा सीत्कारि यत्र हरिणशिशुदृशा हैमना वान्ति वाता ॥१७॥

विहितनुपारकणवृष्टिसपातनपर्कानि परिमलप्रसोदितप्लुप्तदन्तिरुन्ध्यानि

प्रवृत्तमौगध्यमवानि सुमनोरजामि बहुश उर्व्वं नीत्वा मर्व्वेषु दिशामुखपु
 मवन्न विनिरन्त वाश्मीरजावलिपिनस्वनीकुचकुम्भोऽधायताडनादूर्ध्व
 चलन्तो मृगशावाक्षीणां वनितागा शैत्यजनितभीत्कृतिमनाहर वदन सस्पृश्यैत
 त ह्रमन्तसमवा गन्धवाहा प्रवहन्ति । जानिरङ्कार । वृत्त छन्दरा ।

पीतस्तुपारकिरणो मधुनेव सार्धं
 मन्त प्रविश्य चपयप्रतिबिम्बवर्तो ।
 मानाकर मनसि मानवतीजनस्य
 नून बिभेद यदसौ प्रससाद सद्य ॥१८॥

मद्यपानभाजने प्रतिबिम्बित मन मदिरमदिरयैव सह पीन कदर्पमदोद्दीपक-
 िशिरदीधितिदचन्द्रमा अन्तमनसि प्रवेश कृत्वेर्वालुमानिनीजन-य प्रणय-
 कोपोत्पत्तिस्थान नून खण्डशशिच्छद यदसौ मानिनाजन सपदि प्रसन्नता
 जगाम । हतुरलकार । वृत्त तु वसन्तिलका ।

ललनालोलधम्मिल्लमल्लिकामोदवासिता ।
 वाति रात्रौ रतवलान्तकामिनीमुहृदोऽनिला ॥१९॥

निदाघवाले निशीथिन्या नितम्बिनीना चञ्चलेषु सयतवेशोच्चयपु निहितान
 जातिपुष्पाणा सुगन्धिना परिमयेन परिमलिता सभोगोपमदखिज्ञाना प्रमदान् ।
 रमणीनामङ्गानुकूलत्वात् मुहृदभूता इव निरूपिता भातरिश्वाणा बहन्ति ।
 वृत्तमनुष्टुप ।

वान्ति कङ्क्षारमुभगा सप्तच्छत्रमुगन्धय ।
 वाता नवरतिम्लानवधूमगममन्यरा ॥२०॥

शरदि सौगन्धिकाह्वोत्पलपरिमलव्यतिरहृदिस्ना मप्तच्छपुष्पसौगन्ध-
 मुरभयो नूतननिधुवनक्षमदश्रमपरिनिष्ठाना नवाङ्गाना वधूना सपक्वैण शर्नश्चरा
 गन्धवाहा समीरणा बहन्ति । अनुष्टुप्वृत्तम् ।

रामाणा रमणीयवक्त्रशशिन स्वैदोदबिन्दुप्लुतो
 ध्यालोलामलकायली प्रचलयश्चुम्बप्रितम्बाशुकम् ।

प्रातर्वाति मधौ विकृष्टविकसद्राजोवराजीरजो-

जालामोदमनोहरो रतिरसग्लानि हरन्मारुत. ॥२१॥

मन्मयमुहूर्द्भूते वसन्ते मुन्दरीणा मनोजवदनेन्दो स्वेदजलकिन्दुमिश्रितस्तासा
दोलायमान कुटिलचहस्तमितस्तत प्रचालयन् तासा थाणिपरिधानवस्त्र
परिचुम्बन् पुनश्च तामा नुरतनिर्गन्धजनित परिथम दूरीकुर्वन् व्याकृष्ट-
विक्रासस्मेरकमलनिवहपरगपुञ्जपरिमलमनोरमो गन्धवह पवमान प्रभाते
वहति । रूपकमलकार । शार्दूलविनीडितवृत्तम् ।

अद्भगं चन्दनपाण्डु मल्लवमृदुस्ताम्बलताम्रोऽधरो

घारायन्त्रजलाभिषेककलुषे धौताञ्जने लोचने ।

अन्तःपुष्पसुगन्धिराजिकवरी सर्वाद्भगलगनाम्बर

कान्तामा कमनीयता विदधते शोभ्येऽपराह्लागमे ॥२२॥

निदाघे सध्याकाले प्रमदाना मलयजगन्धसारलिप्त गात्र नवकिसलयकोमल-
स्ताम्बूलचर्वणरञ्जितोऽधरपुटो घारायन्त्रचूर्णितसलिलनपातस्नानचन्दुषे
प्रक्षालितकञ्जले नेत्रे मध्यस्थापितसुमन मौगन्ध्यमुरमि कवरीमार
सर्वाङ्गप्रसक्त क्षीम च तासा रमणीयता सपादयन्ति । जातिरलकार ।
शार्दूलविनीडितवृत्तम् ।

धरमसौ दिवसो न पुनर्निशा

ननु निशैव वर न पुनर्दिनम् ।

उभयमेतदपि स्रजतु क्षय

प्रियतमेन न यत्र समागम. ॥२३॥

कापि योपिदेवा व्याहरति यद्वासर शोमनो न तु रात्रिरित्येव श्रुत्वा द्वितीया
योपित् स्वमत प्रकाशयन्ती ब्रूते निदधयेन रात्रिरव शोमना न पुनर्वासरस्तदनु
तृतीया ययोपरिर्निदिष्ट मिश्रमनद्वयमुपमहरन्ती ब्रवीति यत्र वामरे यत्र रात्रौ
चानुरक्नेन प्रियतमेन सगमो न भवति तदतद् द्वयमपि विलय गच्छन्विति ।
द्रुतविलम्बितवृत्तम् ।

मन्दं मुद्रितपासवः परिपतञ्जातान्धकारा मह-

द्वेगन्धस्तकुटीरकाप्रनिपतच्छिद्रेषु लब्धान्तरा ।

कर्मध्यप्रकुटुम्बिनीकुचभरस्वेदच्छिदः प्रावृषः

प्रारम्भे मदयन्ति कन्दलदलोल्लासाः पयोविन्दवः ॥२४॥

वर्षासमयस्य प्रस्तावे शनैर्निपिद्धभूतलपासूङ्गमा परितो निपतद्विदिततमस-
समीरणावेगापहृततृणकुटीराग्रभागविगलद्रन्ध्रेषु प्राप्तावनाशा गृह्व्यापारव्या-
कुलगृहिणापीवरस्तवकलशस्वेदकणतस्कर्य कदलीपत्रोल्लासोत्पादिका जलद-
जलविप्रुपो ग्रैष्मिकमतापसनप्नान् जनान् प्रमोदयति । जातिरलवार । शार्दूल-
विनीडितवृत्तम ।

इयमसौ तरलायतलोचना

गुहसमुन्नतपीनपयोधरा ।

पयुनितम्बभरालसगामिनी

प्रियतमा मम जीवितहारिणी ॥२५॥

इयमसौ कातर्यलोलदीर्वाक्षी पीवरोच्छ्रितवक्षोस्हृभारशामिनी वृहन्मासुल-
श्रोणिप्राग्भारमन्यरगजगामिनी प्राणदयिता मम जीवितहारिणी बोभोति ।
अनिशयाक्तिगर्भस्वभावोक्तिरलवार ।

सालवतकः शनदलाधिककान्तिरम्य

रान्नी स्वधामनिकरावणनूपुरांडकम् ।

क्षिप्त भृश कुपितया तरलायताक्ष्या

सौभाग्यचिह्नमिव मूर्ध्नि पद विरेजे ॥२६॥

अपराधिनो मर्तुं प्रणयनद्भृगुपितया लोलायतनयनया कयाचिन्मानिन्या
पादया प्रणिपतितस्य तस्य मस्तके निशि भृश प्रणिहित लाक्षारागाण
रकनोत्पलाधिकशोभारमणीय स्वकीयकान्तिमयूखच्छायापुञ्जास्पीकृतमञ्जी-
राद्धित चरण भागधेयोदयलाच्छनमिव शशुने । उत्प्रेक्षालवार । वृत्त तु
वसन्ततिलया ।

श्रुत्वाकस्मान्निशोये नवधनरसित विडलयाद्भृग पतन्त्या

शय्याया भूमिपृष्ठे करतलघृतया दु खितालीजनेन ।

सोत्कण्ठ मुक्त्रकण्ठ फठिनपुचतटोपान्तदोर्णाश्रुधिन्दु

स्मृत्वा स्मृत्वा प्रियस्य स्तलितमृदुयचो ररते पान्यवध्या ॥२७॥

अरम्भान् तमिस्राया तमिस्राया प्रत्यप्रजलदम्भनितध्वनि श्रवणविषयोऽस्य
 प्रथमिभर्तृविष्टव्याप्तं दुर्यंल जाच्छिथिलितगाय यया स्यात्तया शयनाद्भूतं
 निराख्यात एव नभमानदुनेन मरीचनेन गरुण ह्मन्तलोडूतया प्रोषित-
 भर्तृवया प्राणरन्ध्रमन्म स्मार स्मार मोन्मुक् प्रमुक्तरथ दृष्टतानांग्रान्त-
 विगीर्णगणविन्दु गद्गदमदुलवचन यया स्यात्तयातिवृष्ण रोच्यते । प्रसाम-
 निप्रदम्भदुम्भहेत्र द्रोणे विरलयाडग मोन्वथ मुक्तरथ कठिनकुचनटोपान्त-
 दीर्गाश्रुविन्दु स्मलितमृदुवच इति क्रियाविभोगपञ्चरम् । स्वभाषोक्तिर-
 न्तरः । स्वययवृत्तम् ।

पीतो यनःप्रभृति वामपिपासितेन
 शय्या कषापतरतः प्रचुरः श्रियाया ।
 तुल्या तनःप्रभृति मे द्विगुणत्वमेति
 लावण्यमग्नि यठु तत्र शिमत्र चिप्रम् ॥२८॥

यतो शिखरान् प्रभृति मनगिवास्वादिगिगानाविदूतेन मया तस्या कान्ताया
 प्रभृतोऽपरम आन्ताशिमन्त प्रभृति मम विद्याया शयपमाना द्विगुणता यति,
 मयारणे मूरि शयन्त्र (नरुणमाश्रय मीन्द्रं य) वरीद्वीति किनकादनुत्तम् ?
 यया शयनादुच्छिष्टमशयानशयान्वाशनेन तुल्या मनपिचर मयाशयने
 तथा लावण्यमयापरमश्रुभुम्भनेनाति । अत्र तुल्याशयनाति विद्याया परिष्-
 वृम्भिया धेति अद्वय्यापंश्य अशरने । धंशोऽपरम् । कल्पविलवातुत्तम् ।

दामेदीमन् पथिकाय पान्य वगतिर्वेषादना होयने
 शारावत्र विवाहमशयने पाप्य प्रमुक्तो मुषा ।
 तेनोत्पाद शमेन गजेति यने कम्प्या श्रिया तणुत
 धेकाटावि वरद्वयशयतनाशयौ जनगिच्छति ॥२९॥

हेतुवनेन । तस्मिन् कषयनेऽनुना कर्मविद्ययस्यत्याय विद्यायां नैव शंको
 निरार्थेन विद्यायस्यदुम्भुते कतिपयकल्पनाया श्रिया मयरा कल्पविलो
 कर्तृति कल्पविलो कतिपय कल्पविलोऽनुत्तम् तेन कतेन युता मन्वराय कल्पविलो-
 कर्तृति यैव हेतुवनाया दामेदीमन् शयनाशयतनाशयौ कल्पविलोऽनुत्तम्
 मन्वराय कल्पविलो कर्तृति । विद्यायस्य । कल्पविलोऽनुत्तम् ।

कान्ते कत्यपि वासराणि गमय त्व मोलयित्वा दृशो
 स्वस्ति स्वस्ति निमीलयामि नयने यावन्न शून्या दिशः ।
 आयाता वयमागमिष्यसि सुहृद्द्वर्गस्य भाग्योदयं.
 सदेश वद कस्तवाभिलषितस्तीर्थेषु तोयाञ्जलिः ॥३०॥

अयि प्रियतमे दृष्टीं मुकुलयित्वा त्व धैर्येण कतिपयानि दिनान्यतिवाहय,
 हे दयित ! स्वस्ति स्वस्ति तेऽन्तु यावत् त्वद्विरहेणाशा सर्वा न दून्यीभवन्ति
 तावदधुनैव नेने मुकुलयामि, वयमायाता, मिनवन्धुनिबहस्य मौभाग्योदयैस्त्व-
 मागमिष्यसि, सदेश वद तीर्थेषु कस्तव समीहितो निवापजलाञ्जलिरिति
 प्रवामप्रयाणोद्यतस्य कान्तस्य विरहासहिष्णुतानिश्चितमरणामिप्रायया
 वान्तया सह प्रस्थानसमये कृत समापणम् । आक्षेपोऽलकार । वृत्त तु शार्दूल-
 विनीडितम् ।

कोपस्त्वया हृदि कृतो यदि पङ्कजाक्षि
 सोऽस्तु प्रियस्तव किमत्र विषेयमन्यन् ।
 आश्लेषमर्पय मदपितपूर्वमुच्चै-
 मंह्य सनर्पय मदपितचुम्बन च ॥३१॥

अयि नीलोपलममात्रलोचने ! वामनेत्रे ! यदि प्रणयकोपो गूढ विहितस्त्वया
 तर्हि नाह तव प्रिय किन्तु स कोप एव दयितवद्दये निहितत्वात् तत्र प्रियो
 भवतु किमपरमस्मिन् विषये करणीयमस्ति, न किमपि, यतोऽहमधुना न ते
 दयितोऽस्मि तत उच्चैर्मया दत्तपूर्व परिरम्भण प्रतिगच्छ मया च तेऽपितपूर्व
 परिचुम्बनमपि मे प्रतिदेहि । आक्षेपोऽलकार । वसन्ततिलकावृत्तम् ।

हारो जलाद्रंधसन नलिनीदलानि
 प्रालेषशोकरमुचस्तुहिनाशुभास ।
 यस्येग्नानानि सरसानि च घन्दनानि
 निर्वाणमेप्यति षय स मनोभवाग्नि ॥३२॥

मनोजन्मजनितमतापानिशयप्रशमनाय प्रयुज्यमानो मृणालहारोऽपि शीतल-
 सन्निधाश्रिताशुक्मपि शय्याया निहितानि सरसीगहपत्राप्यपि तुषारवण-
 वपंगशीला सुधाशुनिरणा अपि प्रत्यग्रस्ताद्रीणि मलयजान्यप्येतानि सर्वाणि

शीतलान्यपि प्रत्युत यस्य वामानलस्यैधासि भवन्ति मोऽसौ कामानल वयं
निर्वाप थास्यति ? अनिशयोक्त्विगमंविपमालवार । वमन्तनिलवावृत्तम् ।

तन्वी शरत्त्रिपयगा पुलिने कपोले
लोले हृशौ सचिरचञ्चलसञ्जरीटी ।

तद्वन्धनाय सुचिरापितमुभ्रुचाप-

चाण्डालपाशपुगलाविव शून्यकणी ॥३३॥

सा वृसादृगी शारदीयगङ्गानदीव तस्या वपाली मंत्रत इव तस्यामन्तरले नेत्रे
रमणीयचन्द्रचलसञ्जनाह्वपक्षिणाविव तद्दृष्टिरूपविहङ्गमबन्धनाय तस्याश्च
वर्णाभरणरहितौ श्रवणौ दीर्घबालयूतमुभ्रुचापमृगयुपाशाविव । उगमात्कार ।
वनननिलवावृत्तम् ।

पादाद्गुण्डेन भूमि विसलयरचिना सापदेशे लिलसन्ती

भूयो भूयः लिपन्ती मयि सितशबले लीचने लोलतारे ।

वषट्प्र ह्रीनम्रमोपस्फुरदधरपुट यात्रपगर्भं दधाना

यग्मां नोवाच किञ्चित्स्थितमपि हृदये मानसं तद्दृशति ॥३४॥

प्रणयकोपवशाद् स्विन्नपल्लववर्णेन चरणोद्गुण्डेन मध्यपदेशे मनलमुल्लिखन्ती
पीनपुण्येन मयि मितामिने तरलतारे दृशौ विशिषन्ती त्रपावनन दरपग्निपुर-
दोष्टपुटगोमि यात्रपगर्भिन वदन दधानादि सा मे वान्ता यत् स्वहृदयम्यमपि
विवक्षितमपि विशिष्यन्ता नाशोचन् तन्मे मना दृश्यति । आनिरुत्कार । वृत्त
रमपदा ।

ऊरुद्वयं मृगदंशः वदसस्य वान्शी

मध्यं च वेदिरतुल इतनयुग्ममरया ।

सावन्धवारिषिपूरितज्ञानकुम्भ-

कुम्भो मनोज्ञनपनेरभिषेचनाय ॥३५॥

षट्पिण्डरितलोषवामान्तस्या ऊरुद्वयं यग्मादा वान्शीविशान्या मध्य-
भागं दग्निहृत्प्रभिरिषाया निरुत्तमं वशीकृत्युगं च मीन्द्रयं रूपवाग्निद्विभू-
गौरसंभारसुगन्धिका समन्वितं तस्य पतिवन्धन्यानिषेधाय वन्द्यते । रूपको-
मात्कारो । वृत्तं तु वगन्तोत्तरा ।

हारोऽयं हरिणाक्षीणा लुठति स्तनमण्डले ।

मुक्तानामप्यवस्थेयं के वयं स्मरकिकराः ॥३६॥

सोभाग्योदयाद् दिष्टघाय भोक्तिकहारो मृगाक्षीणा सुन्दरीणा कामनीये कुचान्-
भोगे परिवर्तनं करोतीति भोक्तिकानामपीदृशी दशा परन्तु के वयं कदपदासा-
कौदृशी वास्माकमवस्था ? । अनुष्टुब्धवृत्तम् ।

अन्योन्यप्रयितारुणाङ्गुलिनमत्पाणिद्वयस्योपरि

न्यस्योच्छ्वासविकम्पितापरदलं निर्वेदशून्यं मुखम् ।

आमीलभ्रयनान्तधान्तसलिलं श्लाघ्यस्य निन्द्यस्य वा

कस्येदं दृढसौहृदं प्रतिदिनं दीनं त्वया स्मर्यते ॥३७॥

परस्परगुम्फितारुणाङ्गुलिनभ्रवरयुग्मस्योपरि दीर्घनि स्वासतरलिताघर-
पल्लवशालि दोर्मनस्येन सून्य समन्तान्मुकुलितदृष्टिप्रान्तोद्गतवाष्पाम्बुसमिक्त्वा
वदनव निधाय प्रशसनीयस्योनाहोम्बिश्रिन्दनीयस्य करस्येदं दृढावडमनुराग
प्रतिदिवसं सन्दैन्यं त्व स्मरति हे मति ! जानिरलहारः । शार्दूलवित्रीडित-
वृत्तम् ।

असदुक्तो नायं न च खलु गुणरेव रहितः

प्रियो मुक्ताहारस्तव चरणमूले निपतितः ।

गृहाणेमं मुग्धे व्रजतु निजकण्ठप्रणयिता-

ध्रुवायो नास्त्यन्यस्तव हृदयमन्तापशमने ॥३८॥

मुक्ताहारार्थे—अयं मुक्ताहारो न विद्यमानो न च खलु गन्तुमिच्छति अन्तर-
गादनूटे विगच्छिताऽयि मुग्धे । प्रेक्षणोपमेन मुक्ताहार इत्येव कुरु तदनु गोऽयं
रक्षोपकण्ठप्रणयितं गच्छन्ति वि कामुखरथे तु—गदनागारेण मद्गुणमयित-
द्वयाय ते प्रियतम आह्वयकृतिमयि स्वक्या त्वात्मनुनिर्वाणु मद्गुणदया प्रणि-
पत्तो हे मद् ! एतन्मनुगुणं तदनन्तरमत्र त्वत्कृपाशक्त्या यथाशक्ति करीरि-
मत्र प्रणयनकण्ठप्रणयितायो मानमिच्छन्तानिवांशजतिपदे न वाति विद्वेदना
उत्तम । दीर्घाऽयं । वृत्तं निगच्छिती ।

आतोऽयति पदोपरमुपमन्दिरमभिनयाम्बुभरतोलम् ।

दयितारविचरितानगधूमोद्गमसाहचर्या पथिहः ॥३९॥

गृह समया कश्चिदध्वनीन कुक्षिघृतप्रत्यग्रवारिमारश्याम वारिवाह वान्तया
दुर्विपहृद्विरहाग्निदग्धप्राय स्वदेह भस्मसात्कर्तुं नून निमितायाश्चित्याया
अग्निघूमोद्गमाशङ्कया सशोक निरीक्षते । आर्याजाति । सदेहोज्लवार ।

आश्लिष्टा रभसाद्विलीयत इवाश्रान्ताप्यनङ्गेन या

यस्या कृत्रिमचण्डवस्तुकरणाकूतेषु लिङ्ग मन ।

कोऽय काहमिति प्रवृत्तमुरता जानाति या नान्तर

रन्तु सा रमणी स एव रमण शेषी तु जायापती ॥४०॥

मुरतलोलाप्रसङ्गेऽनङ्गेन मनसिजेनाश्रान्तापि हठात्कान्तेनालिङ्गिता सती
विलीनेव यस्या मन वपटचण्डवस्तुकरणाभिप्रायेषु दून भवति या च प्रवृत्त-
निघुषना सती मनाविमोहिमुरतमदामत्तचित्तनया कोऽय काहमिति रन्तु-
न्तारनम्य न जानीत, तदनु सैव कामिनी न एव कामी शपौ तु दम्पती । जाति-
रत्नवार । शार्दूलविक्रीडितवृत्तम् ।

किं बाले मुग्धतेय प्रकृतिरियमथो रीद्रता किं नु कोप

किं वा चापत्यमुच्चैर्भ्रतमुत किमु ते यौवनारम्भदर्प ।

यत्केशालापवक्त्रस्मितललितपुचभ्रूविलासावलग्नं

स्वस्यो लोवस्तवदीर्घमंसि विनिहितेदं ह्यतेऽमीभिरायं ॥४१॥

बन्धिद्युवा यौवनदर्पप्रतिपन्ना सौंदर्यलहरीरूपिणी काचित्कर्णा दृष्टिगोचरी-
वृत्य प्रवीति हे युनि । किमिदं ते मौग्यमथवाय निमग किमुताप रीद्रनाव
सिन्धुदर्पं उताहोऽम्बिच्चावृत्य किद्रूपना नियम किमुत तारण्यप्रारम्भमदो
यच्छिरोरहपागमापणवदनस्मितविलम्बितस्ननभ्रुविगमेष्ववलग्नैश्चनमि
स्यापिर्नमौग्यादिनिम्नावकीर्णैरमीभि स्वस्थोऽपि सर्वं आयो जना दन्दह्यते ।
वृत्त सगपरा ।

गच्छेत्प्रतया भ्रूषेव गदिन मन्द वलन्त्या तया

सेनाप्यञ्छितलोचनद्वयपुटेनागा गृहीता शनं ।

शशेताप बलद्दृशा पिशुनिता ज्ञाना च दिक्प्रेयसा

गूड शगमनिश्चयो गुरपुरोप्येव युवम्या वृतः ॥४२॥

निद्रवान्गममोत्पलमयां प्रमितेन भ्रूचापन तत्र याहीनि शनं परिवर्तमानया

तया कामिन्या नि शब्दमेव व्याहृत, वक्रीकृतनयनयुग्मपुटेन तेनापि कामिनी
तादृशी तदीयाज्ञा शनकैरङ्गीकृता, सकेतार्थे परिवर्तमाननेत्रया तया सकेतस्थाने
सूचित तेनापि चावगतमित्थ गुरुजनमान्निध्येऽपि निगूड पारस्परिकसमागमाध्य-
वसायस्ताभ्या तरुणदपतिभ्या विहित । सूक्ष्ममलकार । शार्दूलविक्रीडितवृत्तम् ।

चटुलनयने शून्या दृष्टिः कृता खलु केन ते
क इह मुकुती द्रष्टव्यानामुवाह धुर पराम् ।
यमभिलिखितप्रहयैरङ्गनं मुञ्चसि चेतसा
यदनकमल पाणी कृत्वा निमीलितलोचना ॥४३॥

अपि तरलनेत्रे! ते दृष्टि केन खलु शून्यीकृता? क मुमग पुष्परशिस्त्वत्कृते
द्रष्टव्याना पदार्थाना परा धुरमुवाह? क प्रेक्षणीयताया परा कोटिमधिररोह
य चित्रापितकल्पैर्गानैर्मनसा मुखारविन्द हस्ते निधाय मुकुलिनदृष्टिस्त्व न
त्यजसि? । जातिरलकार । हरिणीवृत्तम् ।

चलतु तरला धृष्टा दृष्टिः खला सखि मेखला
खलतु कुचयोस्तकम्पान्मे विदीर्यतु कञ्चुकम् ।
तदपि न मया सभाव्योऽसौ पुनर्दयित शठ
स्फुटति हृदय मानेनान्ननं मे यदि तत्क्षणम् ॥४४॥

प्रणयकोपादपराधिन प्रियमुद्दिश्य मरोय वाचिद्यापिदाह ह सहचरि! लाला
प्रगल्भा म दृष्टिबलता निहृष्ट काञ्चीगुणा विगलतु स्तनयोर्वेषभुवशादुत्तरीये
शतघा विदलतु तथाप्यमौ धूनरूपा वल्लभा न पुनमया सभाया यद्यपि तत्क्षण-
मेवामपेणान्तमम हृदय न स्फुटति । आक्षेपोऽप्यार । हरिणीवृत्तम् ।

तेस्तैश्चाटुभिराज्ञया किल तया वृत्ते रतिव्यत्यये
सज्जामन्यरया तथा निवसिते भ्रान्त्या मदीयाशुभे ।
तत्पट्टाशुष्मुद्गह्रहमपि स्थिरया यदुवनोऽधुना
येषो युज्यत एष एव हि तवेत्येतन्न विस्मयंते ॥४५॥

तेस्तैश्चाटुभिर्गार्तरादशेन स्पष्ट तया पुरपायिननिषुवने प्रवृत्ते गनि त्रपात्रमया
तयात्मान पुरय मत्वा भ्रान्त्या मामरीने धमने परिहिने गनि स्थित्वाहमपि

तस्याः परिधानमुद्धरन् मन् तयाधुनायमेव वेपस्तेज्जुत्प इति निगदितोऽमूष
तदानीं तदेतद् विस्मर्तुं न शक्नते मया । जानिरलकारः । शार्दूलवित्रीडितवृत्तम् ।

पत्रं न श्रवणेऽस्ति बाष्पगुरणोर्ना नेत्रयोः कञ्जलं
रागः पूर्वमिवाधरे चरणयोस्तन्मया न चालवतकः ।
वातौच्छ्रितेषु निष्ठुरेति भवता मिस्येव संभाव्यते
सा लेखं लिखतु द्युतोपकरणा न्यायेन केनाधुना ॥४६॥

त्वद्विरहव्यथामनुभवन्त्यास्तस्या वृशाङ्ग्या वर्षे पद्माभरण न विद्यनेऽग्रुभरि-
तयोर्लोचनयोरञ्जन न भवति यथापूर्वमधरपल्लवेऽपि रक्तवर्णो नास्ति चरण-
योश्चापि लाधारारगो न दृश्यते तथापि वृत्तान्तप्रेषणविरामेषु मत्सु मा निर्दयेति
स्ववाचपाप्यंते, त्वद्वियोगदूरीकृतोपकरणमामयो मा रमणी केन विधिना मप्रति
ते पत्र लिखतु ? ।

जानिरलकारः । शार्दूलवित्रीडितवृत्तम् ।

यदि विनिहिता शून्या दृष्टिः किम् स्थिरकौतुका
यदि विरचितो मीने घनः किम् स्फुरितोऽधरः ।
यदि नियमितं ध्याने चेतः कथं पुलकोद्गमः
वृत्तमभिनयंद्दंष्टो मानः प्रमोद विमुच्यताम् ॥४७॥

कश्चिदमन प्रणयपुग्निना मग्मणी दृष्टवानुनिनोपुग्निदधानि हे कोपने!
तस्या दृष्टिस्तस्या विशिष्टा चेत् किमिति दूरीकृत्या भवति? वाचस्पत्ये त्वया
प्रदानं कृतं चेत् किमिदधर परिपुग्नि ? ध्याने मनस्तस्या निरभिन चेतर्हि
कथं मग्नि रोमाद्भेद ? इतिमहाप्रनायकञ्जर्जनेतिनेरुलम् यदि प्रनप्रना
नञ्जम्, मया माहाऽर्थाऽमनं परिपुग्निमिति । आधोरोऽकार । इतिगी-
वृत्तम् ।

महात्री रहसि त्वपेनविनय वृत्त मयात्कामिनो-
रगोम्ये उपमोऽमोहितरसावाग्निप्रदत्तम्पुत्रम् ।
तन्मानन्दविमद्दुःखीः कथमपि तस्या गुरुणा पुत्रो
हानोऽभेदनिरोधमन्धरमित्यारं कथञ्चित्पत्रम् ॥४८॥

यदेवान्ते ह्यस्तन्या क्षणदाया मदनरागोद्रेकवशात् परस्पर समभिलषितमनोहर-
 सुरतरसलामार्थमजाततृष्ण समुल्लङ्घितविनयमर्षाद प्रवृत्तमतिहृद्य वार्त्तामिथु-
 नस्य मान्मथलीलाशयनीय तत् सहर्षान्योन्यमिलनेत्रस्य मियुनस्य स्मृत्वा
 गुरुजनसमक्ष वथमपि स्मितिप्रादुर्भावप्रतिषेधान्मन्दमिलत्वनीतिक यथा स्यात्
 तथा कृच्छ्राद् विरतम् । तरुणदपतिम्बा निनि रागातिशयसरमसप्रवृत्त मैथुन
 स्मारं स्मार तस्मरणप्रमोदान्जायमानो हागोद्गमादिवाह्यानुभावो गुग्जन-
 सन्निवर्षे वयचित्रिम्ब इति भाव । म्यभावोक्तिग्लनार । शार्दूलवित्रीडित-
 वृत्तम् ।

याते गोत्रविषयं धृतिरथ शय्यागशयादिचरं
 निर्याति परियतनं हृदि पुनः प्रारब्धमदृष्टम् ।
 भूयस्तत्प्रवृत्त कृतं च यलिनक्षिप्तं च दोलेन्यमा
 मानिन्या न तु पारितः स्वनमरो मेतुं प्रियस्पोरतः ॥४९॥

प्रियेण कृते प्रतिपक्षरमणीगोत्रमूलिने शयनश्याया दयिताया श्रयणविषये
 निपतिते गति कोपान्मनसि चिन्तित भूय प्राग्गमद्गणरग्यतनं र्थोत्थन भयदप
 तन् प्रवृत्त परिवर्तितप्रक्षिप्तं च बाहूपानेन तेन कृतम्, तथा कोपनया तु प्रियस्य
 भुजान्तरालात् स्वकीयकृचनुम्भपुण्ड्रमपनेन नानस्यन । शार्दूल-
 वित्रीडितवृत्तम् ।

सा यौवनमदोन्मत्ता वयमरययचेतनः ।
 तस्या सावर्ष्यमङ्गेयु बाहोर्जमागु विजृम्भते ॥५०॥

सा तावन्पारम्भमदर्शिता, तथाभूता सा त्रिनाम्य वयमर्षीरमनगो प्रथामान-
 स्यादधादंगेयु मौन्दर्यं विजृम्भते विन्तु तदलक्षितप्रतिभा महान् मतापोर्जमागु
 गमुदगटोर्जगम् ।

गति प्रदीये तावन्तो गगु तारावचोर्गुपु ।
 विराभे मृगशावाशयतमोभूत्तविदं जगम् ॥५१॥

प्रकाशये प्रदीः तावन्ति मृगशिशिर र विदमन्नेर्ग्य शयनशययोपु ताव-
 मतावशययदंगेयु गगुर्ग्यः शिन्तिगिन्तुः वाशयततना मरुते भूवर्गिद
 गगुर्ग्यः शिन्तुः । प्रकाशयित्वा शर । प्रकाशयित्वा शरम् ।

सुरतविरतो वीडावेशश्रमदलथहस्तया

रहसि गलित तन्व्या प्राप्तु न पारितमशुकम् ।

रतिरसजडंरडगैरडग पिघातुमशक्तया

प्रियतमतनी सर्वाङ्गोण प्रविष्टमघृष्टया ॥५२॥

मदनश्रीशाययैवमाने लज्जामिनिवेशपरिवेदशियिलहस्तया वृशाङ्गयोपासु
विगलित वस्त्र हस्ते प्राप्नु न शक्त तता मन्मथरसजडोभनेर्गात्रैर्गात्र प्रच्छाद-
यितुमममर्षया तदा प्रियतमस्य शरीरे सर्वाङ्गोण प्रविष्टम् ।
जानिग्लहार । हरिणीवृत्तम् ।

सहयस्तानि वचासि यानि बभुशोऽधोतानि युष्मन्मुखा-
द्वयेऽह बहुशिक्षिता क्षमनिति ध्यात्वापि मौन श्रिता ।

यतैरेव च मण्डलीकृतकुच गात्र परिध्यज्य मा

पीतान्येव सहाधरेण हसता वषप्रस्थितान्येव मे ॥५३॥

शून्यप्रयापराध प्रियमुद्दिश्य मान प्रयागयितु श्रोत्रमर्षाभि निशितापि नया-
वर्तमानता वाचिद्योपिद्वदति ह वयस्या । यानि वाक्यानि यौष्माकीणमुष्वाद्
मुषागमभ्यन्तानि तानि बहुनिशिताह वक्ष्यामीति मुहुतं विचिन्त्वापि वाचयम-
तामाश्रिता, तदानी च ददिनेन विनवेनागच वर्तुलीकृतस्तनवृम्भ यथा स्यात्
तथा मुहुत ममात्रिदस्य हसता तन मन्मथभ्यानि तान्येव वाक्यानि मदोपाधरेण
गार्धं सम्यक् पीतानीति । जानिग्लहार । गाङ्गुलवित्रीडिनवृत्तम् ।

उत्सम्पो हृदये स्पर्शति वचनाग्यावेगलोल मनो

गात्र शीरति चक्षुरधुङ्गुय घिन्ता मूय शुक्यति ।

मर्षया सति पूर्वरेट्टगरचना मान स मुचनो मया

चन्दारता अपि योगिन चितितने यागामय समत ॥५४॥

सहयस्तानि वचासि यानि बभुशोऽधोतानि युष्मन्मुखा-
द्वयेऽह बहुशिक्षिता क्षमनिति ध्यात्वापि मौन श्रिता । यतैरेव च मण्डलीकृतकुच गात्र परिध्यज्य मा
पीतान्येव सहाधरेण हसता वषप्रस्थितान्येव मे ॥५३॥
उत्सम्पो हृदये स्पर्शति वचनाग्यावेगलोल मनो
गात्र शीरति चक्षुरधुङ्गुय घिन्ता मूय शुक्यति ।
मर्षया सति पूर्वरेट्टगरचना मान स मुचनो मया
चन्दारता अपि योगिन चितितने यागामय समत ॥५४॥
सहयस्तानि वचासि यानि बभुशोऽधोतानि युष्मन्मुखा-
द्वयेऽह बहुशिक्षिता क्षमनिति ध्यात्वापि मौन श्रिता । यतैरेव च मण्डलीकृतकुच गात्र परिध्यज्य मा
पीतान्येव सहाधरेण हसता वषप्रस्थितान्येव मे ॥५३॥
उत्सम्पो हृदये स्पर्शति वचनाग्यावेगलोल मनो
गात्र शीरति चक्षुरधुङ्गुय घिन्ता मूय शुक्यति ।
मर्षया सति पूर्वरेट्टगरचना मान स मुचनो मया
चन्दारता अपि योगिन चितितने यागामय समत ॥५४॥

यासा मानो मृतले बहुमतो वरीवतीति । जानिरलकार । शार्दूल विक्रीडितम् ।

मानव्याधिनिपीडिताहमधुना शत्रुनोमि तस्मान्निक

नो गन्तुं न सखीजनोऽस्ति चतुरो यो मा बलाग्नेष्यति ।

मानी सोऽपि जनो न लाघवभयादम्प्रेति मातः स्वय

कालो याति चल च जीवितमिति क्षुण्ण मनश्चिन्तया ॥५५॥

हेम्ब! प्रणयकोपरूपेण रोगेण मृदिताहमिदानीं तस्य समीपं गन्तुं न पारयामि, -
मादृक्षविधटितजनघटनानिपुणं सखीवर्गोऽपि नास्ति यो मां तस्य सक्ताश
बलात्कारेणापि नेष्यति, सोऽपि मं दयितो मानग्रस्तं सन् लाघवभयात् स्वय
मत्समीपं नागच्छति, बालश्च गच्छति जीवितमपि न भङ्गगुरमिति मे मनश्चि-
न्तासन्तानेन विदलति ।

सरूपवहेतुरलकार । शार्दूलविक्रीडितवृत्तम् ।

कान्ते कथंचिद्गदितप्रयाणे क्षणं विनम्रा विरहाद्विताडगी ।

ततस्तमालोक्य कदा गतोऽसौत्यालिङ्गय भुग्या मुदमाससाद ॥५६॥

प्रवासाय जनपदान्तरं गच्छामीति प्रियतमे पथमपि व्याहृतप्रस्थाननिश्चये
सति मुहूर्तमधोमुखी भाविवियोगशोकमृदिततनुमुग्धा ततस्तं निगम्य कदा
गतोऽमीति परिष्वग्य प्रमोद लेभे । स्वमावोक्तिरलकार । उपजाति ।

यद्गम्य गुरुगौरवस्य सुहृदो यस्मिंल्लभन्तेऽन्तरं

यद्वाक्षिण्यवशाद्भयाच्च सहते मन्दोपचारानपि ।

यत्लज्जा निरुणद्धि यत्र शपथंरुत्पाद्यते प्रत्यय-

स्तात्किं प्रेम स उच्यते परिचयस्तत्रापि मानेन किम् ॥५७॥

यन् प्रेम गुरुगौरवस्य गम्य यस्मिन् प्रेम्णि मित्राण्यवराज प्राप्नुवन्ति यन् प्रेम
विनयवशाद्मीनिषशाच्च लक्ष्यनारात्रपि क्षमते यन् प्रेम त्रया नियमयति
यत्र प्रेम्णि प्रत्यय शपथं समुत्पाद्यते तन् प्रेम किं परिचय उच्यते तत्रापि मानेन
किं कार्यम् ॥ शार्दूलविक्रीडितवृत्तम् ।

दृष्टे लोचनवग्मनाटमुद्गुम्भि पाश्वरिचये यत्रत्रश-

न्यगभन बहिरासिन पुनश्चयन स्पर्शं समात्तवति ।

नीवीबन्धयदागतं शिथिलतां संभाषमाणे क्षणा-

म्मानेनापसृतं ह्लियेव मुद्गः पादस्पृशे प्रेयसि ॥५८॥

मापराधे प्रियतमेऽवलोकिते सति मानेन नेश्वदृरनिमोलित तस्मिन् पाद्वन्धिते सति मानेन वदनवन्नम्रीभूत तस्मिन् स्पृशति मनि मानेन रोमाञ्चवद्गृह्णि स्थित तस्मिन् वदति सति मानेन वस्त्रग्रन्थिवच्छिथिलीभूत तस्मिन्श्चानुनिनीपय चरणस्पृशे सति निमेषाल्लज्जावशादिव तस्या मुन्दर्या मानेनादृश्यता गतम् । उत्प्रेक्षाम्बभावोस्त्रिरलवारो । वृत्त तु शार्दूलवित्रीडितम् ।

ललितमुरसा तरन्ती तरलतरङ्गघञ्जालितनितम्बा ।

विपरीतरतासक्तेव दृश्यते सरसि सा सत्या ॥५९॥

गलील वधमा मरोवर तरन्ती तरलिनोर्मिसघानपरिचालितश्रोणिपल्लवा सा पुरपायिनमुरतप्रमत्नेव तत्र मरोवरे वयस्यया निरीक्ष्यते । उत्प्रेक्षालवारः । आर्यं ज्ञानि ।

शान्तामुखं मुरतकेलिदिवदंसेद-

संजातधर्मं वृणविच्छुरितं रतान्ते ।

आपाण्डुरं विलसदधंनिमोलिताञ्ज

संस्मृत्य हे हृदय किं शनघा न यासि ॥६०॥

हे शठिनहृदय! मग्नयपुण्डोरमदंश्रममजाते, स्वेदबिन्दुभिर्भंगिनि मुरतावगाने दरपाण्डु विलसदधंमुहुल्लितलोचनगोभि दयिताया वदनमनुष्मुयापि शतपा किं न विदलमीनि वस्यविद्विरहित मनेदोकिरित्यम् । यगन्तान्तरावृत्तम् ।

गन्तव्यं यदि नाम निश्चितमहो गन्तासि केच स्वरा

द्विप्राण्येव परानि तिष्ठतु भवान् पश्यामि दावन्मुगम् ।

संगतरे घटिजाप्रणालविगतद्वारा समे जीविते

शो जानाति पुनस्तस्या सह मम स्याद्वा न वा संगमः ॥६१॥

शान्तविरागमहिन्नु, शशिद् यरवर्णिनी मद्यः प्रविष्टमान तमनिदधानि हे हृदयवचनम्! स्या यदि नाम पाण्डु स्यादहो! नि गन्तव्यं गमिष्यति, केच

गमने त्वरा? तावत् कतिपयान्येव पदानि त्व तिष्ठ यावदह यथातृप्ति तवान-
नमवलोकयामि, असारे जीवलोके घटिकाप्रणालात् पतता वारिणा समाने
जीवने त्वया सह मम पुन समागमो भवेन्न वेति को वेत्तीति । प्रयाणनिषेधा
त्मय आक्षेपोऽलकार । शार्दूलवित्रीडितवृत्तम् ।

। इति समाप्त परिशिष्टम् ।

श्लोकांशुक्रमणी

श्लोकारम्भः	श्लोकाङ्कः	श्लोकारम्भाः	श्लोकाङ्कः
(अ)		इदं कृष्णं कृष्णं	९२
		इयमसौ तरला	परिशिष्टे २५
अद्भुतं चन्दनपाण्डुं	परिशिष्टे २२	(उ)	
अद्भुतानामतितानव	४८	उत्तमो हृदये	परिशिष्टे ५४
अद्भुतप्रयत्नयेन	३	उरमि निहित	२९
अच्छिन्नं नयनाम्बु	परिशिष्टे ८	(ऊ)	
अज्ञानेन पराद्भुतां	१५	ऊर्ध्वं मृगद्वयं	परिशिष्टे ३५
अथारम्भं यदि	९१	(ए)	
अतन्तुचिन्ता	६३	एव प्रागनभस्यति	१६
अनालोच्यं प्रेम्ण	७८	एवस्मिन् नयने पराद्भुत	२१
अन्योन्यप्रथिता	परिशिष्टे ३७	एवस्मिन्प्रयत्ने विपक्ष	२०
अलम्बलितै	२	(ऋ)	
अगद्वृत्तो नाम	परिशिष्टे ३८	ऋद्धिर्हृदये	५१
अहं सेनाहृत्	९६	ऋद्धमपि कृते	७३
आदृष्टिप्रमरान्	७४	ऋद्धमपि सति	१३
(अ)		ऋद्धे पत्रादी	७९
आयन्ता कलह	परिशिष्टे ४	ऋद्धिमलय	८८
आपत्ते दपिते	७५	ऋद्ध्या गात्ररा	१९
आलम्ब्याद्भुत	७६	ऋद्ध्यामुगं मुग्ध	परिशिष्टे ६०
आलोचयति	परिशिष्टे ३९	ऋद्धे कल्पयि	परिशिष्टे ३०
आलोलामलवा	१	ऋद्धे कल्पयि	परिशिष्टे ५६
आशङ्कय प्रगति	१५		
आदिल्लिप्ता रममा	परिशिष्टे ४०		
आग्ना विरचयति	६१		
(इ)			
इति शिषे	१४		

कान्ते तल्पमुपागते	९९	(३)	
कान्ते सागासि	४४		
किञ्चिन्मुद्रितपासव	परिशिष्टे १६	ततश्चामिज्ञाय	५०
किं बाले मुग्धतेय	परिशिष्टे ४१	तथामुदस्माक	६७
कृतो दूरादेव	१२	तद्वक्त्रामिमुरा	९
कोपस्त्वया यदि	परिशिष्टे ३१	तन्वद्भग्या गुरु	९४
कोपात्कोमल	७	तन्वी शरत्त्रिपथगा	परिशिष्टे ३३
कोपो यत्र भ्रुकुटि	३६	तप्ते महाविरह	८४
कवचित्ताम्बूलान्त	परिशिष्टे ५	तस्या सान्द्रविलेपन	२४
कव प्रस्थितामि	६९	नैस्नैश्चाटुमि	परिशिष्टे ४५
क्षिप्तो हस्तावलग्न	प्रारम्भे	त्व मुग्धाक्षि	२५

(ग)

गच्छेत्युन्नतया	परिशिष्टे ४२
गते प्रेमावन्धे	४१
गन्तव्य यदि नाम	परिशिष्टे ६१
गाढालिङ्गनवामनी	३८
गाडाश्लेषविशीर्ण	७२
ग्रामेऽस्मिन्प्रथिवाय	परिशिष्टे २९

(घ)

चक्षु प्रंतिप्रगवा	९८
चटुत्तनयने	परिशिष्टे ४३
चरत्तद्दृश्ये	५४
चरत्तनन मग्ना	९३
चरत्तननप्रव्याप्तान	१८
चक्षु मग्ना	परिशिष्टे ४६
चिन्तामणि	८५
चिरशिरिणा	४०

(३)

जात नाकशिखा	८०
जगद्विन्दु	प्रारम्भे

(द)

दपद्वोर्निशि	१४
दत्तोऽस्या प्रणय.	४
दीर्घा चन्दनमालिना	४३
दूरादुत्सुकमगते	४७
दृष्ट कान्तनेत्रया	८३
दृष्टं लोषनयन्मनाद्	परिशिष्टे ५८
दृष्ट्वैवामनमग्निने	१७
दशैरुत्तग्निना	९०

(ध)

धीर वाग्धरम्य	११
---------------	----

(ङ)

ङ शाने मग्ना	६२
ङमणि जगद्विन्दु	परिशिष्टे १
ङान्न श्वेन	परिशिष्टे १२
ङान्ताङ्गननेत्र	४०
ङान्ताङ्गननेत्र	६
ङि तन्वत्तुत्तवदन	परिशिष्टे ३

निःश्वामा हृदय १०
नीत्वोच्चैर्विक्षिपन्तः परिशिष्टे १७

(५)

पटालग्ने पत्यौ ३९
पत्र न श्रवणेऽस्ति परिशिष्टे ४६
पराचो कोपेन परिशिष्टे १०
परिम्लाने माने २३
पश्यामो मयि २२
पादाद्गुप्तेन भूमि परिशिष्टे ३४
पादामकौ मुचिर ६६
पीतस्तुपारविरणो परिशिष्टे १८
पीतो यत प्रभृति परिशिष्टे २८
पुरस्तन्ध्या गोत्र ४९
पुष्पोद्भेदमवाप्य परिशिष्टे ६
प्रयच्छाहार परिशिष्टे १५
प्रम्यान चलयं. ३३
प्रहरविरतौ १०
प्रातःप्रातरपागतेन ३१
प्रामादे सा दिशि १००
प्रियवृत्तपटन्तेय परिशिष्टे १३

(६)

वाले नाय विमुञ्च ५५

(७)

भवतु विदित २८
भ्रून्द्गो र्विनेऽपि २६
भ्रूनेदो गुणित. १५

(८)

मन्द मुद्रितपात्तव परिशिष्टे २५

मलयमस्ता ३०
मानव्याधि परिशिष्टे ५५
मुग्धे मुग्धतयैव ६८
म्लान पाण्डुकुश ८६

(९)

यदि विनिहिता परिशिष्टे ४७
यद्गम्य गुरु परिशिष्टे ५७
यद्वात्रौ रहसि परिशिष्टे ४८
याता किं न मिलन्ति ८
याते गोत्रविपर्यये परिशिष्टे ४९
यावन्त्येव पदा ४६
यास्यामीति समु ७७

(१०)

रात्रौ वारिभरा ५२
रामाणा रमणीय परिशिष्टे २१
रोहन्तौ प्रथम परिशिष्टे ९

(११)

ललनालोल परिशिष्टे १९
ललितमुरसा परिशिष्टे ५९
लग्ना नामक ६०
लाशालक्ष्म ललाट ५८
लिम्पान्ने भूमि ५
लीलातामरसाह्नो ७०
लोलद्भूलनया ८१
लोर्लौचनवारिमि ५९

(१२)

वरममो दिवमो परिशिष्टे २३

वान्ति कहार परिशिष्टे २०
विरहविषम ६५

(श)

शठान्यस्या काची परिशिष्टे ७
शून्य वासगृह
श्रुत्वाक्स्मात्प्रिशीथे परिशिष्टे २७
श्रुत्वा नामापि ५७
श्लिष्ट कण्ठे ५६

(स)

सदष्टेऽघरपल्लवे ३४
सख्यस्तानि परिशिष्टे ५३
सति प्रदीपे परिशिष्टे ५१
सन्त्येवात्र गृहे ८९
सा पत्यु प्रथमे २७
सा वाला वयमप्र ३२
सा धीवनमदो परिशिष्टे ५०

मालक्तक शत परिशिष्टे २६
सालक्तकेन परिशिष्टे १४
सुतनु जहिहि ३७
सुरतविरतौ परिशिष्टे ५२
सुप्तोज्य सखि ३५
संवाह प्रमदा ८७
स्फुटतु हृदय ७१
स्मररमनदीपूरेणो परिशिष्टे २
स्व दृष्टवा वरजक्षत ५३
स्विन्न केन मुख परिशिष्टे ११

(ङ)

हारो जलाद्रं परिशिष्टे ३२
हाराज्य हरिणा परिशिष्टे ३६

(इति पद्यानुप्रमर्णा)

जमरशतपल्लीलानामा श्रीशार्-
वन्वेप्रणीतोऽयं ग्रन्थः समाप्तः ।

पाठान्तरसाहितममरुघातकमूलम्

ज्याकृष्टिबद्धसटकामुलपाणिपृष्ठ-
भ्रेद्वल्लभलाशुचयसंबलितोऽम्बिकापाः^१ ।

त्वा पातु मञ्जरितपल्लवकण्ठपूर-
लोभभ्रमद्भ्रमरविभ्रमभृत्कटाक्षः ॥प्रारम्भे॥

क्षिप्तो हस्तावलग्नः प्रसभमभिहतोऽप्याददानोऽङ्गुकान्तं
गृह्णन् केशेष्वपास्तश्चरणनिपतितो नैक्षितः संभ्रमेण ।
आलिङ्गगन्धोऽवधूतस्त्रिपुरपुवतिभिः साधुनेत्रोत्पलाभिः
बामीयाद्रापरायः स दहतु दुरित शाभवो यः शराग्निः ॥प्रारम्भे॥

आलोलामलशवलीं त्रिलुलिता बिभ्रच्चलत्कुण्डल
किञ्चिन्मूष्टविशेषकं तनुतरं स्वेदाम्भसः^१ शीकरं ।
तन्व्या यत्सुरतान्ततान्तनयन धरत्र रतिव्यत्यये
तत्त्वा पातु चिराय किं हरिहरस्वन्दादिभिर्देवतैः^१ ॥१॥

अलमवलितं प्रेमाद्रादिर्महूर्मुकुलोद्धृतं
क्षणमभिमूर्खलंज्जालोर्लनिमेयपराद्वमूर्खं ।
हृदयनिहित भावाकूल वमद्भिरिवेशणं
वयस्य मुहृती शोभ्य भुग्धे त्वयाद्य विलोचने ॥२॥

पाठा

१. मृशग्या २ स्वेदाम्भमा जाजरै
३. हरिहरस्वन्दादिभिर्देवतै.

अङ्गुल्यग्रनखेन वाष्पसलिलं विक्षिप्य विक्षप्य किं
 तूष्णीं रोदियि कोपने बहुतर फुत्कृत्य रोदिव्यसि ।
 यस्यास्ते पिशुनोपदेशवचनैर्मानेऽतिभूमिं गते
 निर्विण्णोऽनुनयं प्रति प्रियतमो मध्यस्थतामेप्यति ॥३॥

दत्तोस्याः प्रणयस्त्वयैव भवतेवेप^१ चिर लालिता
 दंवादद्य किल त्वमेव कृतवानस्या नव विप्रियम् ।
 मन्युर्दुःसह एव^२ यात्युपशम नो सान्त्ववादेः स्फुट
 हे निस्त्रिंश विमुवतकण्ठकण्ठ तावत्सखी रोदितु ॥४॥

लिखन्नास्ते भूमिं बहिरवनतः प्राणदमितो
 निराहाराः सस्यः सततरुदितोच्छूननयनाः ।
 परित्यक्तं सयं हसितपठित पञ्जरशुभं—
 स्तवायस्या चैय विसृज कठिने मानमधुना ॥५॥

नार्यो मुग्धशठा हरन्ति रमण तिष्ठन्ति नो धारिता—
 स्तत्किं ताम्यसि किं च रोदियि मुधा तासां प्रियं मा कृयाः ।
 शान्तः बेलिरचिर्पुवा सहृदयस्तावुषपतिः वातरे
 किं नो बर्यरवर्षं प्रियशतराश्रम्य विश्रीयते ॥६॥

शोपात्कोमललोल्याहुलतिकापाशेन बद्धवा दृष्ट
 नोत्वा वासनिषेत्तन^१ दयितया साय^२ सखीनां पुर ।
 भूयोऽप्येवमिति स्तलन्मृदुगिरा समूध्य दुश्चेष्टित
 धन्यो हृत्यत एव निह्नु^३तिपर प्रेयान्दत्त्वा हसन् ॥७॥

याता किं न मिलन्ति सुन्दरि पुनश्चिता त्वया मत्कृते
 नो कार्या नितरा कृशासि कथयत्येव सवाप्ये मयि ।
 लज्जामन्धरतारवेण निपतत्पीताश्रुणा चक्षुषा
 दृष्ट्वा मा हसितेन भाविमरणोत्साहस्तया सूचिता ॥८॥

तद्ब्राम्नाभिमुख मुख विनमित दृष्टि कृता पादयो—
 स्तस्यालापकुतूहलाकुल्लतरे^४ श्रोत्रे निरुद्धे मया ।
 पाणिभ्या च तिरस्कृत सपुलक स्वेदोदगमो गण्डयो
 सख्य किं करवाणि याति शतघा यत्कञ्चुके^५ मधय ॥९॥

प्रहरविरती मध्ये बाल्लस्ततोऽपि परेण वा
 किमुत सकले याते बाल्लि प्रिय त्वमिहैष्यसि ।
 इति दिनशतप्राप्य देश प्रियस्य यियासतो
 हरति गमन बालालापं^६ सवाप्यगलज्जलं ॥१०॥

पाठा

- १ मोहनमन्दिर २. स्त्री ३ तमल्लाप
- ४ मत्तञ्चुलीमधय ५. परेऽथवा
- ६ बालावाक्यं सवाप्ययलञ्जलं

धीरं वारिधरस्य वारि किरतः श्रुत्वा निशीथे ध्वनिं
 दीर्घोच्छ्वासमुदधुणा विरहिणीं बाला चिरं ध्यायता।
 अध्वन्येन विमुक्तकण्ठमखिलां रात्रिं तथा क्रन्दितं
 ग्रामीणैः पुनरध्वगस्य वसतिप्रभि निपिद्धा यथा ॥११॥

कृतो दूरादेव स्मितमधुरमभ्युद्गमविधिः
 शिरस्याज्ञा न्यस्ता प्रतिवचनवत्यानतिमति^१ ।
 न दृष्टे^२ शैथिल्यं मिलन इति चेतो दहति मे
 निगूढान्त-कोपा^३ कठिनहृदये सबृतिरियम् ॥१२

कथमपि सखि श्रीडाकोपाद्भजेति मयोदिते
 कठिनहृदयः शम्भो^४ त्यक्त्वा यलादगत एव सः ।
 इति सरभस^५ ध्वस्तप्रेम्णि व्यपेतघृणे स्पृहां
 पुनरपि हृतप्रीट घेतः करोति परोमि किम् ॥१३॥

दपत्योर्निशि जल्पतोर्गृहशुक्नेनावणित यडुच
 स्तत्प्रातर्गृहनिषी निगदतः श्रुस्वंव^६ तार यधू^७ ।
 बर्णालम्बितपञ्चरागशवल विन्द्यस्य घञ्चपुटे^८
 द्योदार्ता प्रकरोति^९ दाडिमफलप्याजेन वाग्बन्धनम् ॥१४॥

पाठा

१. प्रतिवचनमप्यात्मनि च २ दृष्टि शैथिल्य भजन-
३. कोपा ४ त्यक्त्वा शम्भो
५. सरभसप्यम् ६. तन्मार्गिनात्र यधू
७. यधूया पुरो ८. विदग्धादि

अज्ञानेन पराङ्मुखीं परिभवादाश्लिष्य मा दुःखिता
 किं लब्धं शठं दुर्नयेन नयना सौभाग्यभेतां दशाम् ।
 पश्यंतद्वयिताकुचव्यतिकरोन्मृष्टाद्गगरागारुण
 वक्षस्ते मलतैलपङ्कजशबरं वैष्णोपदेरद्भक्तिम^१ ॥१५॥

एकत्रासनसंस्थिति^१ परिहृता प्रत्युदगमाद्दूरत
 स्ताम्बूलाहरणच्छलेन^२ रभसाश्लेषोऽपि सविधित ।
 आलापोऽपि न मिश्रित परिजन व्यापारयन्त्यान्तिके
 कान प्रत्यपचारतश्चनुरया धोप कृतार्थोऽकृत ॥१६॥

दृष्टवकासनसंस्थिते प्रियतमे पश्चादुपेत्यादर
 देकस्या नयने निमोक्ष्य^३ विहितश्रीडानुबन्धच्छल ।
 ईषद्वञ्जितकधर^४ सपुलक^५ प्रेमोल्लसन्मानसा-
 मन्तर्हासलसत्त्वपोलफलना घर्तोऽपरा चुम्बति ॥१७॥

चरणपतनप्रत्याख्यानप्रसादपराङ्मुख^६
 निभूतकितवाचारेत्युक्ते^७ रया पश्यीकृते ।
 व्रजति रमणे नि श्वस्योच्चं स्तनापितहस्तया^८
 नयनसलिलच्छन्ना दृष्टि^९ सखीषु निपातिता ॥१८॥

- १ व्यनिकरासकनाङ्ग २ मम तैलपङ्कजमलिनं
 ३ मगनि ४ ताम्बूलानयनच्छलेन ५ सगत
 ६ पिघाय ७ नियग्वञ्जित ८ सपुलकप्रमो
 ९ प्रत्याख्यानात् १० त्युक्त्वा ११ स्तनाहित १२ क्लिता

काञ्च्या गाढतरावनद्धवसनप्राग्ता किमर्थं पुन-
 भुङ्घाक्षी स्वपितीति तत्परिजनं स्वरं प्रिये पृच्छति ।
 मातः स्वप्नुमपीह^१ वारयति मामित्याहितश्रीधया
 पर्यस्य स्वपनच्छलेन शयने दत्तोऽवकाशस्तया ॥१९॥

एकस्मिञ्शयने विपक्षरमणीनामग्रहे मुग्धया
 सद्यः कोपपराद्धमुखं^२ ग्लपितया चाटूनि कुर्वन्नपि ।
 आवेगादवधीरितः प्रियवमस्तूर्णो^३ स्थितस्तेत्क्षणा-
 न्मा भ्रून्म्लानं^४ इयेत्यमन्दवलितप्रियं पुनर्वीक्षितः ॥२०॥

एकस्मिञ्शयने पराद्धमुखतया धीतोत्तरं ताम्यतो-
 ररन्वोन्मं^५ हृदयस्थितेऽप्यनुनये संरक्षतोर्गौरवम् ।
 दंपत्योः शनकैरपाद्गवलनान्मिधीभवच्चक्षुषो-
 भंगो मानकलिः सहासरभसं^६ ध्यायूतकष्टग्रहः ॥२१॥

पश्यामो मायि किं प्रपठत इति स्वयं मयालम्बितं
 किं मां नालपतीत्ययं लम्बु शठः कोपस्तयाप्याभितः ।
 इत्यन्वोन्मधिलक्षदृष्टिचतुरे तस्मिन्नवस्थान्तरे
 सध्याजं हसितं मया धृतिहरो वाप्पस्तु^७ मुक्षतरतया ॥२२॥

पदाः

१. मुक्तिमपीह २. पराद्धमुखतया ३. मगधानम्

४. भ्रून्म्लानम् ५. इत्यन्वोन्मधिलक्षदृष्टिचतुरे

६. सहासरभसं ७. मुक्षतरतया

परिम्लाने माने मुखशशिनि तस्याः करधृते
 मयि क्षीणोवापे प्रणिपतनमात्रंकारणे ।
 'तया पश्चिमप्रान्तध्वजपुटनिरुद्धेन महता
 प्रसादो बाष्पेण स्तनतटविशीर्णेन कथितः ॥२३॥

तस्याः सान्द्रविलेपनस्तनयुगश्लेषमूढाङ्किते'
 किं वक्षश्चरणाननिव्यतिकरध्याजेन गोपाप्यते'
 इत्युक्ते क्व तदित्युदीर्यं सहसा तन्समाष्टं मया
 सादिलष्टा रभसेन तत्सुखवशात्तस्याश्च^१ तद्विस्मृतम् ॥२४॥

खं मुग्धाक्षि विनेत्रं कञ्चुलिकया घत्से मनोहारिणीं
 लक्ष्मीमित्यभिधायिनि प्रियतमे तद्वीटिकासंस्पृशि'
 शायोपान्तनिविष्टसस्मितयधूनेत्रोत्सवानन्दितो'
 निर्यातः शनर्करलीकवचनोपन्यासमालीजनः ॥२५॥

भ्रूभङ्गो रचितेऽपि दष्टिरधिकं सोत्कण्ठमुद्गीक्षते
 रद्धायामपि वाचि सस्मितमिदं दग्धाननं जायते ।
 काकंश्यं गमितेऽपि चेतसि तनू रोमाञ्चमालम्बते
 दृष्टे निर्वहणं भविष्यति कथं मानस्य तस्मिञ्जने ॥२६॥

पाठा.

१. तदा पश्चिमप्रान्तध्वजपुट २. स्तनतट
 ३. गोपाप्यते ४. सन्ध्या च ५. तद्वीटिका
 ६. सखी

सा^१ पत्यः प्रथमेऽपराधसमये सख्योपदेशं विना
 नो जानाति सविभ्रमाद्गवलनावक्रोषितसंसूचनम् ।
 स्वच्छरच्छकपोलमूलगलितैः पर्यस्तनेत्रोत्पला
 वाला केवलमेव रोदिति लुठल्लोलोदकैरश्रुभिः^२ ॥२७॥

भवतु विदितं व्यर्थालापैरलं प्रिय गम्यता
 तनुरपि न ते दोषोऽस्माकं विधिस्तु पराङ्मुखः ।
 तव यदि तथाहृदं प्रेम प्रपन्नमिमा दशा
 प्रकृतितरले का नः पीडा गते हतजोयिते ॥२८॥

उरसि निहितस्तारो हारः कृता जघने घने
 फलवलवती काञ्ची पादौ रणन्मणिन्पुरी ।
 प्रियमभितरस्येव मुग्धे त्वमाहृतडिण्डिमा
 यदि किमधिकप्रासोत्कम्प^३ दिशः समुदीक्षते ॥२९॥

मलयमरता घाता घाता यिकासितमल्लिका-
 परिमलभरो भग्नो घ्रीष्मस्त्यमुत्साहसे यदि ।
 घन घटय^४ त त्व नि स्नेहं य एष नियतंने
 प्रभवति गद्या किं नशिष्टं त एष घनजघः ॥३०॥

पाठा

१. प्राणिप्रशयापराधसमये २. लुठल्लोलोदकैः
 ३. प्राणोत्कम्पा ४. घटयितुं तं

प्राण-प्राणरपागतेन जनिता निनिद्रता चक्षुषो-
 मन्दाया मम गौरव' व्यपगत प्रोत्पादित लाघवम् ।
 किं तदुन्न हृत त्वया मरणभीमुक्ता मया गम्यता
 दुःखं तिष्ठसि यच्च पथ्यमधुना कर्तास्मि तच्छोष्यसि ॥३१॥

सा बाला वयमप्रगल्भमनस सा स्त्री वय कातरा.
 सा पीनोन्नतिप्रत्ययोधरयुग घत्ते सखेद्रा वयम् ।
 साप्रान्ता जघनस्यलेन गुरुणा गन्तु न शक्ता वय
 दोषैरन्वजनाधर्मैरपटवो जाना स्म इत्यन्तुतम ॥३२॥

प्रस्थानं वलयं हृतं प्रियसखैरखैरजस्रं गतं
 घृत्या न क्षणमास्ति न व्यवसितं चित्तेन गन्तुपुर ।
 यातु निश्चितचेतसि प्रियतमे सर्वे' सम प्रस्थिता
 गन्तव्यं सति जीविन प्रियमुद्दत्तायं किमु त्यज्येन ॥३३॥

मदष्टेऽपरपल्लवे मच्चिनि हृन्नाशमाधुन्वनी
 मा मा मुञ्च शटेति शोषद्वन्द्वेगन्निनाश्रयन्ता ।
 सीताराराञ्चितलोचना मरणम यदधुन्विना मानिनी
 प्राप्तं तैरमृतं धमाय मयिना मृदं मुं मागर ॥३४॥

पाठा

- १ शोषद्वन्द्वेगन्निनाश्रयन्ता
- २ मुग्धेन हृतं त्वया मरणभी
३. क्षणमास्ति ४ सर्वे' सम प्रस्थिता

सुप्तोऽय सखि सुप्यतामिति गताः सख्यस्ततोऽनन्तरं
 प्रेमावेशितया मया तरलया न्यस्तं मुखं तन्मुखे ।
 ज्ञातेऽलीकनिमीलने नयनयोर्धूर्तस्य रोमाञ्चतो
 लज्जासीन्मम तेन साप्यपहृता तत्कालयोग्यैः क्रमैः ॥३५॥

कोपो यत्र भ्रुकुटिरचना निग्रहो^१ यत्र मौनं
 यत्रान्योन्यस्मितमनुनयो दृष्टिपातः^२ प्रसादः ।
 तस्य प्रेम्णस्तदिदमधुना बंधसं पश्य जातं
 त्व पाद ग्ने लुठसि न च मे मन्दुमोक्षः खलायाः ॥३६॥

सुतनु जहिहि मौन पश्च इदानत मा
 न खलु तव कदाचित्कोप एवविधोऽभूत् ।
 इति निगदति नाथे तिर्यंगामोलिताक्षया
 नयनजलमनल्प मुषतमुषत न किञ्चित् ॥३७॥

गाढालिङ्गनधामनीकृतकुचप्रोद्भूतरोमोद्रमा^३
 शान्द्रग्नेहरसातिरेकविगलच्छीमन्नित्रम्बाम्बरा^४ ।
 मा मा मानव भाति मामलमिति क्षामाक्षरोत्लापिनो
 मुप्ता किं नु भूता नु किं मनसि किं लीना विलीना नु विम् ॥३८॥

पटालग्ने पत्न्यौ नमयति मुखं जातविनया
 ह्वाश्लेषं बाञ्छत्यपहरति गात्राणि निभूतम् ।
 न^१ शक्नोत्याख्यातुं स्मितमुखसखीदत्तनयना
 ह्रिया ताम्पत्यन्तः प्रथमपरिहासे नववधूः ॥३९॥

नापेतोज्ज्वलयेन यः प्रियमुह्मद्वाषयंनं यः संहृतो
 यो दीर्घं दिवसं विपद्य विपमं^२ यत्नात्कथंचिद्वृतः ।
 अग्योन्यस्य हृते मुखे^३ निहितपोस्तिर्यक्कथंचिद्वृशो
 स^४ द्वान्यामतिविस्मृतव्यतिकरो मानो विहृत्सोऽजितः ॥४०॥

गते प्रेमावन्धे प्रणयवहुमाने विगलिते
 निवृत्ते सद्भावे जन इव जने गच्छति पुरः ।
 तदुत्प्रेक्ष्योत्प्रेक्ष्य प्रियसखि गतांस्तांश्च दिवसात्र
 जाने शो हेतुर्दलति शतधा यत्र हृदयम् ॥४१॥

चिरविरहिणोरत्युत्कृष्टाश्लयीकृतगात्रयो^५-
 नंबमिव जगज्जात भूयश्चिरादभिनन्दतोः ।
 श्चमपि दिने दीर्घे याते निशामपि हृदयोः
 प्रसरति श्वा बह्वी दूनोर्यथा न तथा रतिः ॥४२॥

- पाठा १. अन्वया वाग्यान् २. हृदये
 ३. विविधयो ४. मन्वये मन्दि मित्रमन्वितारे
 ५. प्रेमावन्धे ६. श्वावन्वया
 ७. श्चमिव

दीर्घा घन्दनमालिका विरचिता दष्टघैव नेन्दीवरं
 पुष्पाणा प्रकर स्मितेन रचितो नो कुन्दजात्यादिभि ।
 'दत्त स्वेदमुच्चा पयोधरभरेणार्घो' न कुम्भाम्भसा
 स्थंरेवावयवं प्रियस्य विशतस्तन्व्या कृत मङ्गलम् ॥४३॥

काते सागसि 'शापिते प्रियसखीवेप विधायागते
 भ्रान्त्यालिङ्ग्य मया रहस्यमुदित तत्सगमाकाङ्क्षया ।
 मुग्धे 'दुष्करमेतदित्यतितमामुद्दामहास बला
 दाशिलप्य च्छलितास्मि तेन कितवेनाद्य प्रदोषागमे ॥४४॥

आशङ्क्य प्रणति पदान्तपिहितौ पादौ करोत्यादरा
 दय्याजेनागतमावृणोति हसित न स्पष्टमुद्गीक्षते ।
 मय्यालापवति प्रतीपयचन सहया 'सहाभापते
 तन्व्यास्तिष्ठतु निर्भरप्रणयिता मानोऽपि रम्योदय ॥४५॥

'घायत्येव पदाग्यलीक्यचर्नरालीजनं पाठिता
 तायन्त्येव वृतागतौ द्रुततर सलप्य' पत्यु पुर ।
 'प्रारेभे परतो यया भासिजस्येच्छा तथा यतितुम्
 प्रेम्णो मीगध्यविभषणस्य सहज कोऽप्येव वात त्रम ॥४६॥

गाथा

१. दत्तम् २ अघ्य ३ यानिन
- ४ दुष्कर ५ द्रव्यनितगमुनवा महास घञादात्तिङ्गुष
- ५ साम नापन ६ मा घायन्ति
- ७ व्य हृत्प ८ प्राग्ख्या

दूराद्भुक्तुक्भागते विवर्लित सभायिणि स्फारित
 सशिल्प्यत्यरुण गृहीतवसने 'कोपाञ्चितभ्रलतम् ।
 मानिग्याश्चरगानतिव्यतिकरे चाष्पाम्बुपूर्णक्षण'^१
 चक्षुर्जातमहो प्रपञ्चचतुर जयतागसि प्रेयसि ॥४७॥

अद्भगानामतितानय ध्रुत इद 'कस्मादकस्मादिद
 मुग्धे पाण्डुष्पोलमाननमिति प्राणेदवरे पृच्छति ।
 तन्व्या सर्वमिद स्वभायत इति व्याहृत्य पक्षान्तर-
 व्यापी चाप्यभरस्तया 'वर्लितया नि इयस्य मुक्तोऽन्यत ॥४८॥

पुरस्तन्व्या गोप्रस्तलनचक्षितोऽह नतमुल
 प्रयत्तो वल्लश्यात्वमपि लिखितु देयहतक ।
 स्फुटो रेणान्यास पथमपि स तादृशपरिणतो
 गता येन व्यक्त पुनरवयवं संव तरणी ॥४९॥

सतश्चाभिजाय स्फुरदक्षगण्डस्यलरचा
 मनन्धिया रदप्रणयसहमोद्गद्गदगिरा ।
 अहो चित्र चित्र स्फुटमिति निगद्याधुक्लुप
 रया कृह्याम्भ मे शिरसि निहितो वामचरण ॥५०॥

कठिनहृदये मुञ्च भ्रान्ति व्यलीककयाश्रितां'
 पिशुनवचनैर्दुःखं नेतुं न युक्तमिमं जनम् ।
 किमिदमयवा सत्यं मुग्धे त्वपाद्य विनिश्चितं
 यदभिरुचितं तन्मे कृत्वा प्रिये सुखमास्पृताम् ॥५१॥

रात्रौ वारिभरालसाम्बुदरबोद्धिग्नेन जाताधुणा
 पान्थेनात्मवियोगदुःखपिशुनं गीतं तयोत्कण्ठया ।
 आस्तां जीयितहारिणः प्रवसनालापस्य संकीर्तनं
 मानस्यापि जलाञ्जलिः सरभसं लोकेन दत्तो यया ॥५२॥

स्वं दृष्ट्या करजक्षतं भधुमदक्षीवाविचार्येव्यया
 गच्छस्ती ष्व नु गच्छसीति विधूता याला पदान्ते मया ।
 प्रत्यायुक्तमुखी सवाप्यनयना मां' मुञ्च मुञ्चेति सा
 कोपप्रस्फुरिताधरा यदवदत्तत्केन विस्मार्यते ॥५३॥

चपलहृदये किं स्वातन्त्र्यात्तथा गृहमागत-
 दचरणपतितः प्रेमार्द्राग्निः प्रियः समुपेक्षितः ।
 तदिदमधुना यावज्जीवं निरस्तगुल्लोदया
 ददितशरणा बुर्जातानां सहस्य रयां फलम् ॥५४॥

बाले नाय विमुञ्च मानिनि रुपं रोषान्मया किं कृतं
खेदोऽस्मासु न मेऽपराध्यति भवान्सर्वेऽपराधा मयि ।
तत्किं रोदियि गद्गदेन वचसा कस्याग्रतो रद्यते
नन्वेतन्मम वा तवास्मि दयिता नास्मीत्यतो रद्यते ॥५५॥

दिलष्टः कष्टे किमिति न मया मूढया प्राणनाथ-
दधुम्बरयस्मिन्वदनयिनतिः किं कृता किं न दूष्टः ।
नोऽतः कस्मादिति नयथपूचेष्टितं चिन्तयन्तो
पदपात्तापं वहति तरणी प्रेम्णि जाते रसज्ञा ॥५६॥

ध्रुत्वा नामापि यस्य स्फुटधनपुलक जायतेऽद्भगं समन्ता-
बुद्ध्या यस्याननेन्दुं भवति वपुरिदं चन्द्रफान्तानुकारि ।
तस्मिन्नागत्य कष्टप्रहृनिकटपदस्यायिनि प्राणनाथे
भग्ना मानस्य चिन्ता भवति मयि पुनर्वंशमध्यां वयञ्चित् ॥५७॥

लासालक्ष्म सलाटपट्टमभितः बेयूरमुद्रा गले
वधने वज्रजलबालिमा नयनयोस्ताम्बलरागोऽपरः ।
दृष्ट्वा दोषविधायि मण्डनमिदं प्रातश्चर प्रियसो
स्त्रीलातामरसोदरे मृगदृशः दयासाः समाप्ति गताः ॥५८॥

रन्यास्ता^१ विनिवारयन्ति कृपणा प्राणेश्वरं प्रस्थितम् ।
 पुण्याहं^२ व्रज मद्गलं सुदिवसं^३ प्रातः प्रयातस्य ते
 यत्स्नेहोचितभीहितं प्रियं^४ मया तन्निर्गतः श्रोष्यसि ॥५९॥

लग्ना नांशुकपल्लवे भुजलता न द्वारदेशोऽर्पिता
 नो वा पादयुगे स्वयं^५ निपतितं तिष्ठेति नोयतं वचः ।
 काले केवलमभ्युदालिमलिने गन्तुं प्रवृत्तः शठ-
 स्तन्व्या याप्पजलीघकल्पितनदीपूरेण रष्टः प्रियः ॥६०॥

आस्तां विदवसनं सखीषु विदिताभिप्रायसारे जने
 तत्राप्यर्पयितुं दृशं सुरचितां^६ शक्नोमि न वीक्षया ।
 लोकोऽप्येष परोपहासचतुरः सूक्ष्मेऽङ्गितज्ञोऽप्यलं
 मातः कं शरणं व्रजामि हृदये जीर्णोऽनुरागानलः ॥६१॥

न जाने समुत्थायते प्रियाणि वदति प्रिये ।
 सर्वोष्यद्गानि किं यान्ति नेत्रतां किमु वषंताम् ॥६२॥

अनल्पचिन्ताभरमोहनिश्चला
 विलोक्यमानंय करोति साध्यसम् ।
 स्वभावशोभानतिमात्रभूषणा
 तनुस्तवेयं बत किं नु सुन्दरि ॥६३॥

इति प्रिये पृच्छति मानविह्वला
 कथंचिदन्तर्धृतबाष्पगद्गदम् ।
 न किंचिदित्येव जगाद यद्गुः
 क्षिप्र तेर्नय तथास्य वर्णितम् ॥६४॥

विरहयुग्मः कामो वामस्तनूकुरते' तनुं
 दियसगणनादक्षश्चाय' व्यपेतपूणो यमः ।
 स्वमपि यशसो भानय्यार्धोर्वचिन्तय नाप हे
 शिनलयमुदुर्जाविदेय कथं प्रमदाजन. ॥६५॥

पादासने सुधिरमिह ते यामता बंध' मुग्धे
 मन्दारम्भे प्रणयिनि जने शोष्परापोपरोध.' ।
 इत्थं तस्याः परिजनकथाशोमले' शोषयेने
 शोष्पोद्भेदेस्तदनु साह्या न स्थित न प्रवृत्तम् ॥६६॥

प्रा. १ काम तनु कुरते २. दसा इति
 ३. शिव कान्ते ४. कान्ते वाजसत्य
 ५. परिजनकथा शोषयेने प्रा. ६

तथाभूदस्माकं^१ प्रथममविभक्ता^२ तनुरियं
 ततो^३ न त्वं प्रेयानहमपि हताशा प्रियतमा ।
 इदानीं नायस्त्वं वयमपि कलत्रं किमपरं
 मयाप्तं^४ प्राणानां कुलिशकठिनानां फलमिदम् ॥६७॥

मुग्धे मुग्धतयैव नेतुमखिलः^५ कालः किमारभ्यते
 मानं घत्स्व धृतिं बधान ऋजुतां दूरे कुरु प्रेषसि ।
 सख्यैवं^६ प्रतिबोधिता प्रतियचस्तामाह भीतानना
 मीर्चैः शंस हृदि स्थितो हि मनु मे प्राणेश्वरः श्रोष्यति ॥६८॥

वय प्रस्थितासि करभोरु घने निशीथे
 प्राणाधिको^७ वसति यत्र जनः^८ प्रियो मे ।
 एकाकिनी यत^९ कथं न विभेषि याले
 नन्वस्ति पुद्दिततशरो मदनः सहायः ॥६९॥

स्रीलातामरसाहतोऽन्यवनितानि शङ्खदृष्टाधरः
 कश्चित्प्रेसरदूषितेशण इय ध्यामीत्य नेत्रे स्थितः ।
 मुग्धा^{१०} कुङ्मलिताननेन ददती यार्पुं स्थिता तत्र सा
 भ्रान्त्या धूर्ततयायवा^{११} नतिमृते तेनानिशं^{१२} घुम्भिता ॥७०॥

-
- पाठा. १. पुग २ अविष्टिप्रा ३ ततोऽनु त्व प्रेयान्
 वयमपि इनागा प्रियतमा ४. इनागा
 ५. अगिन् ६. सख्येऽ ७. प्राणेश्वर
 ८. मन प्रियो ९. यद्
 १०. शान्ता कुङ्मलिताननेन ११. गता
 १२. मेनामवय

स्फुटतु हृदय कामः काम करोतु तनु तनु
 न सखि चपलप्रेम्णा कार्यं पुनर्वयितेन मे ।
 इति सरभस मानावेशाद्बुदीर्यं^१ वचस्तया
 रमणपत्रवी सारङ्गाक्षया निरन्तरमीक्षिता^२ ॥७१॥

गाढाश्लेषविशीर्णचन्दनरज-पुञ्जप्रकर्षादियं^३
 शय्या सप्रति कोमलाङ्गि परधेत्यारोप्य मा वक्षसि ।
 गाढीष्टप्रहपूर्वमाबुलतया^४ पादाग्रसदशके-
 नाहृष्याम्बरमात्मनो यदुचित धूर्तेन तत्प्रस्तुतम् ॥७२॥

कथमपि कृतप्रत्याख्यानै^५ प्रिये स्तलिनोस्तरे
 विरहकृशया कृत्वा ध्याज प्रकल्पितमधुतम् ।
 अतहनसलोश्रोत्र प्राप्तिप्रमादससध्रम^६
 विगलितदृशा^७ शन्ये गेहे समुच्छ्रयसित पुन ॥७३॥

आदृष्टिप्रसतरात्रिप्रयस्य पदधोमुद्गीश्य निर्विण्णया
 विच्छिन्नेषु^८ पथिष्यह परिणती ध्वान्ते समुत्सर्पति ।
 दस्येकं तद्गुवा गूह प्रति पद पान्पस्त्रिपास्मिन्क्षणे
 मा भूदागत इत्यमदवलितप्रोव पुनर्वीक्षितम् ॥७४॥

श्रीश. १ वासनागाढीर्य २ मगदक्षिणी ०

३ गन्धानन्द ४ पौदनाकुल्याया

५ कृतप्रत्याख्यानौ ६ प्राप्ति विगङ्गाय ममग्रम

७ विच्छिन्ना ८ विच्छिन्ना

आयाते दयिते मनोरथशतैर्नोत्वा कथचिद्दिन
 वैदग्ध्यापगमाज्जडे^१ परिजने दीर्घा कथा कुर्वति ।
 दष्टास्मीत्यभिधाय सत्वरपद व्याधूय चीनाशुक^२
 तन्वद्ग्या रतिकातरेण मनसा नीत प्रदीप शमम् ॥७५॥

आलम्ब्याङ्गणवाटिकापरिसरे^३ घृतद्रुमे मञ्जरीं
 सर्पत्सान्द्रपरागलम्पटरटद्भृगाङ्गनाशोभिनी^४ ।
 मन्ये स्वा तनुमुत्तरीयशकलेनाच्छाद्य बाला स्फुर-
 त्कण्ठध्वाननिरोधकम्पितकुचशवासोद्गमा रोदिति ॥७६॥

यास्यामीति समुद्यतस्य गदित विस्त्रब्धमाकर्णित
 गच्छन्दूरमुपेक्षितो मुहुरसौ व्यावृत्य तिष्ठन्नपि ।
 तच्छून्ये पुनरास्त्यतास्मि भयने प्राणास्त एत दृष्टा-
 सत्यस्तिष्ठत जीवितव्यसनिनी दम्भादह रोदिति ॥७७॥

अनालोच्य प्रेम्ण परिणतिमनादृत्य मुहुद-
 स्त्वयाकाण्डे मान किमिति सरले^५ सप्रति कृत ।
 समाकृष्टा ह्येते प्रलयदहनोद्भासुरशिला
 स्वहस्तेनाङ्गारास्तदलमधुनारण्यरदितं ॥७८॥

कपोले पत्राली करतलनिरोधेन मृदिता
 निषीतो निःश्वासैरयममृतहृद्योऽथररसः ।
 मूहुः कण्ठे लग्नस्तरलयति बाष्पः स्तनतटं'
 प्रियो मन्युर्जातस्तव निरनुरोधे न तु वयम् ॥७९॥

शून्यं घासगृहं विलोच्य शयनादुत्थाय किञ्चिच्छर्न-
 निद्राभ्याजमुपागतस्य सुचिरं निर्वर्ण्यं पत्युर्मुलम् ।
 विस्रग्धं परिचुम्ब्य जातपुलकामालोक्य गण्डस्यर्ली
 लज्जानम्रमुखी प्रियेण हसता धाला^१ चिरं चुम्बिता ॥८०॥

लोलद्भ्रूलतया^३ विपक्षदिगुपग्यासेऽवघूतं^४ शिर-
 स्तद्वृत्तान्तविदोक्षणे^५ कृतनमस्कारो विलक्षः स्थितः ।
 कोपात्ताम्रकपोलभित्तिनि^६ मुखे दृष्ट्वा गतः पादयो-
 रत्सृष्टो गुरुसंनिधावपि विधिर्द्वान्या न कालोचितः ॥८१॥

जाता नोत्कलिका स्तनौ न लुलिती गात्रं न रोमाञ्चितं
 ब्रह्मं स्वेदकणान्वितं न सहसा यावच्छडेनामुना ।
 दृष्टेनैव मनो हृतं घृतिमुषा प्राणेश्वरेणाद्य मे
 तत्केनात्र निरूप्यमाणनिपुणो भानः समाधीयताम् ॥८२॥

पाठा १ स्तनतटी २ बालाभवच्चुम्बिता

३ लोलद्भ्रूलतया ४ विघूत

५ निरीक्षणे ६ ईपताम्रकपोलवान्तिनि मुखे

दृष्ट्वा नता

दृष्टः कातरनेत्रया चिरतरं बद्धवाञ्जलि^१ घाचितः
पश्चादंशुकपल्लवेन^२ विधृतो निर्व्याजमालिङ्गितः ।
इत्याक्षिप्य^३ यदा समस्तमघुणो गन्तुं प्रवृत्तः शठः
पूर्वं प्राणपरिग्रहो वपितया मुक्तस्ततो बल्लभः ॥८३॥

तप्ते म^४धिरहवह्लिशिखावलीभि-
रापाण्डुरस्तनतटे हृदये प्रियायाः ।
मन्मार्गबोधनिवेशितदीनदृष्टे-
र्त्नं छमच्छमिति बाष्पकणाः पतन्ति ॥८४॥

चिन्तामोहविनिश्चलेन^५ मनसा मौनेन पादानतः
प्रत्याख्यानपराङ्मुखः^६ प्रियतमो गन्तुं प्रवृत्तोऽपुनः^७ ।
सद्योऽङ्गलसंनिरन्तरल्लुठद्वाप्याकुलंरीक्षणैः
श्वासोत्कम्पि कुचं^८ निरीक्ष्य मुचिरं जीवाशया वारितः ॥८५॥

म्लानं पाण्डु कृशं वियोगविधुरं लम्बालकं सालसं^९
भूयस्तत्क्षणजातकान्ति रभसप्राप्ते^{१०} मयि प्रीयिते ।
साटोपं रतिकेलिकालसरसं^{११} रम्यं किमप्यादरा-
"द्यत्पीतं सुतनोर्मया वदनकं"^{१२} यत्तुं न तत्पार्यते ॥८६॥

-
- ग्र. १ बद्धाञ्जलि २. पल्लवे च
३. इत्याक्षिप्य समस्तमघुणो
४. चिन्तामोहनिबध्यमानमनसा
५. प्रत्याख्यात ६ प्रवृत्त शठ
७. तन्वद्गया स पुनश्चाप्या सरलया तत्रान्तरे वा
८. बालस्य ९ मयूर प्राप्ते १०. दत्तरमगं
११. त्पातं यत् १२. मुग्धादिदं तत्त्वेन किम्पायनं

संघाहं प्रमदा नृणामधिगतायेतो च तौ नूपुरा-
 वेयास्माकमवत्तिरेव सहजप्रोडाधनः स्त्रीजनः ।
 इत्थं लज्जितया स्मृतेरुपगमे मत्वा तनुं संभ्रमा-
 त्पुंभावः प्रथमं रतिव्यतिकरे मुवतस्ततो बल्लभः ॥८७॥

करक्सलयं धृत्वा धृत्वा विमार्गति^१ वाससी
 क्षिपति सुमनोमालाशेषं प्रदीपशिलां प्रति ।
 स्यगर्पति मुहुः पत्युर्नेत्रे विहस्य समाकुला
 सुरतविरतौ रम्या^२ तन्वी मुहुर्महुरीक्षते ॥८८॥

सन्त्येवात्र गृहे गृहे मुवतयस्ताः पृच्छ गत्वाधुना
 प्रेयांसः प्रणमन्ति किं तव पुनर्दासो यथा वर्तते ।
 आत्मद्रोहिणि दुर्जनं^३ प्रलपितं कर्णोऽनिशं मा कृया-
 दिच्छन्नस्नेहरसा भवन्ति पुरथा दुःखानुवर्त्याः^४ पुनः ॥८९॥

निःश्वासा वदनं दहन्ति हृदयं निर्मूलमुन्मथ्यते^५
 निद्रा नैति न दृश्यते प्रियमुखं नक्तंदिव रद्यते ।
 अङ्गं शोथमुपैति पादपतितः प्रेयांस्तदोपेक्षितः^६
 सख्यः कं गुणमाकलय्य दयिते मानं वयं कारिताः ॥९०॥

पाठा १. विलम्बितमेखला २ रम्य तन्वी पुन. पुनरीक्षते
 ३. दुर्जनप्रलपित कर्णे मृग
 ४. दुःखानुवृत्त्या यत. ५ उन्मथ्यते
 ६. तथा

अद्यारम्य यदि^१ प्रिये पुनरहं मानस्यं वाऽन्यस्य वा
 गृह्णीयां शठदुर्नयेन मनसा नामापि संक्षेपतः ।
 तत्तेनैव^२ विना शशाङ्कधवलाः^३ स्पष्टाट्टहासा निशा
 एको वा दिवसः पयोदमलिनो यायान्मम प्रावृषि ॥९१॥

इदं कृष्णं कृष्णं प्रियतम ननु श्वेतमथ किं
 गमिष्यामो यामो भवतु गमनेनाथ भवतु ।
 पुरा येनैवं मे चिरमनुसृता चित्तपदवी
 स एवान्यो जातः सखि परिचिताः कस्य पुरयाः ॥९२॥

चरणपतनं सख्यालापा^४ मनोहरघाटवः
 कृशतरतनोर्गाढाश्लेषो हठात्परिचुम्बनम् ।
 इति हि^५ चपलो मानारम्भस्तथापि हि^६ नोत्सहे
 हृदयदयितः कान्तः कामं किमत्र करोम्यहम् ॥९३॥

तन्वद्गया गृहसंनिधी नयनयोयंद्धारि सस्तम्भितं
 तेनान्तर्गलितेन मन्मथशिली सिक्तो विधोगोद्भवः
 मन्ये तस्य निरस्यमानकिरणस्यैषा मुखेनोद्गता
 श्वासायाससमाकुलालिसरणिध्याजेन धूमावली ॥

पाठा. १. नहि प्रिये पुनरहं मानस्यं वा भाजनं गृह्णीयां
 विपरुषिण शठमनेनांगारि
 २. वि तेनैव ३. शशाङ्कधवलाः स्पष्टाट्टहासा
 ४. नैकोर्षि ५. मायाजगाः ६. वर्य
 १७ ४

भ्रूभेदो गुणितश्चिर नयनयोरभ्यस्तमामीलन
 रोद्धु शिक्षितमादरेण हसित मानेऽभियोगं कृतः ।
 धर्मं कर्तुमपि स्थिरीकृतमिदं चेत कथञ्चिन्मया
 बद्धो मानपरिग्रहे परिकर सिद्धिस्तु दंभे स्थिता ॥१५॥

अहं तेनाहूता किमपि कथयामीति विजने
 समीपे चासीना सरसहृदयत्वादवहिता ।
 तत कर्णोपान्ते किमपि वदताघ्राय वदन
 गृहीता^१ घम्मिल्ले सखि स च मया गाढमधरे ॥१६॥

देशरन्तरिता शतंश्च सरितामुर्वीभूता काननं-
 र्यत्नेनापि न याति लोचनपथ कान्तेति जानन्नपि ।
 उद्ग्रीवश्चरणार्धरद्धवसुध^२ प्रोन्मूज्य सास्त्रे दृशौ
 तामाशा पयिकस्तथापि^३ किमपि ध्यायन्नुनर्वीक्षते^४ ॥१७॥

चक्षु प्रीतिप्रसक्ते^५ मनसि परिचये चिन्त्यमानाभ्युपाक्षे
 रागे^६ यातेऽतिभूमि विकसति सुतरा गोचरे द्रुतिकाया ।
 आस्ता दूरेण^७ तावत्सरभसदयितालिङ्गनानन्दलाभ-
 स्तद्गोहोपान्तरथ्याभ्रमणमपि परा निवृत्तिं सतनोति ॥१८॥

-
- पाठा १ गृहीत्वा घम्मिल्ल मम सखि निपीतोऽधररस
 २ चरणाय ३ तथैव ४ मुहूर्त्
 ५ चक्षु प्रीत्या निपण्णे मनसि परिचयाञ्ची त्यमाने
 ६ याते रागे विवृद्धिं प्रविसरति गिरा विस्तरे
 ७ दूरे स

कान्ते सल्पभुपागते विगलिता नोवी स्वयं बन्धना^१
 द्वासो विशलयमेखलागुणघृतं किञ्चिन्नितम्ब्रे स्थितम् ।
 एतावत्सखि वेद्यि सांप्रतमहं^२ तस्याङ्गतङ्गे पुनः
 कोऽयं कास्मि रतं नु^३ वा कथमिति स्वल्पापि मे न स्मृतिः ॥९९॥

प्रासादे सा दिशि दिशि च सा पृष्ठतः सा पुरः सा
 पर्यङ्के सा पयि पयि च सा तद्वियोगातुरस्य ।
 हृहो चेतः प्रकृतिरपरा नास्ति मे कापि सा सा
 सा सा सा सा जगति सकले कोऽयमद्वैतवादः ॥१००॥

-
- ठा १ तत्त्वानात्तद्वास इत्यभेदगत्या
 २ वेदव्यमह ३ नु वि कथमपि

शान्तिरन्तु मोक्षे ।

— योगोऽयु इति विमर्शस्य बोधिसादेशस्य